

**1950 SONRASI TÜRKİYE’DE ESKİÇAĞ TARİHİNİN
(DOĞU) GELİŞİMİ: KİŞİLER, KURUMLAR, YAYINLAR VE
TARİHÇİLİK**

Raziye ÜNAL

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Gökhan KAĞNICI

UŞAK

Ağustos, 2019

**1950 SONRASI TÜRKiYE'DE ESKİÇAĞ TARİHİNİN (DOĞU) GELİŞİMİ:
KİŞİLER, KURUMLAR, YAYINLAR VE TARİHÇİLİK**

Raziye ÜNAL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Gökhan KAĞNİCİ

Uşak

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ağustos, 2019

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZETİ

1950 SONRASI TÜRKİYE’DE ESKİÇAĞ TARİHİNİN (DOĞU) GELİŞİMİ:

KİŞİLER, KURUMLAR, YAYINLAR VE TARİHÇİLİK

Raziye ÜNAL

Tarih Anabilim Dalı

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ağustos 2019

Danışman: Gökhan KAĞNICI

İktidar ve onun ideolojilerinden büyük ölçüde etkilenen eskiçağ tarihi araştırmaları Türkiye’de Mustafa Kemal Atatürk’ün öncülüğünde Cumhuriyet’in kuruluş yıllarında başlamıştır. 1930’lu yıllarda Türkiye’de açılmış olan üniversiteler vasıtası ile Hititoloji ve Sümeroloji gibi disiplinlerin temelleri atılmış ve bu alanlarda çok değerli bilim insanları yetiştirilerek önemli çalışmalar yapılmıştır.

Mustafa Kemal Atatürk’ün vefatı ve sonrasında değişen devlet yönetimleri itibarı ile bu durum değişmeye başlamıştır. Özellikle çalışmamızda ele aldığımız 1950 yılı itibarı ile eskiçağ tarihinin önemini kaybettiği ve devlet tarafından beklenen desteği görmediği gözlemlenmiştir. Bu çalışmada bu durumun sebepleri ve eskiçağ tarihi ile siyaset arasında nasıl bir ilişkinin olduğu üzerinde durulmuştur. Zira 1930’lu yıllarda eskiçağ tarihine yönelik ilgi çok daha fazla olsa da sonraki yıllar içindeki alanın gelişimi geri planda kalmıştır.

Çalışmamızda eskiçağ tarihinin ülkemizde geçirmiş olduğu tarihsel süreç, bu alanda yetişmiş ve alana büyük katkılar sağlamış olan eskiçağ (doğu) tarihçileri ile onların çalışmaları ve ülkemizde eskiçağ tarihçiliği bakımından önemli olan bazı araştırma kurumları ele alınmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Eskiçağ Tarihi, 1950, Kişiler, Kurumlar*

ABSTRACT**SUMMARY OF MASTER THESIS**

THE DEVELOPMENT OF ANCIENT (EAST) HISTORY AFTER 1950:
SCHOLARS, INSTITUTIONS, PUBLICATIONS AND HISTORIOGRAPHY

Raziye ÜNAL

Department of History

Social Sciences Institutes Uşak University, August 2019

Advisor: Gökhan KAĞNICI

Ancient history research which is greatly influenced by the power and its ideologies began in the Republic's founding years under the leadership of Mustafa Kemal Atatürk in Turkey. The foundations of disciplines such as Hittitology and Sumerology was laid in the 1930s in the universities opened in Turkey and scholars have been trained in these disciplines and also important studies have been done in the universities.

This situation started to change due to the death of Mustafa Kemal Atatürk and the changing state administrations. Especially in 1950, it was observed that the ancient history lost the importance and didn't see the support expected by the state. In this study, the reasons of this situation and relationship between ancient history and politics of that period are mentioned. In the 1930s, despite the fact that much work was done on the ancient history, the development of the discipline in the following years receded into background.

In this study, it will be tried to take into consideration the historical process of ancient (East) history in Turkey, Turkish ancient Near Eastern historians who have made great contributions to the ancient history and their studies and some research institutions (in Turkey) which are so valuable for the ancient historiography in terms of research opportunities.

Key Words: *Ancient History, 1950, Scholars, Institutions*

UŞAK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Tarih Ana Bilim / Ana Sanat Dalı Yüksek Lisans Programı 164006010 No'lu öğrencisi Raziye Ünal'ın "1950 Sonrası Türkiye’de Eskiçağ Tarihinin (Doğu) Gelişimi: Kişiler, Kurumlar, Yayınlar ve Tarihçilik." adlı tezi 08/08 / 2019 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, Yüksek Lisans Tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Jüri	Adı Soyadı	İmza
Danışman	: Dr.Öğr. Üyesi Gökhan Kağnıcı	
Üye	: Dr.Öğr. Üyesi Ümran Ozan Karahan	
Üye	: Dr.Öğr. Üyesi Murat Orhun	

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Tarihin en eski devirlerini inceleyen eskiçağ tarihinin Türkiye’de bir bilim alanı olarak ortaya çıkmasından sonra onun yıllar içerisindeki gelişimi, değişen iktidar dönemlerine göre farklılık göstermiştir. Cumhuriyet’in kuruluş yıllarında oldukça önemli olan eskiçağ tarih çalışmalarının Demokrat Parti döneminde geri planda kaldığı görülür. “1950 Sonrası Türkiye’de Eskiçağ Tarihinin (Doğu) Gelişimi: Kişiler, Kurumlar, Yayınlar ve Tarihçilik” başlıklı tezimizde eskiçağ tarihinin Türkiye’deki gelişimini ve bu gelişim ile değişimde siyasi ideolojilerin ne derece etkili olduğunu inceledik. Ayrıca ülkemizde bu bilim alanına büyük katkıları olan eskiçağ tarihçilerini, çalışmalarını ve yaptıkları akademik çalışmalardan hareketle tarihçiliklerini inceledik. Son olarak ise kütüphaneleri ve çalışma ortamları ile eskiçağ tarihine destek sağlayan yerli ve yabancı araştırma enstitüleri ile içerdikleri ve sergiledikleri maddi kültür kalıntıları ile bu alan için oldukça önemli kurumlardan birisi olan müzeler hakkında genel hatları ile bilgi vermeye çalıştık.

Cumhuriyetin kuruluş yıllarında Türkiye’de eskiçağ tarihinin durumu ve gelişimi konusunda farklı açılardan çok sayıda çalışma yapılmasına rağmen 1950’li ve sonraki yıllarda eskiçağ tarihinin durumu üzerine yapılan çalışmaların sayısının çok az olması bizi bu çalışmayı yapmaya sevk etmiştir.

Bu çalışmanın konusunu belirlerken çalışma süresi boyunca her daim yanımda olan, maddi ve manevî her türlü desteğini benden esirgemeyen ve bana yol gösteren, danışman hocam Dr. Öğretim Üyesi Gökhan Kağnıcı’ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Her zaman yanımda olan ve her konuda beni destekleyen aileme ve çalışma sırasında kaynaklara ulaşmam için elinden geleni yapan kardeşim Meryem Ünal’a çok teşekkür ederim.

RAZİYE ÜNAL

UŞAK 2019

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Raziye Ünal

Doğum Yeri ve Tarihi : Çivril / 13.05.1993

Lisans Öğretimi : Pamukkale Üniversitesi

Yüksek Lisans Öğretimi : Uşak Üniversitesi

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

Bilimsel Faaliyetleri :

İletişim

e-posta adresi : runal261@gmail.com

KISALTMALAR

age. :	Adı Geçen Eser
agm. :	Adı Geçen Makale
agt. :	Adı Geçen Tez
AKMED :	Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü
ANAMED :	Koç Üniversitesi Anadolu Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü
AP :	Adalet Partisi
ARID :	Amerikan Araştırma Enstitüsü
B.C. :	Milattan Önce
BIAA :	İngiliz Arkeoloji Enstitüsü
Bkz. :	Bakınız
CHP :	Cumhuriyet Halk Partisi
DAI :	Alman Arkeoloji Enstitüsü
DP :	Demokrat Parti
DTCF :	Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
ed. :	Editör
IFEA :	Fransız Arkeoloji Enstitüsü
INSTAP :	Ege Tarih Enstitüsü
MCRI :	Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü
MEB :	Milli Eğitim Bakanlığı
M.Ö. :	Milattan Önce
NIT :	Hollanda Araştırma Enstitüsü
ODTÜ :	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
OTAM :	Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi
PAÜ :	Pamukkale Üniversitesi

s. :	Sayfa
ss. :	Sayfa Sayısı
TDK :	Türk Dil Kurumu
TEBE :	Türkiye Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü
TTA :	Türk Tarihinin Anahatları
TTK :	Türk Tarih Kurumu
TYB :	Türkiye Yazarlar Birliği
yy. :	Yüzyıl

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	v
ÖNSÖZ.....	vi
ÖZGEÇMİŞ.....	vii
KISALTMALAR	viii
İÇİNDEKİLER	x
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: 1950 YILINA KADAR ESKİÇAĞ TARİHİNİN GELİŞİMİ.....	4
2.BÖLÜM: 1950 SONRASI ESKİÇAĞ TARİHİNİN GELİŞİMİ.....	20
3.BÖLÜM: KİŞİLER, YAYINLAR, KURUMLAR VE TARİHÇİLİK.....	37
3.1. Eskiçağ Tarihçiliği Yayınlar ve Tarihçiler	37
3.1.1.Anadolu	38
3.1.2.Mezopotamya.....	60
3.1.3.Mısır ve Diğer Çalışmalar	65
3.2.Kurumlar	67
3.2.1.Müzeler.....	67
3.2.2.Enstitüler.....	70
SONUÇ.....	75
KAYNAKÇA	78

GİRİŞ

Tarihi; insanın, zamanın ve mekânın ortak paydası olarak kısaca tanımlamak mümkündür. Geçmiş bir zaman diliminde ve belirli bir yerdeki insanların faaliyetleri tarihin konusu olmuştur. İnsan, zaman ve mekân tarihin sınıflandırılmasında en önemli unsurlar olarak karşımıza çıkar. Geçmişte yaşanan önemli olayların tarihleri göz önüne alınarak Avrupalı tarihçi ve teologlar tarafından tarihin çağlara göre taksimi önce altılı, sonra üçlü olarak yapılmıştır. Bunlar Eskiçağ, Ortaçağ ve Yeni/Yakınçağdır.¹ Her ne kadar bu sınıflandırma eleştiriye açık olsa da birçok akademik yayında bu sınıflandırma hala geçerli gözükmemektedir.

Kronolojik olarak yapılan bu ayırımın en başında yer alan ve konumuz olan Eskiçağ Tarihi kabaca yazının icadı ile başlatılır ve Ortaçağ'a kadarki süreç içerisinde vuku bulan tarihsel olayları kapsar. Eskiçağ tarihi araştırmaları temelde ikiye ayrılır: Eski Doğu Tarihi ve Eski Batı Tarihi. Fakat Bülent İplikçioğlu bu sınıflandırmayı şöyle yapar:

“MÖ.ca. 3000-500: Eski Doğu,

MÖ. ca.1900-30: Hellen ve Hellenizm,

MÖ. ca.750- MS. 476: Roma Cumhuriyet ve İmparatorluk Tarihleri,”²

Eskiçağ tarihinin kaynak materyalleri taş, kemik, papirüs, parşömen ve kil tabletlerinden oluştuğu için korunması, ortaya çıkarılması ve tahlili oldukça meşakkatli olmuştur.

Eskiçağ tarih araştırmaları Avrupa'da erken dönemlerde görülür. Avrupalılar 1700'lü yıllarda Grek-Roma medeniyetlerinde kendi kökenlerini bulmak amacıyla incelemeler başlatırlar.

Hem doğu hem de batı medeniyetlerinin kesiştiği önemli bir coğrafyaya ev sahipliği yapan Türkiye de ise eskiçağ tarihi araştırmalarının gelişimi Avrupa'dan çok daha sonradır. Genel olarak bakıldığında bu tür çalışmalara Tanzimat döneminde rastlanır. Bu çalışmalar az ve Avrupa'nın bilimsel anlayışından oldukça uzaktır. Zira Tanzimat öncesi dönemde bu anlamdaki akademik araştırmalar yok denecek kadar azdır.

¹ Necmettin Alkan, “Tarihin Çağlara Ayrılmasında “Üç”lü Sistem ve “Avrupa Merkezci” Tarih Kurgusu”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt-Sayı: 2-9 (2009), s.24-29.

² Bülent İplikçioğlu, *Eskiçağ Tarihinin Anahatları*, (İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi,1990), s.18.

Oysaki üzerinde bulunduğumuz topraklarda medeniyet kurmuş olan Hititler, Asurlar, Frigyalılar, Urartular ve diğer taraftan Helen, Pers gibi medeniyetlerin tarihini, dilini, dinini ve birçok kültürel özelliğini Anadolu'nun halkında ve coğrafyasında görmek mümkündür. Yani bugün bakıldığında Anadolu'da yaşayan insanların kültürel öğelerinde biraz Hitit, Frig veya biraz Helen ve Pers vardır. Sonuç olarak bir mirastan söz edilecekse Anadolu'nun en eski dönemlerinden itibaren bu mirası bir bütün olarak ele almak gerekmektedir.³

Osmanlı devletinin söz konusu bu mirasın peşine düştüğünü söyleyemeyiz. O daha çok varlığının temelini İslam kültürü ile bağdaştırmıştır. Sonrasında kurulan yeni Türkiye Cumhuriyeti dönemin milliyetçi-ulusçu fikirlerinden etkilenerek geçmişe yönelik tarih ve arkeoloji çalışmaları başlatmıştır.

Kurulan bu yeni devlette araştırmalar her dönem kendi içinde farklılık göstermiştir. Tabii ki bundaki en önemli faktör devletin yürüttüğü politikadır. Yani dönemin siyaset anlayışı tarih yazımını da yönlendirmiştir.

Bu çalışmanın temel amacı 1950 yılı itibari ile eskiçağ tarihinin gelişimi ve dönemin siyasetinin bu alandaki çalışmalar üzerine etkisini ortaya koymak, ülkemizde eskiçağ tarihi alanında yetişmiş araştırmacıları ve onların çalışmalarını incelemek ve buradan hareketle onların tarihçilikleri konusunda genel bir bakış açısı sunmaktır.

Bu tez giriş ve sonuç kısımları dışında 3 bölümden oluşmaktadır.

Tezin birinci bölümü olan "1950 Yılına Kadar Eskiçağ Tarihinin Gelişimi" başlığı altında Türk Tarih Kurumu'nun kurulması, İstanbul ve Ankara'daki üniversitelerde ilgili bölümlerin açılması, yurt dışına öğrencilerin gönderilmesi gibi ülkemizde eskiçağ tarihi araştırmaları için atılan ilk adımlardan bahsettik.

İkinci bölümde ise 1950 sonrası ülkenin içinde bulunduğu siyasal ve sosyal durumun değerlendirmesi yapılarak çok partili hayata geçişin dinamikleri ele alındı. 1950 sonrası eskiçağ tarihinin durumunu ortaya koymak amacı ile İstanbul ve Ankara üniversitelerindeki gelişmelere bakıldı. Bir kıyaslama yapabilmek amacı ile eskiçağ tarihinin ders kitaplarındaki bölümleri incelendi. Daha sonra 1950'lerde hâkim olan Anadoluçuluk fikri ile 1970'lerde kendine yer bulan Türk İslam Sentezi fikrinin eskiçağ tarihi üzerindeki etkileri ele alındı. Son olarak ise üniversitelerin ve turizmin günümüz eskiçağ tarihine etkilerinden bahsedildi.

³ Sencer Şahin, "Türkiye Genelinde Eskiçağ Bilimleri ve Eskiçağ Tarihi Temel Bilimleri", *Arkeoloji Dergisi*, Cilt:3 (1995), s.204.

Üçüncü bölümde ise eskiçağ tarihi alanında önemli katkıları olan tarihçiler, bu tarihçilerin bazı önemli eserleri ve bu eserlerden yola çıkarak onların tarihçilik yönleri üzerine genel bir değerlendirme yapılmıştır. Sonrasında bu alan üzerine araştırmalar yapan Türk Tarih ve Dil Kurumu, Üniversiteler, Enstitüler ve Müzeler gibi kurumlar ele alındı. Fakat tekrara uğramamak için ilk bölümlerde haklarında daha fazla bilgi verdiğimiz Türk Tarih ve Türk Dil Kurumlarına ve üniversitelere bu son bölümde çok fazla yer verilmemiştir. Bunun yerine daha ziyade bazı enstitüler ve müzeler üzerinde durulmuştur.

Çalışmamızda geniş bir dönem üzerinde duruldu. Bu yüzden Eskiçağ tarihinin Türkiye’de geçirdiği dönemler genel hatlarıyla ele alındı. Üç bölümde de konudan sapmamak için gereksiz ayrıntılardan kaçınıldı.

Üçüncü bölümde bütün eskiçağ tarihçileri detaylı bir şekilde çalışmaya dahil edilmedi. Ayrıca tezde haklarında bilgi verdiğimiz söz konusu tarihçilerin bütün yayınlarını da tek tek ve detaylı bir incelemeye tabi tutmadık. Zira böylesi bir çaba tezin bibliyografik bir çalışma olması anlamına gelirdi. Amaç alana katkı sağladığı düşünülen bazı önemli eserlerden yola çıkarak tarihçilerin metodolojilerine dair bazı tespitler yapmaktır. Zira onların tarihçilikleri ancak yapmış oldukları yayınlardan anlaşılabilir. Nihai anlamda amaçlanan şey genel bir tablo çizmektir. Böylece Türkiye’deki eskiçağ tarihi çalışmaları ve eskiçağ tarihçiliğinin durumu hakkında bir bakış sunmak niyeti söz konusu olmuştur.

1. BÖLÜM: 1950 YILINA KADAR ESKİÇAĞ TARİHİNİN GELİŞİMİ

Osmanlı devletinin erken dönemlerinde eskiçağ tarihi ile ilgili çalışmalar hakkında malumatımız olmamakla birlikte 17-18.yy da Osmanlı devletinin bilinen tarihçilik kalıplarından çıktığını söyleyebiliriz. Katip Çelebi'nin "*İmad'ul Hayara ila Tarih-ül Yunan Rum ve Nasara*" isimli eseri Antik Yunan ve Roma medeniyetleri ile ilgilidir. Hazerfen Hüseyin Efendi'nin "*Tarih-i Devlet-i Rumiye*" isimli eseri Antik Yunan ve Roma tarihi için oldukça önemlidir.⁴ Bu eserlerin varlığının yanında yine de Osmanlı Devleti'nin eskiçağ tarihi alandaki çalışmalarının temeli açık değildir. Ve genellikle söz konusu çalışmalarda eski doğu medeniyetlerine yer verilmemiştir.

19.yüzyıla gelindiğinde ise Avrupa'da filizlenen milliyetçilik fikrinin Osmanlı devletinin içinde bir aydın sınıf oluşmasında rol oynadığı görülmüştür. Artık Osmanlı tarihçilerinin ve fikir adamlarının Osmanlı tarihinin içtimai, hukuki ve kültürel köklerini aramaya başladığı görülür.⁵ Fakat Avrupalıların bu arayışları ise çok daha önceden başlamıştır. Ülkemizde bulunan ören yerlerinde kazılar yapmak ve bu kazılardan çıkartılan eski eserleri ülkelerine götürmek için Osmanlı devletinden izinler aldığı bilinmektedir.

Belki de yaşanan bu gelişmelerin bir sonucu olarak Sultan Abdülmecid döneminde batılı kişiliği ile ön plana çıkan Ahmet Fethi Paşa Osmanlı devletinin ilk müzesini açar. Bu döneme kadar silah deposu olarak kullanıldığı için başlarda genel olarak Osmanlı'nın savaş silahları sergilense de daha sonra yurdun dört bir yanından gönderilen eski eserler sergilenir.⁶ Eski eserleri korumak ve sergilemek için bir müze açılması ile insanlarda geçmiş zamanlara karşı daha yoğun bir ilgi oluşmaya başlamıştır. Fakat devletin eski eserlerin korunmasına ve yurt dışına çıkarılmasına engel olan herhangi bir hükmü yoktur. Hem Osmanlı'nın kendi halkı hem de yabancılar bu konuyu hep fırsat bilmişlerdir.

Söz konusu bu eksiklik 1868 tarihinde yayımlanan Asar-ı Atika Nizamnamesi ile giderilmeye çalışılmıştır. Artık kazı yapmak isteyen Avrupalıların devletten izin almaları zorunlu olmuştur. Böylelikle eski eserlerin yurt dışına çıkarılması bir nevi engellenmiştir. Bu iki husus nizamnamenin önemini ortaya koyar. Burada alınan önlemler tabii ki yeterli olmamıştır. Bunun üzerine 1874 yılında yeni bir Asar-ı Atika

⁴ İlber Ortaylı, "Klasik Çağın Algılanması", *Oral Sander'e Armağan*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 1997), Cilt:51, s.374.

⁵ Ortaylı, *agm.*, s.375.

⁶ Semavi Eyice, "Arkeoloji Müzesi ve Kuruluşu" *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt:6, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1985), s.1596-1597.

Nizamnamesi daha çıkarılmıştır. Burada ilk kez eski eser tanımı “*eski devirden kalmış ve insan eliyle yapılmış her tür eşya<asar-ı atikadandır>*”⁷ şeklinde yapılmıştır.

1881 yılında İstanbul’daki müzenin başına farklı yönleri ile de bilinen bir Osmanlı aydını olan Osman Hamdi Bey geçer ve müzenin gelişmesi için önemli adımlar atılır. 1884 yılında Osman Hamdi Bey yeni Asar-ı Atika Nizamnamesini çıkarır. Ve bu düzenleme ile arkeolojik eserlerin yurt dışına çıkması kesin olarak yasaklanır. Osman Hamdi müzenin gelişmesi için Nemrut Dağı Kazısı, Sayda Kazısı ve Lagina Kazısı gibi önemli kazılar yapmıştır.⁸ Osmanlı arkeolojisinin ve eskiçağ bilimlerinin gelişimi için bu kazılar çok büyük öneme sahiptir. Artık uluslararası alanda ilk defa bir Türk arkeologdan bahsedildiği görülür.⁹ Dönemin siyasi ve ekonomik yapısı yeterli olmadığı için çalışmalar sınırlı ve yetersiz kalmıştır.¹⁰ Bu kazılar sonucu çıkan eserler ile müze dolmuş ve yeni bir müze ihtiyaç haline gelmişti. Günümüzde İstanbul Arkeoloji Müzesi olarak bilinen müzenin yapımına Osman Hamdi’nin de desteği ile başlanır.

Bilindiği üzere 19.yy da başlayan ve giderek artan batılılaşma Osmanlı devletinin tarihe bakış açısını bir nebze de olsa değiştirmişti. Özellikle Almanya’nın 19.yy da ortaya koyduğu tarih kuramı, tarih ile doğa arasındaki farka dikkat çekiyor ve böylelikle ulus kavramı daha da ön plana çıkıyordu.¹¹ Avrupa gibi artık Osmanlı devleti de geçmişinin köklerini aramak için bahsettiğimiz arkeolojik girişimlerde bulunuyor, ileriki yıllarda tam olarak vücut bulacak olan ulusçu tarih yazımının temellerini atıyordu.

1908 yılında II.Meşrutiyet’in ilanı ve sonrasındaki süreç Osmanlı toplumunda radikal değişikliklere yol açar. Söz konusu değişimler toplumun, devletin ve yönetimin her kademesinde görülür. Türkçülük fikri de bu dönemde etki alanını arttırır. Bu etki kendini iki önemli konuda gösterir: ilk olarak Osmanlı öncesindeki Türklerin daha ayrıntılı bir şekilde incelenmesi gerektiği ve ikinci olarak da yeni kurulmuş olan ulusal eğitim sistemi içinde tarih yazma ve araştırma yöntemlerinin geliştirilmesi

⁷ Ahmet Mumcu, “Eski Eser Hukuku ve Türkiye” *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt – Sayı: 26-3-4 (1969), s.70.

⁸ Alifer Çiftçi, “Türkiye’de Eskiçağ Tarihçiliği”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2010), s.13-14.

⁹ Arif Müfid Mansel, “Osman Hamdi Bey”, *Belleten*, Cilt-Sayı: 24-94 (1960), s.295.

¹⁰ Sefa Yıldırım, “Türkiye Cumhuriyetinin Kuruluş Yıllarında Eskiçağ Tarih Araştırmalarına Genel Bir Bakış (1920-1930)”, *Turkish Studies*, Cilt-Sayı: 10-5 (2015) s.383.

¹¹ R.G. Collingwood, *Tarih Tasarımı*, Çeviren: Prof. Dr. Kurtuluş Dinçer, (İkinci Basım. İstanbul: Gündoğan Yayınları, 2010), s.236-258.

gerektiğiydi.¹² Bu amaçlar doğrultusunda Yusuf Akçura, Mehmet Fuat Köprülü ve Ziya Gökalp gibi devrin önemli bilim insanları önderliğinde ilk çalışmalar başlar.

II.Meşrutiyet döneminde önemli kurumların yanı sıra gazete ve dergi yayınlarının sayısı artmış ve istibdat döneminde kısıtlanan fikir özgürlüğü canlanmıştır. 1908 yılında kurulan Türk Derneği toplamda yedi sayısı olan bir dergi yayınlamıştı. Amaçları Türk kavimlerinin mazilerini öğrenmek ve öğretmektir. Daha sonra bu çalışmaları Türk Yurdu isimli dergi izledi. Bu derginin kurucuları arasında Mehmet Emin Yurdakul ve Ziya Gökalp gibi önemli kişiler bulunuyordu. Bu dergi Türkçülüğün bütün sorunlarının ayrıntılı olarak araştırılıp incelendiği önemli bir organdı. 1912’de Türk Ocağı Derneği kuruldu. Bu derneğin amacı Türklerin eğitimini ve ekonomisini yükseltmektir. Dernek çok geçmeden yurt çapında örgütlendi.¹³ Bunlara ek olarak Türk Bilgi Derneği, Asar-ı İslamiye, Milliye Tetkik Encümeni, Edebiyat Fakültesi Mecmuası, Milli Tetebbular Mecmuası gibi dergi ve kurumlar somut olarak ulusalcı tarih anlayışı ile faaliyet göstermeye başlarlar. Hemen hepsinin ortak bir amacı vardı: Türk kültür ve medeniyetinin mazisini ayrıntılı olarak araştırmak ve bu konuda halkı bilinçlendirmek.

Türkçülük hareketinin en önemli temsilcilerinden olan Ziya Gökalp 1922 yılında yayınladığı makalesinde iki tür tarih olacağını iddia eder. Bunlarda ilki, “reel tarih” diğeri de “ulusal tarih”dir. Ona göre reel tarih, belgelerin titiz olarak incelenip tarihsel yöntemin kurallarına göre yazılan bilimsel bir girişimdi. Ulusal tarih ise çocuklara vatanlarını sevdirmek için uluslarının kahramanlıklarını ve mücadelelerini sanatsal yöntemleri kullanarak üretilen bir sanattır.¹⁴ Gökalp’in öğrencisi olan Mehmet Fuat Köprülü de hocasıyla aynı düşüncededeydi, “ona göre uygar olduğunu savlayan bir ulus için, kendisini yabancılardan öğrenmek kadar utanç duyulacak bir şey yoktur.”¹⁵ Bu sebeple o yazdığı eserlerin giriş kısmında bu eseri hangi batılı yazara karşı yazdığını ve onun hangi görüşünü çürüteceğini açıkça ifade etmiştir.

Ulusal tarih yazımına en büyük katkı yukarıda sözünü ettiğimiz Rusyalı Türk tarihçilerden geldi. Onların Türk ulusçuluğuna taşıdıkları malzeme kendilerinin de

¹² Büşra Ersanlı, *İktidar ve Tarih Türkiye’de Resmi Tarih Tezinin Oluşumu (1929-1937)*, (Dördüncü Basım. İstanbul: İletişim Yayınları, 2011), s.91.

¹³ Zeki Arıkan, “Tanzimattan Cumhuriyete Tarihçilik”, *Tanzimat’tan Cumhuriyete Ansiklopedisi*, Cilt: IV (İstanbul: İletişim Yayınları, 1983), s.1590.

¹⁴ Yalın Alpay, “Fuat Köprülü’nün Muhafazakar ve Ulusal Tarih Tezi Kurgusu”, *Muhafazakar Düşünce*, Sayı:38 (Aralık 2013), s.96.

¹⁵ Yalın Alpay, *agm.*, s.98-99.

etnik kültürel bir muhalefet tecrübesinden geçmiş olmalarıydı.¹⁶ Ziya Gökalp'in *Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak*, "Yeni Hayat ve Yeni Kıymetler" Yusuf Akçura'nın *Türkçülüğün Tarihi, Üç Tarz-ı Siyaset* Türkçülüğü tüm hatları ile ele aldıkları eserlerinden bir kaçıdır.

Balkan savaşlarından Cumhuriyet'in kurulmasına kadar farklı tarih kurguları geliştirildi. Cumhuriyet'ten sonra ise bizzat devlet ulusalcı tarih yazımını yönlendirmeye çalışmıştır. 1908-1923 yılları arasındaki dönemde ve Cumhuriyetin ilk 10 yılında ülkede bulunanlar ile yurt dışından gelen Türk tarihçiler ulusçuluğun Türkçülük şeklinde anlaşılması için mücadele verdiler. Rusya'dan gelen tarihçilere ek olarak Müftüoğlu Ahmet Hikmet, Hamdullah Suphi, Ahmet Ağaoğlu ve Necip Asım gibi çok sayıda önemli isimden söz etmek mümkün. Tüm bu isimlerin ortak özelliği ise siyasette aktif olmaları ve tarih yazımı ile meşgul olmalarıydı. Siyasi tarihçiler sadece Türkiye'ye özgü bir konu değildi, özellikle devrimci hareketlerin olduğu yerlerde gelecek kuşakları eğitmek, kimlikleri yeniden tasarlamak ve yeni tarih yazma işi onlarındı.¹⁷

II. Meşrutiyet ile birlikte Türkçülük hareketi hız kazanmış ve yeni kurulacak olan Türk devletinin kurucu ideolojisi olmuştur.¹⁸ Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu olan Mustafa Kemal Atatürk ve muhiti bu konu üzerine çalışmaya devlet kurulmadan daha önce başlamıştır. Nitekim yeni kurulan bu devletin askeri alanda sağladığı başarıların bilimsel anlamda desteklenmesiyle kalıcılığın sağlanması hedeflenmişti. Aynı zamanda bu dönem Osmanlı elitinin geç kalmışlık duygusu ile batılı değerleri büsbütün kanıksadıkları ve kültürel yaşamda da bu değerleri yaşatmak istedikleri bir süreçtir. Müzeleşme çabaları Avrupalı devletler ile kültürel açıdan bir ortak noktada birleşmek istediklerini gösterirken imparatorluk ile eski uygarlıklardan kalan arkeolojik kültürel miras arasında kurulan hukuki bağ emperyal kimliğe itibar kazandırmanın bir yansıması olarak yorumlanabilir.¹⁹

29 Ekim 1923'de Cumhuriyeti ilanından sonraki süreçte birbiri ardına yapılan devrimlerin amacı yeni kurulmuş olan ülkeyi baştanbaşa değiştirmektir. Mustafa Kemal Atatürk'ün söz konusu bu süreçteki uygulamalarını üç aşamada sınıflandırmak

¹⁶ Ersanlı, *age.*, s.79.

¹⁷ Ersanlı, *age.*, s.108-109.

¹⁸ Gökhan Tiryaki, "Türkiye' Eskiçağ Bilimlerinin Kültür Politikası Üzerine Bir Deneme Tarihsel Süreç Sorunları ve Çözüm Arayışları", *Eskiçağ Yazıları*, A.Vedat Çelgin - N.Eda Akyürek Şahin (ed.), Cilt:4, (İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları 2013), s.36.

¹⁹ Tiryaki, *agm.*, s.34.

mümkündür. Bunlardan ilki Türkiye'nin askeri, siyasal ve toplumsal aşamasıdır. İkincisi ekonomi, son kısım ise tüm bu başarıları ideolojik bir sistem içine oturtulması aşamasıdır.²⁰ Yani siyasi mücadelenin kazanılmasından sonra sıra kültürel kazanımlardaydı.

Türk ulusunun büyüklüğüne ve uygarlık yeteneğine inanan Mustafa Kemal Atatürk, bu ulusun sadece savaş alanında değil, uygarlık alanında da büyük bir ulus olduğunu ifade eder. Türk ulusunu uygar medeniyetler seviyesine çıkarmanın yolunun ise ilk önce tarihini bilmesi, onu yabancılardan değil birincil kaynaklardan kendisinin araştırarak öğrenmesi gerektiğine inanıyordu.²¹ Çünkü Mustafa Kemal Atatürk tarihe büyük önem veriyordu. Okuduğu kitaplarda geçen tarihi olaylardan dersler alıyor sonuçlar çıkarıyordu. Yaptığı işlerin sonuçlarını bu şekilde tahmin etmesi zor olmuyordu.

Atatürk tarihe kaynak olabilecek belgeleri kütüphane müze ve arşivlerde toplanması için 1920 yılında ilk Kültür Müdürlüğü'nü Ankara'da açmıştır. Müdürlüğün görevi kültür eserlerinin ilk olarak toplattırılması ve sonrasında ise bunların koruma altına alınmasıydı.²²

Tüm bu amaçlar doğrultusunda 28 Nisan 1930 tarihinde VI. Türk Ocakları Kurultayında Atatürk'ün direktifleriyle Afet Hanım tarafından bir önerge sunuldu. *"Türk tarih ve medeniyetini ilmî surette tetkik etmek için hususî ve daimî bir heyetin teşkiline karar verilmesini ve bu heyetin azasını seçmek salâhiyetinin Merkez heyetine bırakılmasını teklif ederiz"* denilmiştir. Ve aynı gün kurultayda çıkan karar ile "Türk Tarihi Tetkik Heyeti" kurulmuştur. Heyet 4 Haziran'da ilk toplantısını yapmış ve yönetim kurulu ve diğer üyelerini seçmiştir.²³ Üyeleri arasında Afet İnan, İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Hamid Zübeyr Koşay, Mükrimin Halil Yınanç gibi önemli isimler vardı.

Cumhuriyet döneminin tarihi çalışmaları sistemli olarak ise Afet hanımın Mustafa Kemal Atatürk'e sorduğu bir soru ile başlar. Afet İnan bu konuyu şöyle anlatır;

²⁰ Prof. Dr. Suat Sinanoğlu, *Türk Hümanizmi*, (İkinci Baskı. Ankara: TTK Basımevi, 1988), s.47.

²¹ Recep Yıldırım, "Atatürk'ten Günümüze Eskiçağ Tarihi ve Arkeoloji Çalışmaları", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt-Sayı: 2- 6,7 (1997), s.33.

²² Yıldırım, *agm.*, s.37.

²³ <http://www.ttk.gov.tr/genel/tarihce/>

“1928 yılında, Fransızca coğrafya kitaplarının birinde, Türk ırkının sarı ırka mensup olduğu ve Avrupa zihniyetine göre ikinci “secondaire” nevi bir insan tipi olduğu yazılı idi. Kendisine gösterdim. Bu böyle midir? Dedim.

‘Hayır, olamaz, bunun üzerinde meşgul olalım. Sen çalış.’ dediler. Ben tarih okutma vazifem icabı olarak 1929 da çalışmağa başladım. Tarih sahasında çıkmış en yeni kitapları Atatürk getirtti. Bunlarla yeni bir kütüphane kurmuştu. Memlekette tarihle uğraşanları etrafına topladı. Herkesten bir fikir dinliyorduk. Her vekil ve mebus arkadaşları Atatürk’ün yanından çıkarken yeni bir kitap koltuğunda oluyordu. Onların hulâsaları toplanıyor, Atatürk kendi okuduğu kitaplarla beraber bu hulâsaları tetkik ediyordu. Çalışma uzun ve ekseriya fasılasızdı.”²⁴

Mustafa Kemal Atatürk’ün zaten bu konuda merak ettiği ve araştırılmasını istediği başka noktalarda vardı: Anadolu’nun en eski halkı olan Etiler kimdi? İlk medeniyetler kimler tarafından ve nasıl kurulmuştu? Türklerin bir aşiret olarak Anadolu’da kurulmaları bir tarih efsanesi ise bu devlet nasıl kurulmuştur? Akdeniz’de yaşamış olan ve sonrasında kaybolmuş olan medeniyetler ile Türklerin ilişkisi var mıydı?²⁵ Soruları Mustafa Kemal Atatürk’ün zihnini oldukça meşgul ediyordu.

Türk tarihi ile ilgili Mustafa Kemal Atatürk’ün muhitinde konuşulan ve kendisinin de onayladığı bir görüşte mevcuttu:

“Türkiye en eski devirlerden itibaren insanların yerleştiği coğrafi bir bölgedir. Bu kıdem prehistorik devirlere kadar uzanır. Otokton halk içine Doğudan, Batıdan ve Karadeniz kıyılarından, Balkanlardan Anadolu’ya geçen göçlerle de iskân edilen Türkiye’imizde başlı başına orijinal medeniyetler vücut bulmuştur. Orta Asya’dan çeşitli tarihlerde gelen halk ise, ya burada hüküm süren siyasi hakimiyete tabi olmuş ve yahut da doğrudan doğruya bazı bölgelerde müstakil devletler kurarak zamanının medeniyetini geliştirmişlerdir. Böylece Türkiye’nin tarih boyunca siyasi varlığı hangi ad altında olursa olsun medeniyet bu yurda yerleşmiş olanlar tarafından meydana getirilmiştir. Türk kavminin göçlerle veya fetih yolu ile buraya gelişleri Türkiye’nin bugünkü halkını teşkil etmiştir. En eski siyasi varlık olarak Anadolu’da ortaya çıkan mesela Proto- Hitit, Hitit, Hurri ve Urartu medeniyetlerine, klasik devirler dahil değil, bugün burada yasayan Türk milleti sahip ve varistir. Yani bu yasayanların cetlerinden kalmadır. Çünkü ne Proto- Hititler, Hititler ne Luviler, ne Huriler, ne de Urartuların

²⁴ Afet İnan, “Atatürk ve Tarih Tezi”, *Bellekten*, Cilt: III (1939), s.244.

²⁵ İnan, 1939, *agm.*, s.244-245.

Siyasi hakimiyetleri sona ermişse de bu halk başka yere göç etmemiştir. Bu devirlerde yapılan eserlerde zamanın üslubuna uyulmuştur."²⁶

Atatürk'ün hedefi Türk halkında tarih bilincini uyandırmaktı ve geçmişin ışığında geleceğe güvenle bakılmasıydı. Türk tarihi ile Türkiye tarihi kaynaklarını özenle toplayarak bilimsel metotlar çerçevesinde ve objektif bir biçimde Türklerin Orta Asya'dan getirdikleri yüksek kültür değeri ile eski Anadolu halklarından etkilenerek yarattıkları kültür sentezinden yola çıkarak eski Anadolu uygarlıklarının gerçek varislerinin Türkler olduğunu ortaya çıkarmak ve bunu bütün dünyaya kabul ettirmek istiyordu.²⁷ Vücut bulan tarih tezinin de ana noktaları bu hedeflerdi.

Tarih tezi 1930'lü yıllarda devletin ulusal politikalarının merkezinde olmuş, Anadolu tüm geçmişi ile birlikte bir bütün olarak görülmüş, geçmiş kültürlerin hepsi eşit sayılmış ve benimsenmiştir. Türklerin medeniyet hattının dışına bilerek çıkarıldığını savunan teze göre Anadolu'da kurulan ilk devlet olan Hititler ve daha sonra Yunan kültürünün temeli olarak ortaya çıkan Miken ve Minos kültürleri Anadolu kökenlidir. Bu kültürlerin ise esasını Eti ve Proto Eti kültürleri oluşturduğundan eski Yunan kültürü ile Türkler arasında bağ kurulmaya çalışılmıştır.²⁸ Ancak Türkler ile Hititler arasında dilsel ve tarihsel bağların bulunmaması üzerine tezin önemi zaman içinde kaybolmuştur.

Bu süreçte hâkim olan Türk tarih tezi ile yeni bir tarih kurgusu ortaya atılmıştı. Bu tezin ayrıntılı olarak araştırılması gerekiyordu, fakat bu iş çok kısa zamanda yapılmak isteniyor dahası toplumun her kesimine hitap etmesi gerekiyordu. Tüm bunların ise aynı zamanda olması oldukça zordu bu yüzden aceleciliğin ve pragmatizmin ağır bastığı söylenebilir.²⁹ Tarih tezi ile medeniyetin temel taşıyıcısı olarak Türk kültürü kabul edilmiş ve buna meşruluk kazandırılması için yani bu düşüncenin kanıtlanması için antropoloji, arkeoloji ve dil bilimi gibi alanlara özen gösterilmiştir.³⁰ Türk tarih tezinin tarih yazıcılığı noktasına etkisi çok kısa süreli olmuş ve bir gelenek kazandırmamıştır. Dönemin yada iktidarın amaçları doğrultusunda araç olarak kullanılmıştır.³¹ Bu husus birçok defa eleştirilmiştir. Fakat bu eleştiriler

²⁶ Afet İnan, "Mustafa Kemal Atatürk'ün Türkiye Tarihi'nin İncelenmesi için Düşünceleri", *VII. Türk Tarihi Kongresi Ankara 25-29 Eylül 1970: Kongreye Sunulan Bildiriler*, Cilt: II, (Ankara: TTK Yayınları, 1973), s.866-867.

²⁷ Yıldırım, *agm.*, s.33.

²⁸ Alper Gölbaş, "Türk Arkeolojisinin Kuramı", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt-Sayı: 9-46 (2016), s.308.

²⁹ Ersanlı, *age.*, s.137.

³⁰ Tiryaki, *agm.*, s.6.

³¹ Ersanlı, *age.*, s.231-236.

yapılırken dönemin koşulları göz önünde bulundurulmamıştır. Nitekim Afet İnan'ın bu eleştirilere cevap niteliğindeki yaklaşımı dikkate değerdir:

“Geçmişte Türk varlığını araştırdığı zamanların yakın şahidi ve beraber çalışanı oldum. Çünkü tarihte Türk medeniyetini bilmek, yaşayan Türk milleti için bir temel üzerinde bina kurmak demektir. Atatürk işte bu temelin derinliklerine nüfuz etmek istemiştir. Çünkü, kendisinde bir soru düğümü olan, altı yüz yıllık tarih, Türk varlığı için kâfi temel sayılamazdı. Bilhassa eski çağlara kadar gidebilen yeni tarih ufuklarının bizim kavmimiz için de açılmış olması lazımdır. Tarihi devirlerde çeşitli coğrafi bölgelerde bir varlık göstermiş olan Türk kavimlerinin, daha eski devirlere giden kökleri olmaması imkânsız görülüyor. Bugün millet mefhumu altında teşekkül etmiş bir Türk varlığının, kavim olarak yaşadığı devirler elbette ki olmuştur. İşte Atatürk, bu devirlerdeki Türk kavminin, tarihi çağlarda olduğu gibi, ana-yurttan akınlarla yayılma izlerini belgelere dayanarak tarihçilerin incelemesini istedi. Bu çeşit belgeler inceleyenlerce bilinmektedir ki, en son çıkan eserlerde dahi ele alınarak izah edilmektedir. Bunları yakından inceleme fırsatını elde edemeyen bazı vatandaşlarımız bu gerçeği yanlış anlama yoluna gitmişlerdir. Mesela, ana-yurttan vuku bulan bu akınları göz önünde bulundurarak "Dünyayı Türk yapıyorsunuz" demişlerdir. Bu görüş, yakinen biliyorum ki, Atatürk'ün esas fikri değildir. Bunu şöyle izah etmek isterim: Tarihi devirlerin Türk varlığını, nasıl ki bazen devlet kurmuş olarak, bazen kabile akını halinde başka devletlerin içine girmiş bir halde tespit edebiliyorsak, ondan önceki devirlerde de durum böyledir.”³²

1930 yılında Türk Tarihi Tetkik Heyeti tarafından 605 sayfalık Türk Tarihinin Ana Hatları isimli eser oluşturuldu. Bu eser dünyanın başlangıcından itibaren Türk tarihini ele almaktaydı. Bu eserin oluşturulmasındaki amaç, giriş kısmında *“Bu kitap niçin yazıldı”* başlığı ile anlatılmıştır. Eser ile Türk halkına ve özellikle Türk gençliğine hitap edilmiştir. Amaç Türklerin kendi tarihlerini kendi tarih kitaplarından öğrenmesi, ecdadı hakkında bilgi sahibi olması ve milli benliğini keşfetmesi, Türk ırkının derinliğini göstermek ve Türklerin tarihini yazan yabancıların yanlış bilgi vermesinin önüne geçmektir.³³ Aynı zamanda çalışma Türk tarih tezini içermesi bakımından önemlidir. Türk Tarihinin Ana Hatları isimli eser 11 bölümden

³² Afet İnan, *M. Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım*, (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1971), s.110; Yıldırım, *agm.*, s.385.

³³ Türk Ocağı Türk Tarihi Heyeti, *Türk Tarihinin Ana Hatları*, (İstanbul: Devlet Matbaası, 1930), s.1-5.

oluşmaktadır. Bunlar: “Beşer Tarihine Methal, Türk Tarihine Methal, Çin, Hint Kalde-Elam- Akat, Mısır, Anadolu, Ege Havzası, Eski İtalya ve Etrüsk, İran, Orta Asya” idi.³⁴ Bu eserde Eskiçağ tarihine ağırlık verildiği görülmektedir. Fakat Mustafa Kemal Atatürk ve bazı tarihçiler bu kitabı beğenmemişti, hataların yanında bazı eksikliklerde vardı. Bunun üzerine çalışmalar tekrar başladı. Tarihçiler artık genel olarak değil kendi uzmanlık alanlarında yazmaya başladılar.³⁵ 1930’lu yılların başlarında Mustafa Kemal Atatürk tarih çalışmalarındaki eksiklikleri gidermek ve milli tarihin savunuculuğunu yapacak araştırmacıların ihtiyacından dolayı Eskiçağ Tarihi Dilleri ve Kültürleri, Antropoloji, Arkeoloji gibi alanlarda eğitim almak üzere yurt dışına çok sayıda öğrenci gönderir. Bunlar arasında Sedat Alp, Halet Çambel, Afif Erzen, Ekrem Akurgal, Jale İnan, Halil Demircioğlu gibi isimleri sayabiliriz.³⁶ Cumhuriyet döneminde farklı tarihlerde³⁷ gönderilen bu kişiler batı dünyasının modern tarih metodolojisini ülkemize taşımışlardır. Bu kişiler ülkeye döndüklerinde her biri kendi alanlarında birer ekol oluşturmuştur.

Yeni kurulmuş ve savaş yıllarının sıkıntısını üstünden atamamış olan bir ülkede yurt dışına öğrenciler gönderilmesi ihtiyaçlarının ayrıntıları ile düşünülmesi gerçekten de üzerinde durulması gereken bir konudur. Bu eskiçağ uygarlıklarına onların kültürlerine bu konuda yapılacak olan araştırmalara verilen önemin en güzel örneğidir. Bu sırada ülkemizde de çalışmalar hız kazanmıştır. Türk Tarihi Tetkik Heyeti’nin 29 Mart 1931 yılında Türk Ocakları’nın VII. kurultayında kapatılma kararı alınması üzerine 15 Nisan 1931 yılında Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti adı ile yeniden teşkilatlanır. Yayımlanan nizamname ile cemiyet maksadına ermek için şu yollara başvurur:

“a)Toplanıp ilmi müzakereler bulunmak

b)Türk tarihinin menbalarını araştırıp bastırmak,

c)Türk tarihini aydınlatmaya yarayan vesika ve malzemeyi elde etmek için gereken icab eden yerlere taharri ve keşif heyetleri göndermek,

³⁴ TTA, İçindekiler.

³⁵ Ersanlı, *age.*, s.124-125.

³⁶ Gökhan Kağnıcı, “Türkiye’de Eskiçağ Tarihçiliği ve Sedat Alp” *Türk Tarihçileri*, Ahmet Şimşek (ed.), (Ankara: İletişim Yayınları, 2016), s.3.

³⁷ Bkz. Fahri Kılıç- Gökhan Gülçin, Cumhuriyetin İlk Yıllarında Yurtdışına Gönderilen Öğrenciler ve Türk Tarihine Etkileri, *Tarih Okulu Dergisi*, Sayı: XXXII (Aralık 2017), s.52.

d)Türk tarihi tetkik cemiyetinin mesaisinin semerelerini her türlü yollarla neşre çalışmak.”³⁸

1930 yılındaki çizgiler dikkate alınarak faaliyetlerine devam eden kurumun 1935 yılında adı Türk Tarihi Araştırma Kurumu olarak değiştirilir. Daha sonra ise Türk Tarih Kurumu’na çevrilmiştir.³⁹

Türk Tarih Kurumu’nun ilk icraatı ise okul kitapları üzerine yaptığı çalışma oldu. Türk Tarihinin Ana Hatları kitabı temel alınarak aynı kadro tarafından dört cilt olarak kısa bir sürede hazırlanan kitaplar önce ortaokullar sonrada ilkokullar için birer dizi basılarak Türk Tarih Tezi’nin etki alanı genişletilmiş oldu.⁴⁰

Hazırlanan tarih ders kitaplarının ilk cildi olan *Tarih I*, ilkçağ tarihini konu alması sebebi ile Türk Tarih Tezi’nin Orta Asya’ya yönelik iddialarını temellendirmesi yönünden önemlidir.⁴¹*Tarih I* kitabına göre dünyanın başka yerlerindeki insanlar, daha kaya ve ağaç kavuklarında en koyu vahşeti yaşarken medeniyetin ilk tohumları Türkler tarafından Orta Asya’da atılmıştı, Orta Asya’dan dünyanın her bir yerine göç eden Türkler medeniyetin taşıyıcı unsuru olmuşlardı. Çin ve Hint medeniyetlerinin varlığı ile bu göçler arasında bağ kurulmuştur. Sümer devletini de bu göçler ile Mezopotamya’ya gelen Türkler kurmuştur.⁴²

Türk Tarih Tezi’nin ürünü olan tarih ders kitaplarında ilkçağ tarihinin bu şekilde anlatılması ulusalcı tarih yazımının bir sonucudur. Bu şekildeki bir ilkçağ anlatımının da iki ulusal bağlılık türü vardır. Bunlardan ilki Türk milletinin tarih boyunca medeniyetler inşa eden büyük bir millet olduğunu iddia eden milliyetçilik fikriyken diğeri de Anadolu’nun eskiçağlardan bu yana Türk vatanı olduğu iddiasında olan yurtseverlik fikridir.⁴³ Kurumun yaptığı hemen bütün çalışmalarda bu tezin yansımaları görülmektedir.

Türk Tarih Kurumu kurulduğu günden itibaren sayısız kongre sempozyum ulusal ve uluslararası çalışmalara ara vermeden devam etmiştir. 1932 yılında

³⁸ Afet İnan, “Dil Tarih – Coğrafya Fakültesinin Kuruluş Hazırlıkları Üzerine”, *Ankara Üniversitesi DTCF Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt-Sayı: 0-1 (1957), s.4.

³⁹ <http://www.ttk.gov.tr/genel/tarihce/> , (erişim tarihi:28.11.2018)

⁴⁰ Etienne Copeaux, *Türk Tarih Tezinden Türk-İslam Sentezine*, (İkinci Basım. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000), s.40-41.

⁴¹ Fatih Yazıcı, “Cumhuriyet Dönemi Tarih Ders Kitaplarında Tarih Yazımı”, *Türkiye’de Tarih Yazımı*, Vahdettin Engin-Ahmet Şimşek (ed.), (İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2011), s.203.

⁴² Yazıcı, *agm.*, s.203.

⁴³ Yazıcı, *agm.*, s.205.

düzenlenen Birinci Türk Tarih Kongresi'nde tartışmalar genel olarak dört konu etrafında toplanmıştı:

- 1) *Tarih öncesi ve tarihi dönemlere ait kaynakların kullanımı meselesi*
- 2) *Türk dilleri üzerine tartışma*
- 3) *Orta Asya'dan geniş çaplı bir göçe yol açan coğrafi ve doğal değişikliklerin tartışılması*
- 4) *Aynı yıl basılan ders kitapları üzerine tartışma.*⁴⁴

İlk konu eski dönemlere ait kaynakların kısıtlı ve yetersiz olmasıydı. Kullanılan kaynakların çoğu ikincildi. Kaynakların tarihçilerin görüşlerini destekleyecek kadar kapsamlı ve ikna edici olmaması ise eleştirilen bir noktaydı. İkinci madde dil meselesiydi. Tartışılan konu dil ve ırkın tarih yazımında nasıl etken rol oynadığıydı. Üçüncü konu Türklerin Orta Asya'dan yani doğudan batıya göçün sebepleri üzerine yapılan tartışma oldu. Bu durum tarihçileri zaman kavramı ve tarihsel yöntem üzerine düşünmeye ve tartışmaya sevk etti. Son konu ise ders kitapları oldu. Kitaplar hem pedagojik yönden hem de içerikte Türk ırkının Mısır ve Sümer gibi bütün büyük uygarlıklar üzerinde en büyük etkileyici güç olarak görülmesini eleştiriliyordu.⁴⁵

1937 yılında toplanan İkinci Türk Tarih Kongresinde sunulan bildiriler artık eleştiri ve tartışmaların olmadığı bir ortamda sunulmuştur. Şemsettin Günaltay'ın *Bellekten* dergisinde yayımlanan makalesine baktığımızda bu konuyu daha rahat anlarsınız. Günaltay'ın "*Türk Tarih Tezi Hakkında İntikatların Mahiyeti ve Tezin Kat'i Zaferi*" isimli makalesinden de anlaşılacağı üzere kongre ile tezin kat'i zaferi sağlanıyordu. Günaltay iki kongrenin de farkını şu sözler ile anlatmıştır: "*Birinci Türk Tarih kongresi, Tarih Tezinin dahilinde zaferi ile neticelenmişti. İkinci Türk Tarih Kongresi ise tezin cihan alimler müvacehesinde izahı ve cihan alimlerinin ilmi İntikatlarına arz edilmesi imkanını vermişti*".⁴⁶ Kongrelere tebliğ edilen çalışmaların ana konusu eskiçağ tarihi ve arkeolojisi olmuştu. Yurt içinde yapılan bu kongrelerin yani sıra Türk Tarih Kurumu tarafından yurtdışında yapılan kongre ve sempozyumlara Türkiye'deki bilimsel çalışmaların tanıtılması amacı ile Türk bilim adamlarının

⁴⁴ Ersanlı, *age.*, s.143-146.

⁴⁵ Ersanlı, *age.*, s.139-146.

⁴⁶ Şemsettin Günaltay, "Türk Tarih Tezi Hakkında İntikatların Mahiyeti ve Tezin Kat'i Zaferi", *Bellekten*, Cilt-Sayı: 2-7,8 (1938), s.338.

gönderildiği bilinmektedir. Afet İnan, Remzi Oğuz Arık, Arif Müfid Mansel ve Şemsettin Günaltay yurtdışı kongrelerine katılan isimlerden birkaçıdır.⁴⁷

Türk Tarih Kurumu yapılan çalışmaların ortaya konması ve daha geniş kitlelere ulaşması için kazı raporları ve ders kitapları gibi çok sayıda eserin yayınlanmasını sağlıyordu. Bunlardan bir tanesi de kurumun süreli yayınlarından olan Belleten dergisiydi. 1937 yılında yayın hayatına başlayan ve günümüze kadar düzenli olarak yayınlanan derginin ismini ise bizzat Atatürk vermiştir.⁴⁸ Dergi uluslararası alanda da kendine yer bulmuş ve tarih alanında kendini kanıtlamıştır. Yalnız Türk bilim insanları değil birçok yabancı bilim insanlarının da makalesi bu dergide yayınlamıştır.

Bu dönemde Türk Tarih Kurumu çalışmalarına bütün hızıyla devam etmiştir. Ahlatlıbel ve Alacahöyük'te arkeolojik kazılar yürütmüştür. Mustafa Kemal de bu işler ile yakından ilgilenmiştir. Ancak artık Arkeoloji, Antropoloji, Filoloji ve Tarih alanlarında kendi ülkemizde ve bir fakülte bünyesinde çalışmaların yapılması, öğrencilerin yetişmesi gerekmektedir.⁴⁹

1933 yılında Atatürk'ün isteği ve dönemin Milli Eğitim bakanı Dr. Reşit Galip'in çalışmaları ile üniversite reformu gerçekleşir. Üniversite reformu Cumhuriyetin ilanından sonra gündeme gelmiş, fakat hep ertelenmişti.⁵⁰ Dönemin tek üniversitesi konumunda olan Darülfünun'un ihtiyaçlara cevap vermemesi ıslahatını gündeme getirmiştir. Üniversite konusunda Mustafa Kemal'in fikri şöyleydi:

“Bunun için memleketi şimdilik üç büyük kültür bölgesi halinde mütalâa ederek; garp bölgesi için İstanbul Üniversitesinde başlanmış bulunan ıslahat programı daha radikal bir tarzda tatbik ederek Cumhuriyete cidden modern bir üniversite kazandırmak; merkez bölgesi için Ankara Üniversitesi'ni az zamanda kurmak lâzımdır. Ve doğu bölgesi için Van Gölü sahillerinin en güzel bir yerinde, her şubeden ilkokullarıyla ve nihayet üniversitesiyle modern bir kültür şehri yaratmak yolunda, şimdiden fiiliyata geçilmelidir.” Onun bu sözlerinden tüm Türkiye'yi kapsayacak olan çalışmalar planladığı anlaşılır.⁵¹ Bu bağlamda ilk olarak İstanbul Üniversitesi için İsviçre'de pedagoji uzmanı Profesör Albert Malche Türkiye'ye davet

⁴⁷ Sefa Yıldırım, “Türkiye Cumhuriyetinin Kuruluş Yıllarında Eskiçağ Tarih Araştırmalarına Genel Bir Bakış (1920-1938)”, *Turkish Studies*, Cilt-Sayı: 10-5 (2015), s.378.

⁴⁸ Uluğ İğdemir, “Atatürk ve Belleten”, *Belleten*, Cilt-Sayı: 3-10 (1939); Afet İnan, “Atatürk ve Tarih”, *Belleten*, Cilt-Sayı: 3-10 (1939), s.244.

⁴⁹ İnan, 1957, *agm.*, s.7

⁵⁰ Uluğ İğdemir, *Yılların İçinden Makaleler, Anılar, İncelemeler*, (Ankara: TTK Basımevi, 1991) s.123-124.

⁵¹ Ali Rıza Erdem, “Atatürk'ün Önderliğinde Üniversite Reformu: Yükseköğretim ve Bilim Tarihimizde Dönüm Noktası”, *Belgi*, Cilt-Sayı: 1-4 (2012), s.377.

edilmiş ve üniversite ile ilgili bir rapor hazırlaması istenmiştir. Bu rapor doğrultusunda çalışmalar başlamış ve 1933 yılında üniversite reformu kapsamında Darülfünun kapatılmış yerine İstanbul Üniversitesi kurulmuştur. Yapılan düzenlemeler sonucu Edebiyat Fakültesinde 12 bölüm kurulur. Tarih de bunlardan birisidir. Bölüm 4'e ayrılır, fakat bu bölümlerin isimleri aynıdır. Bölümlerin hepsinin ismi "Türk Tarihi"dir. İlk başta yer alan Türk tarihi bölümü de kendi içinde ikiye ayrılmıştır bunlar; a)Prehistuvar ve Eski Karun (zamanlar) b) Mısır, Ege, Yunan, Etrüsk ve Romadır. Eğer öğrenci tarihi birinci disiplin olarak seçti ise esas disiplin olarak Prehistuvar ve Eski Karunu yada Mısır, Ege, Yunan, Etrüsk ve Roma seçebilirdi. Örneğin Eski Karun'u seçerse ikinci disiplin olarak birkaç sömestr Arkeoloji, Sümer ve Eti Filolojisi alırdı. Yeni dil olarak da Almanca tavsiye edilirdi.⁵² Bu reform doğrultusunda Akademik kadrolarda da değişiklikler yapılmıştı. Darülfünun'un öğretim elemanları tasfiye edilmiş yerine Almanya'daki Nazi baskısından kaçan çok sayıda yabancı profesör istihdam edilmişti.⁵³ Bu kişiler arasında Türkiye'de Eskiçağ bilimlerinin kurucusu olan Helmuth Theodor Bossert de vardır. Reşit Galip'in önerisi üzerine Fakülteye Profesör olarak alınan Bossert Türk Arkeoloji Enstitüsü'nün başına getirilmişti. Kendisi daha sonra Enstitünün ikiye ayrılmasıyla 1940-1941 öğretim yılında Ön Asya Dilleri ve Kültürleri adı ile kurulan kürsüye nakledilmiştir.⁵⁴ Böylelikle Ön Asya uygarlıkları ve onların kültürlerinin her biri ayrı bir çalışma alanı ve bilim dalı teşkil etmiştir. Yazıları, dilleri ve maddi kültürleri yani arkeolojisi bir arada ve birbirinden faydalanılarak araştırılırken aynı zamanda bu konuda uzmanlaşacak bilim adamları yetiştirilmeye başlanmıştır.⁵⁵ Bahadır Alkım, Halet Çambel ve Muhibbe Darga gibi önemli eskiçağ tarihçileri ve arkeologları Profesör Bossert'in öğrencisi olmuş ve bu alanda önemli çalışmalar ortaya koymuşlardır.

1935 yılında kurulacak olan diğer fakülte ise Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi oldu. Fakültenin kuruluşunu Büyük Millet Meclisinde Maarif Vekili Saffet Arıkan şöyle anlatmıştır: *"Atatürk'ün yüksek dehasından doğan ve kendi kutlu eli ile yaratılan tarih ve dil hareketi; bunlara bağlı olan arkeoloji ve coğrafya bilgileri için*

⁵² Oğuz Tekin, "İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı Tarihçesi", *Cumhuriyetin 80.yılında Üniversitelerde Tarih Öğretimi Araştırmaları ve Yayınları Semineri*, (İstanbul: Globüs Dünya Basımevi, 2004), s.27-28.

⁵³ Erdem, *agm.*, s.385.

⁵⁴ Selen Hırçın, "Ülkemizde Eskiçağ Bilimlerinin Eğitime İlk Yansımaları", *Anadolu Araştırmaları XII*, (1990), s.50.

⁵⁵ Şevket Dönmez – Meltem Doğan Alparslan – Metin Alparslan – Sabahattin Ezer, "Eski Önasya Kültürleri ve Tarihçesi (1934-2002)", *Anadolu Araştırmaları XVI*, (2002), s.145.

Ankara’da bir fakülte açılacaktır”.⁵⁶ Açılacak olan bu fakülte ileriki dönemde kurulması planlanan Ankara Üniversitesi’nin de ilk akademik birimi olacaktı. Fakültenin isminin ise Dil, Tarih ve Coğrafya olmasını bizzat Mustafa Kemal Atatürk istemiştir. Kendisi üzerinde önemle durduğu bu üç konunun birbirinden bağımsız incelenemeyeceğini savunur. Atatürk yine Tarih ve Coğrafya’nın daima sıkı bir iş birliği içinde olmasını, daima paralel gitmesini ve coğrafyadan mahrum bir tarihin hiçbir işe yaramayacağını söylerdi. Yabancı ve antik diller konusuna da çok önem vermiştir. Türk ve Türkiye tarihine kaynaklık eden bütün eski dillerin öğretilmesi, tetkiki ve yeni öğrencilerin yetiştirilmesi için Sinoloji, Sümeroloji, Hititoloji, Latince ve Yunanca gibi dillerin kürsüleri fakülte kuruluş programında yer almıştır.⁵⁷

İstanbul Üniversitesi’nde olduğu gibi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’nde de bazı alanlarda yeterli Türk eleman bulunmuyordu. Bu eksiklik Nilgün Çelebi’nin deyimi ile Almanya’dan gelen “*Mülteci Profesörler*” ile giderilmişti.⁵⁸ Bunlardan Hans Gustav Güterbock Hititoloji alanında fakültede göreve başlamıştır. Güterbock’un öğrencileri arasında Kemal Balkan, Selçuk Ar, Tahsin ve Nimet Özgüç çifti, Hatice Kızılyay, Muazzez İlmiye Çığ ve Emin Bilgiç gibi alanında tanınmış bilim insanları vardı.

Benno Landsberger ise Sümeroloji alanında ülkemize önemli katkılarda bulunan bir diğer yabancı ilim adamıydı. Mebrure Tosun, Kemal Balkan, Kadriye Yalvaç, Firuzan Kınal ve Mustafa Kalaç ise Landsberger’in öğrencilerinden bazılarıydı.⁵⁹

Landsberger ve Güterbock dışında Walter Ruben (Hindoloji), Nagy Laszlo Rasonyi (Hungoroloji), Georg Rohde (Klasik Filoloji) Herbert Louis (Coğrafya) Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesine 1935 yılında alınan ilk yabancı öğretim üyeleri idi.⁶⁰

Söz konusu her iki üniversitede Türk öğretim üyeleri de mevcuttu. Yurt dışından gelenler ile bir ateş yakılmıştı. Sadece Eskiçağ Tarihi alanında değil genel olarak hemen her alana bir temel atılmıştı.

Mustafa Kemal Atatürk’ün: “*Sizleri birer kıvılcım olarak gönderiyorum; alevler olarak geri dönmelisiniz.*” sözleriyle yurt dışına gönderdiği öğrencileri

⁵⁶ İnan, 1957, *agm.*, s.1-2.

⁵⁷ İnan, 1957, *agm.*, s.7-8; Ersanlı, *age.*, s.199.

⁵⁸ Nilgün Çelebi, “Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi’ndeki Mülteci Profesörler”, *Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt-Sayı: 1-43 (2003), s.264.

⁵⁹ Çelebi, *agm.*, s.266-277.

⁶⁰ Bekir Koç, “Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’nin Kuruluş Süreci, İlk Mezunları ve Halil İnalçık”, *OTAM*, Sayı-40 (2016), s.33.

eğitimlerini tamamlayıp yurda döndüklerinde İstanbul ve Ankara Üniversiteleri'nde kendi alanlarında dersler vermiş ve öğrenci yetiştirmeye başlamışlardır. 1940'lı yıllardan sonra bu üniversitelerde yetişen çok sayıda kıymetli Türk arkeolog, eskiçağ tarihçisi ve klasik filolog Eski Anadolu, Mezopotamya, Mısır, Roma tarihi, epigrafi ve nümizmatik üzerine önemli çalışmalar yapmış dersler vermişlerdir.⁶¹

Eskiçağ tarihinin Erken Cumhuriyet dönemi olarak da adlandırılan bu tarihlere kadarki serüvenine bakıldığında oldukça başarılı olduğu görülmektedir. Konumuz çerçevesinde değerlendirdiğimizde ise bu dönem Türkiye Cumhuriyeti'nin gelişmesi, muhasır medeniyetler seviyesine ulaşmak için her alanda çalışmaların yürütüldüğü bir dönemdir. Özelde Eskiçağ tarihi genelde ise tüm sosyal ve beşeri bilimlerinin geliştiği bu dönemde bunları yapmak için eğitim alanında hayati düzenlemeler yapılmıştır. Sırasıyla baktığımızda Osman Hamdi dönemi gelişmeleri, Türkçülük hareketi, Mustafa Kemal öncülüğünde gelişen Türk Tarih Tezi, Türk Tarih Kurumu'nun kurulması, Üniversite reformu ile kurulan iki üniversitede Arkeoloji, Antropoloji, Filoloji ve Tarih gibi bilimlerin ülkede tanınması, gelişmesi ve bu alanlarda önemli kişilerin yetişmesi eskiçağ tarihinin temellerinin sağlam bir şekilde atılmasını sağlamıştır.

1940'lı yıllara geldiğimizde ise genel olarak Atatürk dönemi tarih politikaları bu dönemde de aynen devam etmiştir. Eskiçağ araştırmalarına baktığımızda ise kafatası incelemeleri ile Anadolu'da yaşayan beyaz ırkın varlığını ispat eden çalışmalar yapılmaya devam edilirken, aynı şekilde Etiler üzerindeki çalışmalar ile Türklük vurgusuna devam edilmiştir.⁶²

Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatından sonra Cumhurbaşkanı olan İsmet İnönü döneminde her alanda kendini hissettiren muhalefet, düşünce hayatında hareketlenmiştir. 1940'lı yıllar Cumhuriyet'in uygulamalarına ve modern yeniliklerine tepkilerin yükseldiği yıllar olmuştur. Artık milliyetçilik tam anlamıyla olmasa da terk edilerek hümanist kültür politikaları takip edilmiştir. Hasan Ali Yücel'in milli eğitim bakanı olması ile başlayan süreçle birlikte partiye hâkim olan düşüncede hümanizm olmuştur.⁶³

---

⁶¹ Kağnıcı, *agm.*, s.89.

⁶² Kadir Şeker, "İnönü Dönemi Kültür Hayatı", (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2006), s.79.

⁶³ Şeker, *agt.*, s.16.

Batıcılık ve onun bir getirisi olan hümanist düşünce ile birlikte artık Avrupa'ya yakınlaşma ve onunla ortak bir kök arama çabaları bu dönemde hemen her şeyin temel noktasını oluşturmuştur. Eskiçağ tarih araştırmalarının merkezi bu noktada yön değiştirmiş ve doğudan ziyade batı araştırmaları önem kazanmıştır. Bu konu öyle bir hal almıştır ki, 1943 yılında düzenlenen III. Türk Tarih Kurumu Kongresinde Saffet Atabinen'nin “*Türklerin Avrupalılarla Müşterek Troya Menşeleri Meselesi Efsanesi Üzerine Araştırma*” ismi ile sunduğu bildirisinde bir Ortaçağ efsanesi olan Türklerin Troyalılardan çıkma bir millet olduğu tekrar gündeme getirilmişti. O bu iddiasında da yalnız kalmamış desteklenmiştir.⁶⁴ Bir şekilde Avrupa ile bağ kurmak bu dönemde çok net bir hedef haline gelmiştir.

İnönü döneminde bir diğer önemli nokta Anadoluçuluk hareketidir. Bu süreçte Asiyatik eğilimlerin düşünce ve fiili olarak terk edildiği bunun yerine Anadoluçuluk yaklaşımının hümanizm fikrine dönüştüğü yıllardı.⁶⁵ “Batının Beşiği Anadolu'dur” tezi ile batılılaşmadan ziyade batıyı sahiplenme, tarih bilgisinden ziyade de tarih bilinci oluşturmanın daha önemli olduğu gerekçesiyle çalışmalarını bu doğrultuda yürütmüştür.⁶⁶ Bu düşüncenin çok partili dönemde de tüm hızıyla devam ettiği görülür.

Sedat Alp ve Ekrem Akurgal gibi Mustafa Kemal Atatürk'ün yurt dışına gönderdiği öğrencilerin eğitimlerini tamamlayarak yurda dönüp çalışmalarına başladığı görülür. Yine bu dönemde Türk Tarih Kurumunun Anadolu araştırmalarında kullandığı Proto-Türk terminolojisinin kullanımından vazgeçilerek Hitit, Frig ve Lidya gibi adlandırmaların kullanımı yaygınlaşır.⁶⁷

İnönü döneminin siyasi politikalarının tarihe yansımaları çok açıktır. Eskiçağ tarihi (doğu) bundan bir önceki döneme göre yani Erken Cumhuriyet dönemine göre daha geri planda bir gelişim seyretmiştir. 1948 yılında TTK tarafından basılan kitapların sadece 14 tanesi Eskiçağ tarihi ile ilgilidir. Bunun yanında Osmanlı ve Selçuklu Tarihi yayınlarının sayısında ise gözle görülür bir artış söz konusudur.⁶⁸ Yine Belleten dergisinde yayımlanan dergilerin muhtevalarında da bu durum benzerdir.

⁶⁴ Saffet Atabinen, “Türklerin Avrupalılarla Müşterek Troya Menşeleri Meselesi Efsanesi Üzerine Araştırma”, *III. TTK Sunulan Bildiriler*, (1943), s.543.

⁶⁵ Tiryaki, *agm.*, s.37-38.

⁶⁶ Fuat Hacısalihioğlu, “Anadolucu Tarih Yazımı”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt- Sayı: 8-40 (2015), s.263.

⁶⁷ Tiryaki, *agm.*, s.39.

⁶⁸ Şeker, *agt.*, s.82.

2. BÖLÜM: 1950 SONRASI ESKİÇAĞ TARİHİNİN GELİŞİMİ

1946 yılında Mehmet Fuat Köprülü, Adnan Menderes, Celal Bayar ve Refik Koraltan'ın öncülüğünde kurulan Demokrat Parti 1950 yılında yapılan seçimlere kadar muhalefet partisi olarak siyasi hayatını sürdürmüş ve bu seçimler ile birlikte iktidara gelmiştir. Ülkeyi 27 yıl yönetmiş olan Cumhuriyet Halk Partisi'nin yerine gelen Demokrat Parti'nin on yıllık iktidarlığı döneminde siyasi, iktisadi ve kültürel alanlarda önemli değişiklikler yaşanmıştır.

Demokrat Parti ideolojisi iki temel nokta üzerinde şekillenmişti. Bunlardan ilki demokrasiydi. Bu konuda seçim kanunları ve insan hakları gibi konulara önem verilmişti. İkincisi ise ekonomiydi. Bu konuda da özel girişim ve sermaye desteği, laiklik ve din konularının problemleri üzerinde çalışmalar yürütülmüştü.⁶⁹ Başbakan seçilen Adnan Menderes 10 yıl boyunca yani 1950-1960 arası yönetimde kalmıştır. Bu süreçte sosyal ve kültürel hayat önemli bir değişim ve dönüşüm sürecine girer. Şehirli ve bürokrasiye yakınlığı ile bilinen CHP'ye nazaran DP kırsala ve köylüye yönelik politikalarını ön plana çıkarmıştır.⁷⁰

Demokrat Parti Türkiye'sinde yaşanan bu değişimleri kültür alanında da görmek mümkündür. Bu bağlamda 1950, 1954 ve 1957 yılındaki programlarında kültür konusuna değinilmiş ve kültür işlerinin parti ideolojisi doğrultusunda yürütüleceği vurgulanmıştır. Kültürel konulara özel bir yaklaşımı bulunmayan Demokrat Parti manevi değerlere önem vereceğini belirtmiştir. Özellikle eğitim konusunda bu önemi görmek mümkündür.⁷¹ Zorunlu din eğitimi, köy enstitülerinin kapatılması, imam hatip okullarının açılması ve teknik okullara önem verilmesi gibi önemli adımlar atılmıştır.

Demokrat Parti'nin hükümet programında eğitim konusunda ise yaşanan ve yaşanacak olan değişimlere rağmen milliyetçilik mefhumu üzerinden eğitimin önemi ve gelecek planı açıklanmıştır.

Bu dönemin tarih anlayışına baktığımızda ise Milli Şef döneminde uygulanan hümanist yaklaşımın kısmen devam ettiği, Osmanlı Tarihi ve İslam Tarihine karşı ilginin geçmiş yıllara göre arttığı görülmektedir. Eskiçağ tarihinde de durum aynıdır. Çünkü 1950-1960 yılları içerisinde iktidar batının tarihini öğrenerek ona

⁶⁹ Yusuf Ziya Keskin, "Demokrat Parti İktidarı ve Günümüze Yansımaları", *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt- Sayı: 5-1 (2012), s.109.

⁷⁰ Keskin, *agm.*, s.113.

⁷¹ Bengül Salman Bolat, "Tanzimat'tan Demokrat Partiye Kültür Politikaları ve Tarih Anlayışları", *The Journal of Academic Social Science Studies*, Cilt-Sayı:5-8 (2012), s.241-242.

yaklaşabileceğini düşünmüş ve Türk tarihini Anadolu ve Akdeniz olarak ele alma yaklaşımını sürdürmeye devam etmiştir.⁷²

Bu dönem ve sonraki yıllarda eskiçağ tarihine karşı bakışı üniversitelerdeki ilgili departmanlarda, ders kitaplarında ve dergiler üzerinden okumak daha mümkün hale gelmiştir.

1930'lu ve 40'lı yıllarda kurulan veya yenilenen üniversitelerin bu yıllarda geliştiği ve yapılandığı görülür. 1948-1949 yıllarında İstanbul Üniversitesi'nde tarih öğretim lisansı, serbest ve öğretim lisansı olarak ikiye ayrılmıştır. Öğretim lisansının üç sertifikadan oluştuğu görülür. Bunlar;

I.Eskiçağ Tarihi sertifikası

II.Ortaçağ Tarihi sertifikası

III.Yeni ve Yakınçağ Tarihi sertifikası

“Eski Karun” isminin yerine “Eskiçağ Tarihi” isminin kullanılması dikkat çekmektedir.⁷³

1950 ve 1960'lı yıllarda Eskiçağ tarih sertifikasında verilen dersler ve bu dersleri veren hocalar ise yıllara göre değişiklik göstermekle birlikte şöyle sıralayabiliriz;

Prof. Dr. Clemens Bosch: “Roma tarihi”, “Roma Askeri Tarihi”, “Kaynaklar İlmî”, “Pamfilya Tarihi”, “Nüvizmatik” ve “Roma ve Roma Tarihine Ait Kaynaklar.”

Doç. Dr. Afif Erzen: “Grek Tarihi”, “Sparta Tarihi” “Pisidya Bölgesinin Başlıca Antik Şehirleri Hakkında Araştırmalar”, “Pontus Bölgesinin Başlıca Antik Şehirleri Hakkında Araştırmalar”, “Eski Anadolu Şehirleri Tarihi”, “Grek Şehir Devletleri Hakkında Araştırmalar” “İlk Çağ Tarihine Giriş ve Kaynaklar”, “İlk Çağda Marmara Bölgesi”, “Grek Tarihi Arkaik ve Klasik Devir Metinleri Üzerine İncelemeler”, “Pers Harbinden Helenistik Devrin Sonuna Kadar İlkçağda Kıbrıs”, “Büyük İskender'den Mısırın Romalıların Eline Geçişine Kadar İlkçağda Kilikya”, “İlkçağda İran”, “Eski Greklerde Anayasalar ve Devlet”, “İlkçağ Tarihinde Batı Anadolu”, “Pers İmparatorluğu Devrinde Ön Asya Ülkeleri”, “İlk Çağ Tarihinde Karadeniz Bölgesi”, “İlkçağda Güney Anadolu”, Tarih Öncesi Devirlerden M.Ö.1.bin Yıla Kadar Ege ve Yunanistan”

⁷² Nevzat Köken, “Cumhuriyet Dönemi Tarih Anlayışları ve Tarih Eğitimi”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Isparta, 2002), s.240; Copeaux, *age.*, s.82.

⁷³ Tekin, *agm.*, s.29-30.

Ord. Prof. Dr. K. Bittell: “Eski Doğunun En Eski Çağları”, “Ön Asya’nın En Eski Çağları”.

Prof. Dr. Bahadır Alkım: “Ön Asya Tarihi” (Mezopotamya, Mısır).

Doç. Dr. Sabahat Atlan: “Roma Tarihi”, “Roma İmparatorluk Devri Tarihi”, “Gerek Sikkeleri”, “Roma sikkeleri”, “Batı Anadolu Şehir Sikkeleri”, “Eskiçağ Tarihi Kaynakları”, “İlkçağ Bibliyografyası”, “Helenistik Roma ve Grek Dönemi Sikkeleri”.

Doç. Dr. Adnan Pekman: “Ksenophon, Anabasis”,

Doç. Dr. Oktay Akşit: “Maximinus Thrax’tan İtibaren Roma İmparatorluğu Tarihi”, “Roma İmparatorluğunun Ekonomik ve Sosyal Tarihi” derslerini vermişlerdir.⁷⁴ Derslerin genel itibarı ile eski batı tarihi merkezli olduğu görülmekle birlikte seçmeli ders çeşitliliğinin fazla olması öğrencilerin ilgi alanlarına uygun dersleri seçmelerine yardımcı olmuştur. Ayrıca bazı derslerin bölgesel bağlamda verilmesi ise bunların ayrıntılı olarak ele alınmasını sağlamıştır.

1960’lı yıllara geldiğimizde ise yapılan akademik araştırmalar ve arkeolojik çalışmalar artmıştır. Yeni araştırmacılar yetişmeye başlamıştır. Afif Erzen Urartuların merkezi olan Van Bölgesi’nde kazı çalışmalarına başlamıştır. Tahsin Özgüç ise yine bu dönemde Erzincan yakınlarında Altıntepe kazısını yürütmekteydi. Bu dönemde Türk arkeolojisinde M.Taner Tarhan’ın deyimi ile “Urartu modası” gündeme gelirken Türk bilim adamlarınca yürütülen bu ilk kazılar ile birlikte Urartu çalışmaları ülkemizde kökleşmeye başlar.⁷⁵ Fakat yaşanan tüm bu gelişmelere tepkinin gelmesi de gecikmemiştir. İstanbul Üniversitesi umumi Türk Tarih Kürsüsü öğretim üyesi İbrahim Kafesoğlu “*Üniversitelerde Tarih Öğretiminde Yeni Bir Plan*” başlıklı makalesinde üniversite ve okullarda sürdürülen çağ taksiminin gereksizliğinden bahsederek yapılan bu taksimi Avrupalıların kendilerine göre yapmış olmasından dolayı Türklerinde kendi tarihlerinin taksimini yapması gerektiğini vurgular. Fakat bunu yaparken dikkat edilmesi gereken konu ise, Türklerin eskiçağları bilinmediği için, eskiçağ tarihinin bu yeni sınıflamada yer almaması gerektiğidir.⁷⁶ Nitekim onun önerisinde bütün tarih kürsüleri sadece Türk tarihi ile ilgilenmek zorundaydı. Bu konudaki iddiası ise şöyledir; “*Batı toplumlarına yön vermiş olan antik çağ*”

⁷⁴ Tekin, *agm.*, s.34-40.

⁷⁵ M. Taner Tarhan, “Sevgili Hocamız Prof. Dr. Afif Erzen”, *Anadolu Araştırmaları XIV*, (1996), s.8.

⁷⁶ İbrahim Kafesoğlu, “Üniversitelerde Tarih Öğretiminde Yeni Bir Plan”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, Cilt-Sayı:14-19 (1964), s.4-5.

*medeniyetlerinin Türk çocuğuna tafsilen öğretilmesi yolu ile Türk toplumunda meydana getirdiği milli kültür duygularını zayıflatıcı tesiri üzerinde de ehemmiyetle durulması gerekir.*⁷⁷ Kafesoğlu'nun tasarısındaki bütün kürsüler ise Türklerin dini, kültürü, hukuku, müesseseleri gibi tamamı Türkler ile ilgili meselelerdir. Zaten oda meseleler üzerinden tarihin ele alınmasını ister, fakat bu öneri üniversite tarafından reddedilmiştir.⁷⁸ Fakat İbrahim Kafesoğlu tarafından bu konu henüz bitmemiştir. Nitekim sonraki yıllarda bu düşüncelerini daha somut bir şekilde ifade ettiği görülecektir.

Bir diğer fakülte de Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'dir. 1948 yılında yaşanan siyasi çekişmeler ile Ankara Üniversitesi'nden bazı akademisyenler komünist oldukları gerekçesi ile ihraç edilmişti. Yaşanan bu olaylar sonucu üniversitenin kuruluş yıllarında yurt dışından gelen Landsberger ve Güterbock gibi yabancı ilim adamları da görevlerinden alınmıştı. Böylece Mustafa Kemal Atatürk'ün önem verdiği Sümeroloji ve Hititoloji bölümüne büyük bir darbe vurulmuştu.⁷⁹ Üniversitede yaşanan bu boşluk ile Hititoloji bölümünün başına Sedat Alp geçmişti. 1955'de Hayri Ertem ve 1960'da Yaşar Coşkun'un asistan olmasıyla bölümün akademik kadrosu oluşmaya başlamıştı. Sümeroloji bölümünde ise 1955 yılında profesör olarak atanan Mehmet Emin Bilgiç önemli çalışmalar yapmaya başlamıştı. 1949 yılında ise arkeoloji enstitüsü bağımsız bir kürsü olarak kurulur ve kürsü başkanlığına Prof. Dr. Ekrem Akurgal geçirilir.

Eskiçağ tarihçiliğinin durumu hakkında fikir edinebileceğimiz bir başka nokta ise dergilerdir. 1950'li yıllar ülkemizde popüler tarih dergiciliğinin altın yıllarıydı. İkinci Dünya savaşından sonra renklenmiş siyasi hayatın bir yansıması olarak bu yıllarda çok sayıda tarih dergisi görmek mümkün olmuştu. Bir örnek vermek gerekirse Resimli Tarih mecmuasının erişilebilen sayıları üzerinde yapılan istatistiğe göre dergide yer olan konuların alanları şöyleydi: %93 Osmanlı Tarihi, %5 Cumhuriyet Tarihi. Diğerleri ise sadece %2 oranına sahipti.⁸⁰ Bu dönem dergileri yazarların aynı olmasından dolayı farklılık göstermemekteydi. Yani diğer dergilerde de durum buna

⁷⁷ Kafesoğlu, *agm.*, s.5.

⁷⁸ Tekin, *agm.*, s.31-32.

⁷⁹ Remzi Demir-Doğan Atılgan, *Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi ve Türkiye de Beşeri Bilimlerin Yeniden İnşası*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 2008), s.71.

⁸⁰ Mehmet Elban, "1950'lerin Popüler Tarih Dergisi "Resimli Tarih Mecmuası"nda Tarih Eğitimi ve Öğretimi", *Turkish History Education Journal*, Cilt-sayı: 7-2 (2018), s.382.

benzerdi. Bunun yanında konuların belirlenmesinde derginin okuyucularının rolü de önemliydi.⁸¹

Türk Tarih Kurumu'nun süreli yayını olan Belleten dergisine bakıldığında durum bundan farksızdı. 1950-1960 yıllarından sonra yayımlanan sayılarda artık Selçuklu ve Osmanlı Tarihi'nin ağırlık kazandığı eskiçağ tarihi ile ilgi yayınlarında ise geçmişe oranla bir azalma söz konusuydu.

Eskiçağ tarihi öğretiminde Hümanizmin etkisinin hala devam ettiği çok açıktır. 1947 yılında Emin Oktay ve Niyazi Akşit tarafından hazırlanan "*Tarih I*" kitabının basımına aralıksız olarak uzun yıllar devam edilmiş ve okullarda okutulmuştu. Söz konusu kitapta yer alan konular hümanist eğitim politikası ile birebir uyuşmaktaydı.⁸²

"*Tarih I*" kitabı 253 sayfadan oluşmaktaydı. Bunun 114 sayfasında antik Roma ve Yunan uygarlıkları anlatılırken; Anadolu, Mezopotamya, Mısır, İran, Fenike ve İbraniler için ise 78 sayfa ayrılmıştı.⁸³ Demokrat Parti bu konuda herhangi bir değişiklik yapmayı gerekli görmemişti. Bu kitap 1950'li yıllarda basılmasına rağmen küçük değişiklikler ile içeriğini koruyarak 1980'li yıllara kadar farklı basımları ile okutulmaya devam edilmiştir. Burada amaç maddi ve manevi yönleri ile bir Türk insanı yetiştirmek yerine hümanizmin etkisi ile bir dünya insanı yetiştirmek olmuştur.⁸⁴

Söz konusu kitabın bibliyografyasına baktığımızda: Yakın Şark (Elam Mezopotamya), Anadolu, Suriye - Filistin ve Uzak Şark (Çin Hint) Prof. Şemseddin Günaltay; Eski Doğu ve Ege Tarihini Ana Hatları, Mısır ve Ege Tarih Notları Prof. Arif Müfid Mansel; Mısır Tarihi Prof. Yusuf Özer; İnsanlığın kaynakları ve ilk medeniyetler Prof. Şevket Aziz Kansu; Eti Medeniyeti Muzaffer Ramazanoğlu; Eti Tarihi ve Medeniyeti D.M. Şükrü; Eski Mısır Tarihi ve Medeniyeti Prof. Dr. Afet İnan; Eski Anadolu Tarihi Dr. Füruzan Kınal gibi alanında usta tarihçiler ve onların çalışma alanları ve eserleri karşımıza çıkmaktadır. Türk ansiklopedisi, Hayat Ansiklopedisi, Aylık Ansiklopedi, Sanat Ansiklopedisi bunların yanında Belleten, Tarih Semineri Dergisi, Tarih Kongresi Zabıtları, Tarih, Arkeoloji ve Etnografya Dergisi, DTCF

⁸¹ Elban, *agm.*, s.382.

⁸² Abdülkadir Yuvalı, "Türkiye'de Tarih Eğitimi", *Fırat Üniversitesi Tarih Metodolojisi ve Türk Tarihinin Meseleleri Kolokyumu*, Abdülkadir Yuvalı (ed.), (1990), s.256-257.

⁸³ Emin Oktay- Niyazi Akşit, *Tarih I*, (İstanbul: Remzi Kitapevi, 1989), İçindekiler.

⁸⁴ Şeker, *agt.*, s.78.

Dergisi ve Türk Tarihinin Ana Hatları da yine eskiçağ tarihiyle ilgili bilgilerin bulunabileceği kaynaklar arasındaydı.⁸⁵

Örneğin Emin Oktay ve Niyazi Akşit'in *Tarih I* kitabında Mezopotamya ve Anadolu'dan şöyle bahsedilmiştir:

*“Mezopotamya’da ilk uygarlık Sümerliler tarafından meydana getirilmiş onlardan diğer kavimlere geçmiştir. Sümer uygarlığını benimsemiş olan Akadlar, Babiller, Asurlular ve diğer kavimler uygarlık bakımından yeni bir şey ortaya koymamıştır. Ancak ihtiyaçlarına göre bazı değişiklikler yapmışlardır. Mezopotamya’da kurulan büyük devletlerin dolaylarındaki ülkeleri yönetimleri altına almaları veya bu ülkeler ile aralarında ticaret ilişkileri kurmaları sayesinde Sümer uygarlığı M.Ö. III. Binden sonra bütün Ön Asya’ya yayılmıştır. Sümerler tarihten çekilip yerlerini Samilere bırakmış oldukları zamanlarda bile uygarlıkları devam etmiştir. Sümer uygarlığının bazı izlerine bugün de rastlanmaktadır”.*⁸⁶

Sümerlilerin Mezopotamya tarihindeki rolü ve yeri vurgulanmıştır. Sümerlilerden sonra kitapta en fazla Hititlere yer verilmiştir.

“M.Ö. II. binin başlarında orta Anadolu’yu istila eden ve henüz nereden geldikleri kesin olarak anlaşılmayan Hititler sayıca az olmalarına rağmen uygarlıkları ve silah üstünlüğü sayesinde buraları kolayca ele geçirdiler....”

Hitit tarihi üç kısıma ayrılır:

*I-Eski krallık, II- Yeni Krallık, III- Geç Hitit Şehir Devletleri.*⁸⁷

Söz konusu üç dönem de tek tek ele alınmıştır. Hititlerin kültür ve uygarlığı da diğer Anadolu medeniyetlerinden ayrı olarak daha detaylı işlenmiştir. Anadolu kısmında Mezopotamya’dan farklı olarak Anadolu’nun tarih öncesini aydınlatması için en önemli merkezler olarak Truva, Alishar ve Alacahöyük kazıları anlatılmıştır.

Eskiçağ konularının batı odaklı olarak ele alınması hümanist tarih anlayışının hala etkisini sürdürdüğünün bir göstergesiydi. Yalnızca tek parti döneminde değil bu dönemde de hümanist anlayış siyasette olmasa da tarih konusunda hala etkin bir rol oynamaktadır. Bu yaklaşımda tarih öğretiminin kronolojik eksenini eskiçağda kalmaya

⁸⁵ Oktay, Akşit, *age.*, s.253-254.

⁸⁶ Oktay, Akşit, *age.*, s.51.

⁸⁷ Oktay, Akşit, *age.*, s.65.

devam ederken coğrafi eksenini Asya'dan Anadolu'ya kaymıştır.⁸⁸ Bu durum beraberinde yeni ideolojileri de beraberinde getirmiştir.

Bunlardan biri olan Anadoluçuluk Osmanlı devletinin parçalanıp yerine Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu bir ortamda romantizmin etkisi ile dönemin aydınları tarafından çıkarılmış bölgesel bir anlayışla toprak milliyetçiliği üzerine inşa edilen bir düşünüş şeklinde ortaya çıkmıştır. İlk kez 1924-1925 yıllarında çıkartılan ve ona isim veren Anadolu Mecmuası, Anadolu düşünceinin ilk resmi yayın organı sayılabilir.⁸⁹

Edebiyat sanat ve tarih gibi kültürel konularda merkeze Anadolu'yu alan bu görüş II. Dünya savaşıdan sonra siyasi ideolojilerden de etkilenerek farklı boyutları ile düşüncelerini ifade etmeyi devam ettirmiştir. Bunlardan ilki milliyetçi Anadoluçuluk çizgisinde ilerleyen Nurettin Topçu'nun muhafazakâr Anadoluçuluğu dini eğilimler ile eklenerek günümüze kadar gelmiştir. İkicisi ise laik hümanist Anadoluçular'dır. Bunlarda Cevat Şakir Kabaağaçlı ve Azra Erhat öncülüğünde Hitit ve İyon kültürüne kadar uzanan Anadolu kimliğini ortaya çıkarmaya çalışmışlardır.⁹⁰

Milliyetçi Anadoluçuların ve Hümanist Anadoluçuların eski çağ tarihine yaklaşımları da kendi ideolojileri yönünde olmuştur. Coğrafya merkezli bir tarih anlayışı ile ulus ve toprağın birlikte kutsanması şeklinde tanımlanan Anadoluçuların tarih anlayışlarında soy bilim çalışmalarına yer verilmemiştir. Amaçları Türk milletinin kökenini bulmak olmamıştır.⁹¹ Öncesi yok sayılarak Türk tarihi 1071 Malazgirt zaferi ile başlatılmış ve eski çağ uygarlıkları yok sayılmıştır. Bu durumun günümüzde de değiştiğini söylemek güçtür. Bazı kişi ve çevreler milliyetçiliği dar bir çerçeve içerisinde sınırlandırmakta, Anadolu uygarlıklarını bizden saymamaktadır. Oysa bugün Anadolu coğrafyasında yaşayan biz Türkler o uygarlıkların bize bıraktıkları kültürel varlıkların mirasçısıyız. Ekrem Akurgal bu konuda şöyle demiştir: *“eğer bu kültürleri kabul etmez bizim değildir dersek bize sormazlar mı “öyle ise orada ne işiniz var?”*⁹² Bu mirası korumak araştırmak ve okumak bu topraklarda yaşayanların ilk görevlerinden biri olmalıdır. Anadoluçuluk fikri bağlamında eski çağ tarihine yaklaşımlardan birkaç örnek vermek gerekirse ilk olarak Anadoluçuluğun

⁸⁸ Neval Akça Berk, “1950’lerde Tarih Eğitimi”, *Türkiye’de Tarih Eğitimi*, Ahmet Şimşek (ed.), (Ankara: Pegem Akademi, 2017), s.187.

⁸⁹ Hacısalihioğlu, (2015), *agm.*, s.254.

⁹⁰ Fuat Hacısalihioğlu, “Türk Tarihçiliğinde Anadoluçuluk Düşüncesi”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2005), s.51.

⁹¹ Hacısalihioğlu, 2015, *agm.*, s.258-255.

⁹² Ekrem Akurgal, *Anadolu Uygarlıkları*, (9.Baskı. İstanbul: Net Turistik Yayınları, 2007), s.12.

babası olarak da bilinen Yahya Kemal akla gelir. Kendisi Malazgirt'ten önceki Türk tarihini “*kable't tarih*” yani tarih öncesi olarak ifade etmiştir. O Malazgirt'i milat olarak kabul etmiş, önceki tarihi ise kavmi ve ırki bir tarih olarak tanımlamıştır.⁹³

Anadoluculuk akımının başta gelen isimlerinden bir başkası Mükrimin Halil Yinanç ise daha Türk Tarih Tezi ortada yokken 1924 yılındaki makalelerinde Hititlerle kurulan ırkî yakınlığı reddeder ve Hititlerin Hindu kökenli olduğunu söyler.⁹⁴

Remzi Oğuz Arık ise Anadolu'ya yerleşen Türklerin eski sahiplerinin izlerini silerek yeni bir medeniyet oluşturduklarını ifade eder. Yine Arık'a göre Asur, Hitit, Roma, Bizans, İran gibi medeniyetlerin Anadolu'yu kendi çıkarları doğrultusunda kullandıkları hatta Anadolu'da yer alan Likya, Kayra ve Lidya gibi memleketlerin bile Anadolu'yu benimsemediklerini iddia eder.⁹⁵

Konuya daha ılımlı yaklaşan Nurettin Topçu ise Anadolu'nun en eski dönemleri ile Türklerin bağıni şöyle açıklamıştı:

*“Evvelce burada medeniyetler kuran tarihlerin çocukları yaşıyordu. Gelenler bunları yok etmediler. Maddî varlıkları, büyük ölçüde onların maddî varlığı ile kaynaştı ve onlarınkinde temessül etti. Lâkin Türkmen'in getirdiği İslâm dini, bu âlemin insanını tamamiyle değiştirdi... Göçebe Türkmen'in ayak basıp yerleştiği dünya, Eti çiftçisinin yüzyıllarca üzerinde çalışıp işlettiği ve kendine mahsus bir teknikle anlaştırdığı dünya idi. Eti çocukları, bugünkü Anadolu köylüsünün ilk kökleridir... Kısa boylu, tekerlek, yanık yüzlü, sakın alınlı Eti çocuğu gibi, bugünkü Anadolu'nun çocuğu olan kuru, yanık yüzlü...”*⁹⁶

1939-1950 arası Anadoluculuğun hümanizm fikrine kaydığı bir dönemdir. Batı ile kurulan bağ daha ön plana çıkmıştır. Dolayısı ile eskiçağ tarihi çalışmalarında Sümer, Asur ve Mısır gibi doğu uygarlıklarından ziyade batı yani Roma ve Yunan tarihi ve uygarlıkları üzerine çalışmalar yürütülmüştür. Bu süreçte batılılaşma paradigmasına içeriksel bir bağlam kazandırma amacına girilmiş ve bu doğrultuda arkeoloji ve antropolojiye yüklenen pozitif değerler klasik filolojiye yüklenmiştir.⁹⁷

⁹³ Mehmet Kaan Çalen, “Anadolucu Tarih Tasavvuru: Yeni Vatan, Yeni Tarih, Yeni Millet”, *Turkish History Education Journal*, Cilt-Sayı:1-6 (2017), s.87.

⁹⁴ Çalen, *agm.*, s.85.

⁹⁵ Hacısalihoğlu, *agm.*, s.261-262.

⁹⁶ Çalen, *agm.*, s.84-85.

⁹⁷ Tiryaki *agm.*, s.39.

Bunların bir yansıması olarak Trakya proto-historyasıyla ilgilenen Arif Müfid Mansel, Perge ve Side kazıları ile klasik çağ araştırmalarına başlamıştır.

Eskiçağ tarihi açısından incelediğimiz on yıllık süreçten sonra yeni bir dönem başlamaktadır. Nitekim değişen iktidar ideolojileri; ideolojiler ise tarihin ele alınışını etkilemiştir. Bu yüzden siyasi kaos döneminin eskiçağ tarihine yaklaşımı bir önceki dönemden daha farklı olmuştur.

1960-1980 yılları arasındaki 20 yılda ise 20 hükümet görev yapmıştır. Bu süreçte ülkede sağ ve sol kutuplaşması ve hükümetler arası anlaşmazlıklar siyasi kaosları beraberinde getirmiş, kendisini rejimin koruyucusu olarak ifade eden askeri zümrenin siyasi müdahaleleri ile zor zamanlar yaşanırken dış politikada da Asala terör örgütü, Kore Savaşı, Kıbrıs Barış Harekâtı gibi konular gündeme gelmiştir.⁹⁸ Yaşanan bu gelişmeler ülkede hemen her konuyu etkilediği gibi tarih yazımında da kendini göstermiştir.

Demokrat Parti iktidarının izlediği politikalar ülkede bir kesimi memnun etmiş gibi görünse de önemli bir kesimden de tepkiler almıştır. Bu tepkilerin artması ile 27 Mayıs 1960 yılında Milli Birlik Komitesi yönetime el koymuştur. Bir yıl yönetimde kaldıktan sonra 1961-62 arası CHP ve Adalet Partisi koalisyonun yönetimi söz konusu olmuştur. Bu koalisyon dağıldıktan sonra ise 1965'e kadar İsmet İnönü başbakanlığında geçen koalisyonlar dönemi devam eder. Bu dönemde eğitimde Atatürk ilkeleri ve batı uygarlıklarının temel ilkelerine dayalı olarak ulusal ve kültürel değerler kazandırılmaya çalışıldığı görülmektedir.⁹⁹

1965'de Suat Hayri Ürgüplü başbakanlığında geçen kısa bir süreden sonra 1965'de iktidara gelen Adalet Partisi Süleyman Demirel'in başbakanlığı ile 1971 yılına kadar devleti yönetmiştir. DP'nin devamı olarak iktidarda olan AP dönemine bakıldığında yürütülen politikalar da devam niteliğindedir. Bu dönemde yine milliyetçi görüş eğitim ve kültür politikalarında hakimdir.¹⁰⁰

Bu süreç içerisinde Türk tarihine gereken önemin verilmemesi, batı odaklı tarih görüşü yani hümanist düşünce yapısını akademik anlamda sert eleştirilere maruz

⁹⁸ Bülent Akbaba, "1960 1970'lerde Tarih Eğitimi", *Türkiye'de Tarih Eğitimi*, Ahmet Şimşek (ed.) (Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2017), s.211.

⁹⁹ Akbaba, *agm.*, s.212.

¹⁰⁰ Akbaba, *agm.*, s.212.

bırakmıştır. Örneğin Hakkı Dursun Yıldız gibi önemli tarihçiler Türk tarihi konusunda Atatürk döneminde verilen önemin zamanla yitirildiğini vurgulamışlardır.¹⁰¹

Mustafa Kemal Atatürk döneminde bilim dünyası ile yakın ilişki içinde olunması, genç bilim insanlarına çalışma olanağı sunulması, yabancı bilim adamlarının teşvik edilmesi ve arkeolojinin toplumun her kesimine yaygınlaştırılmasına karşın bu dönemlerde Türk arkeolojisinin de zor zamanlar geçirdiği görülür. Bu alan artık Cumhuriyetin kuruluş yıllarındaki ivmesini ve canlılığını kaybetmiştir. Ülkede yapılan kazıların sayılarının azaldığı ve araştırmacıların kazı yapma izni almakta zorlandığı görülmektedir.¹⁰²

1960 yılı askeri darbesi 27 Mayıs ile birlikte gerçekleşen “147’ler” olayı akademik camia için üzücü bir olay olmuştur. Bu süreçte üniversitelerden 147 öğretim üyesi ihraç edilmiştir. Bunlardan biri de değerli arkeolog ve bilim insanı Halet Çambel’dir. Kendisi 1962-1963 yılları arasında Almanya’da Saarbrücken Üniversitesi’nde konuk öğretim üyesi olarak çalışmış. Daha sonra çıkan af ile İstanbul Üniversitesi’ndeki görevine geri dönünce Prehistorya kürsüsünü kurmuştur.

Bu olaydan etkilenen diğer iki isim ise yakın arkadaş olan Afif Erzen ile Mehmet Emin Bilgiç’tir. Bu dönem Van Toprakkale kazılarına sürdüren Erzen ve Bilgiç hocalar kısa süren bu süreçte çalışmalarına devam etmiştir. Onların bu yakınlığı iki önemli bilim kuruluşu olan Ankara ve İstanbul Üniversitelerinin de işbirliğine vesile olmuştur.¹⁰³ Erzen 1960-1961 arasında Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü’nün ilmi danışmanlığını yapmıştır. Emin Bilgiç ise Almanya Hamburg Üniversitesi’ne gitmiştir. Sonrasında her iki isimde kadroların ihdası ile kürsülerine geri dönmüşlerdir.

Türkiye’de yaşanan bu sıkıntılara rağmen dünyada arkeolojik çalışmaların arttığı ve arkeoloji felsefesinin geliştiği görülür. Arkeolojideki bu gelişmelerin uygulama alanı ise yakınımızdaki Irak, İran, Suriye, Ürdün ve İsrail gibi ülkeler olmuştur. Bu bölgede yapılan kazıların sayıları yüzü aşmıştı.¹⁰⁴ 1968’de Keban Projesi ise Türkiye’de arkeolojinin gelişimini önleyen tutucu tavırların kırılmasını sağlamıştır. Keban Projesi ile Türk arkeolojisi hem aktifleşmeye başlamış hem de

¹⁰¹ Ahmet Şimşek-Fatih Yazıcı, “Türkiye’de Tarih Öğretiminin Dünü Bugünü”, *TYB Akademi*, Sayı:8, (2013), s.21.

¹⁰² Mehmet Özdoğan, “Keban Projesi’nden Arkeometri Ünitesi’ne Türk Arkeolojisinde Çağdaşlaşma Süreci”, *Türkiye’de Arkeometrinin Ulu Çınarları*, Ali Akın Akyol – Kameray Özdemir (ed.), (İstanbul: Homer Yayınları, 2012), s.45.

¹⁰³ Tarhan, *agm.*, s.7.

¹⁰⁴ Özdoğan, *agm.*, s.45.

geleneksel yapısı modern bir biçime girmiş ve arkeoloji için olmazsa olmaz Radyoaktif Tarihleme, Arkeozooloji, Arkeobotanik, Arkeojeofizik, Jeoarkeoloji, Etnoarkeoloji, Arkeometalurji ve Deneysel Arkeoloji gibi kavramlara yabancı olan Türkiye artık bu alanlar ile tanışmıştır.¹⁰⁵ Bu dönemde yeni arkeoloji bölümleri ve müzelerin açılması ulusal ve uluslar arası uzmanların dayanışması ve Keban Projesi ile deneyimlenen disiplinler arası ilişki eskiçağ bilimlerinin önemli kazanımlarından olmuştur.¹⁰⁶

1971 yılında tekrardan bir askeri müdahale söz konusu olmuştur. Türk Silahlı Kuvvetleri Cumhurbaşkanı olan Cevdet Sunayı istifaya zorlamıştır. Askerin yönetime el koymasından çekinen siyasiler, Nihat Erim hükümetini desteklemişlerdir. 1971-1980 arasındaki dönem ise Bülent Ecevit genel başkanlığındaki CHP ile Süleyman Demirel yönetimindeki AP siyasi ve ekonomik iktidarsızlıkların yaşandığı koalisyonlar dönemi olmuştur.

1970'lerdeki bu siyasi iktidarsızlık tarih eğitiminde sıkıntılara yol açmıştır. Milliyetçik düşüncesini tarih programlarında görsek de hükümetlerin sık sık değişmesi bir istikrardan söz etmenin mümkün olamayacağını göstermiştir.

Sözünü ettiğimiz bu gerginlik toplumda da hat safhadaydı. Dönemin aydınlarının ve gençlerinin okumaya, araştırmaya ve keşfetmeye uzak olmaları dönemin dikkat çeken bir özelliğiydi. Eğitim konusunda bilgi naklinin kültür nakli ile birleştirilememesi sonucu oluşan kararsız toplum modeli milli birliğin oluşmasını güçleştirirken bu dönemde Mustafa M. Erkal'ın deyimiyle "*Türk tarihinin farklı dönemleri futbol takımı tutulur gibi ele alınmıştır.*"¹⁰⁷ Nitekim bakıldığında da durum bundan farksız değildir. Kısa zaman aralıklarla değişen siyasi iktidarın ideolojileri doğrultusunda tarihe verilen önem dönemler içerisinde değişiklik göstermekteydi. Bir dönem oldukça önemli olan eskiçağ tarihi artık önemini kaybetmiş, Osmanlı ve Selçuklu Tarihleri daha önemli hale gelmişti. Bu durum tamamen siyasi veya ideolojik bir neden ile ilişkiliydi.

Bu dönemde milliyetçi tarih yazımı Kemalist dönemde mesafeli yaklaşılan Osmanlı ve İslam'a karşı bu mesafeyi kaldırmış ve eski uygarlıklar yerine Orta Asya

¹⁰⁵ Özdoğan, *agm.*, s.46.

¹⁰⁶ Tiryaki, *agm.*, s.40.

¹⁰⁷ Mustafa E. Erkal, "1938-1980 Dönemi Türkiye'de Sosyal Yapı ve Dinamikleri", *Sosyoloji Konferansları*, Sayı: 53 (2016), s.171.

ile bağ kurulabilecek ve bilimsel destek bulabilecek kavimlere yönelmiştir.¹⁰⁸ Verilen kaynaklarda bu doğrultuda olmuş, İslamcı muhafazakâr tarih görüşünün temelini oluşturacak eserler verilmiştir.¹⁰⁹

12 Eylül 1980 yılında yapılan askeri darbeden sonra 1983 yılında Turgut Özal başbakanlığında tek başına iktidar olan Anavatan Partisi'nin politikası ise doğu batı sentezi yönünde olmuştur. Batı ile ilişkiler bu dönemde tekrardan öne çıkmıştır.¹¹⁰ Bu dönemde Avrupa ile yaşanan bazı olumsuz gelişmelere kısmen bir tepki olarak Turgut Özal'ın 1988 de “*La Turquiem Europa*” isimli Fransızca olarak yayımlanan eserinde Türklerin Anadolu'da kökleşmiş bir halk olduğu Avrupa uygarlığının temelini Yunanistan'da değil Anadolu'da doğduğu anlatılmaya çalışmıştır.¹¹¹

“Bu topraklar üstünde bin yıldır yaşayan Türkler tarih öncesinden beri burada birbirini izleyen tüm uygarlıkların kültürünün mirasçılarıdır(...). günümüz Türk kültür dokusu içinde bu mirasın izleri kolaylıkla görülebilir. Sizde kendi uygarlığınızın çıkış yeri olarak, ilk kez çiçeklendiği Mezopotamya'yı Anadolu'yu Ege havzasını ve Roma'yı kabul ediyorsunuz. Bizimde bu uygarlıkları en az sizin kadar sahiplenmeye hakkımız vardır, çünkü bizim toprağımızın uygarlıklarıdır(...).”

Neolitik devrimi biz yaptık Sümerlilerde zaten Turani bir halktı. Anadolu uygarlıklarını yaratanlar yerli halklardı(...). Hititler Luviler gibi Hint Avrupalılar sonra İyonlar ve Frigyalılar, daha önce uygarlaşmış olan yerli halklar tarafından özümsemişlerdi.

Hititler Anadolu'nun ilk siyasi birliği olan bir imparatorluk kurmayı başardılar. Bizans ve Osmanlı İmparatorlukları ile aynı jeopolitik konuma sahip olan bu imparatorluk onlarla aynı kaderi paylaştı.”¹¹²

Turgut Özal'ın bu kitaptaki yaklaşımına baktığımızda Anadolu'da yaşamış olan eski uygarlıkların Türklerin ataları olduğu ifade edilmiştir. Çünkü Türkler onların torunlarıyla kaynaşmıştır. Bunu kanıtlamak için ise 1930'lu yılların dilbilimsel kanıtlarına başvurulmuştur, ama o dönemden daha avantajlı olarak artık Hititlerin Türk

¹⁰⁸ Ahmet Özcan, “1960-1970'lerde Popüler Tarihçilik”, Ahmet Şimşek (ed.), (Ankara: Pegem Akademi, 2017), s.244.

¹⁰⁹ Özcan, *agm.*, s.250.

¹¹⁰ Namık Çençen, “1980'lerde Tarih Eğitimi”, Ahmet Şimşek (ed.), (Ankara: Pegem Akademi, 2017), s.254.

¹¹¹ Copeaux, *age.*, s.268.

¹¹² Copeaux, *age.*, s.268-269.

olduklarını ileri sürmeye gerek kalmamıştır, çünkü artık etnik yaklaşımlar terk edilmiş ve Anadolu tanımlaması konuyu eleştirilere kapatmıştır.¹¹³

Türkiye’de 1980’lerin hükümetlerinin özellikle Selçuklu ve Osmanlı dönemiyle ilgili kazıları teşvik ettiği, fakat eskiçağ tarihi ile ilgili kazıları önemsenmediği dikkat çeker.¹¹⁴

1980 yılında yapılan askeri müdahaleden iki yıl sonra TTK’nın devletleştirildiği ve devletin bir kuruluşu haline getirildiği görülür. Atatürk’ün mirası olan kurumun uğradığı bu değişiklik hem yapısal hem de içerik olarak her anlamda bir dönüşüme uğramıştır. Önceleri kurumun başkanı seçim ile belirlenirken bu tarihten itibaren yönetim emekli bir korgenerale verilmiştir. Önemli kazılar finanse edilirken artık kurumlara kitap bile alınamadığı görülür.¹¹⁵ Devletleştirilmeden önceki son TTK başkanı Sedat Alp olmuştur. Sedat Alp bu süreci şöyle anlatmıştır:

*“Askeri idare TTK’na üye olamayan bazı kişilerin teşviki ile Atatürk’ün mirasına çok haksız bir yoldan, hukuka tamamen aykırı bir yoldan devletleştirerek el koydu. Devletleştirmeden sonra eski Anadolu uygarlıklarına karşı kurumca gösterilen ilgi çok azaldı ve Atatürk’ün bıraktığı mali kaynaklar eski Anadolu uygarlıklarının araştırılması dışındaki alanlara harcandı”*¹¹⁶

Siyasetten ve politikadan uzak kalmayı başaran, hem ulusal hem de uluslar arası camiada prestijli bir konuma sahip olan TTK, Sedat Alp ve diğer üyelerin süreci geri işletme çabalarına rağmen eski günlerinden uzaktaydı. Yine Alp’e göre bu süreçte önemli bir rol üstlenen “Türk- İslam Sentezciler” yani bu düşüncenin önde gelen isimleri kurumun eski haline gelmemesi için büyük caba sarf ettiler.¹¹⁷ Yine aynı şekilde bu konuda Ekrem Akurgal’da Sedat Alp ile paralel bir bakış açısı ile Türk Tarih Kurumu’nun devletleştirilmesi, Mustafa Kemal Atatürk’ün çizdiği yoldan ayrılmasının hata olduğunu ve Atatürk’ün Selçuklu ve Osmanlı Tarihine değer verdiği gibi Eski Anadolu uygarlıklarına da değer verdiğini söylemiştir.¹¹⁸

¹¹³ Capeaux, *age.*, s.271.

¹¹⁴ Eranlı, *age.*, s.219.

¹¹⁵ Füsün Oralalp, “Sedat Alp”, *Bilim Teknik*, Sayı:340 (1966), s.74-75.

¹¹⁶ Oralalp, *agm.*, s.75.

¹¹⁷ Oralalp, *agm.*, s.75.

¹¹⁸ Akurgal , *age.*, s.11.

1970'lerin başlarında sıkça duyulmaya başlanan "Türk İslam Sentezi" İslam ve milliyetçiliğin birleştirilerek komünizme karşı popüler söylem ve ideoloji oluşturma gayreti olarak tanımlanabilir.¹¹⁹ Cumhuriyetin kuruluş yıllarında hemen her alanda artan batılılaşma toplumun gelenekçi ve aynı zamanda milliyetçi bazı kesimlerince eleştirilmiştir. Bu düşüncede olan aydınların ve akademisyenlerin "Aydınlar Ocağı" bünyesinde dil, tarih ve kültür konularında Türk İslam Sentezini esas alarak fikir ve modeller ortaya atmışlardır.¹²⁰ Aydınlar Ocağı'nın her kesime açık milliyetçi tarih görüşü ocaktan olmayan çevrelerinde dikkatini çekmiştir ve kısa sürede Milli Eğitim Bakanlığını da etkisi altına almıştır. Bir yarışma sonucu yazılacak olan ders kitapları istenilen içerik doğrultusunda İbrahim Kafesoğlu, Altan Deliormanlı ve Yılmaz Öztuna'ya ısmarlama olarak yazdırılmıştır.¹²¹ Ders kitaplarının içeriğinde Türklüğün ve Türk milletini yücelten bir dil kullanılması, Türk İslam Sentezinin amaçlarının gerçekleşmesine yardımcı olmuştur.¹²² Copeaux Türk İslam Sentezini kısmen batı karşıtı ve hümanizme karşı bir tepki olarak nitelendirir.¹²³

1970'li yıllarda yapılanmaya başlayan bu sentezin eskiçağ tarihi lehine olumlu etkilerini görmek çok zordur. 1980'li yıllarda ise bu durum adeta devletin temel politikası haline almıştır.

Türk İslam Sentezinin etkisinin açıkça görüldüğü tarih ders kitaplarını yıllara göre incelendiğinde eskiçağ tarihinin her geçen yıl biraz daha kitaplarda azaltıldığını bunu yerine ise senteze uygun olan Selçuklu ve Osmanlı Tarihlerinin konularının arttırıldığını görülmektedir.

1968 yılından sonra müstakil bir ders olan tarih dersi yerine yurttaşlık bilgileri, tarih ve coğrafya dersinin birleştirilerek "sosyal bilgiler" adı ile okutulmaya başlanması ile eskiçağ tarihine ayrılan bölüm daha da azaltılmıştır.¹²⁴

Örneğin Sentezin önde gelen ismi İbrahim Kafesoğlu'nun Altan Deliormanlı ile yazdığı liseler için 1976 tarihli "*Tarih I*" kitabı 231 sayfadan oluşmuştur. İçeriğine bakıldığında tarihin önemi, tarih öncesi ve tarihi çağlar üniteleri için 5 sayfa, Eski Ön Asya Medeniyeti ünitesi için 22 sayfa, Adalar denizi medeniyeti ve Roma üniteleri

¹¹⁹ Ali Çağlar- Mustafa Uluçakar, "Günümüz Türkçülüğünün İslamla İmtihanı: Türk İslam Sentezi ve Aydınlar Ocağı", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı:26 (2017), s.121.

¹²⁰ İbrahim Turan, "Tarih Yazımı ve Eğitimde Türk İslam Yaklaşımı", Ahmet Şimşek (ed.), (Ankara: Pegem Akademi, 2017), s.305-306.

¹²¹ Yazıcı- Şimşek, *agm.*, s.22.

¹²² Akbaba, *agm.*, s.233.

¹²³ Copeaux, *age.*, s.56.

¹²⁴ Ayşe Taşkın- Ahmet Şimşek, "Cumhuriyet Dönemi İlkokul Tarih / Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Eskiçağ Tarihinin Öğretimi", *Kastamonu Eğitim Dergisi*, Cilt-Sayı: 25-4 (2017), s.1535.

için 30 sayfa ayrılmış olduğu görülür. Geriye kalan 225 sayfa ise Türk Tarih ve Kültürü başlığı adı altında Genel Türk Tarihine ayrılmıştır.¹²⁵

Eski Ön Asya ve Medeniyetler ünitesi içerisinde ilk olarak Mısır konusunda sülaleler devri başlıklar halinde kısaca anlatılmıştır. Siyasi tarih ağırlıklı bir durum söz konusudur. Kültür ve medeniyet tarihine fazlaca yer verilmemiştir. İkinci kısım Mezopotamya başlığı altında birer sayfa halinde Sümerler, Elamlar Akadlar, Asurlar ve Babil anlatılmış son kısımda da kültür ve uygarlık yönü ele alınmıştır. Anadolu içerisinde ise Anadolu'nun Tarih öncesi, Hititler Frigler ve Lidyalılar anlatılmıştır. Son kısım İran başlığı altında Medler, Persler ve yine kültür ile uygarlık konularına yer verilmiştir.

Eskiçağ uygarlıkları ve Avrupa tarihi konularının azaltılması tarih programlarının Türk İslam Sentezi doğrultusunda hazırlandığını desteklemektedir.¹²⁶

*Sümerlerin hangi soydan geldikleri henüz kesinlikle belli değildir. Türklerin İran yaylası üzerinden Mezopotamya'ya inen bir kolunun Sümer adı ile anıldığı ileri sürülmüştür. Ancak bazı dil benzerliklerine rağmen, Sümerlerin Orta Asyalı oldukları ve Türk soyundan geldikleri ilim adamları tarafından kesinlikle kabul edilmiş değildir.*¹²⁷

“Tarih I” kitabında Sümerler konusunun giriş kısmı Sümerler kimlerdir ve nerede yaşamışlardır? gibi temel sorulardan ziyade Kafesoğlu'nun kesinlikle reddettiği tartışmalar üzerinden anlatıma başlanmıştır. Daha sonra bu türden sorulara yer verilmiştir. Oysa Akşit ve Oktay'ın *Tarih I* kitabında bu tartışmalardan ziyade temel noktalar üzerinde konu ele alınmıştır.

Sonuç olarak bakıldığında 1930'lu yıllarda Türk Tarih Tezi etkisinde yazılmış olan Türk Tarihinin Anahatları'nın neredeyse tamamı eskiçağ tarihine ayrılmışken hümanist dönemin ders kitabı olan Emin Oktay ve Niyazi Akşit'in *Tarih I* kitabında ise eski doğudan ziyade batı tarihinin daha ön planda olduğu görülür. Son olarak incelediğimiz İbrahim Kafesoğlu'nun ve Altan Deliormanlı'nın kitabında ise eskiçağ tarihi yok hükmündedir.¹²⁸ Nitekim 80'li yıllardaki kitaplardaki Türk İslam Sentezinin

¹²⁵ İbrahim Kafesoğlu-Altan Deliormanlı, *Tarih I*, (İstanbul: MEB, 1976), s.3-8.

¹²⁶ Turan, *agm.*, s.310.

¹²⁷ Kafesoğlu-Deliormanlı, *age.*, s.22.

¹²⁸ Copeaux 1931- 1994 yılları arasında ders kitapları üzerinde yaptığı çalışmada eskiçağ tarihine ayrılan kısımları daha ayrıntılı olarak görmek mümkündür. uç tarihlere baktığımızda 1931 yılında TTTC tarafından hazırlanan tarih kitabında eskiçağ tarihi %61.3 orana sahipken 1994 yılında basılan kitapta bu oran %18'dir.

bu derece etkin olmasını Recep Yıldırım şöyle eleştirir: “*ne ortaokul ne de lise tarih kitaplarında Anadolu uygarlıkları kısmına yeterince yer verilmemiştir.*”¹²⁹

Türk İslam Sentezinin eskiçağ tarihini yok sayan düşüncesine karşı Ekrem Akurgal Türk-Avrupa ya da doğu-batı sentezini savunmuştur. 1988’de Cumhuriyet Gazetesi’nde yayınlanan yazısında Akurgal: “*bugün bir sentez yapacaksak Doğu sentezi ve, İslam sentezi yapamayız.....Eğer bugün bir sentez söz konusuysa, bu Türk-Avrupa sentezi olabilir. Atatürk’ün öngördüğü gibi Türk-Batı sentezi*”.¹³⁰ demiştir. Ekrem Akurgal hayatı boyunca savunmuş olduğu bu konulardaki düşüncelerini Cumhuriyet ve Ülkü gibi gazetelerde defalarca kaleme almıştır. 1990’lı yıllara gelindiğinde ise eskiçağ alanında çalışmalarına devam eden araştırmacılar için bir kırılma noktası olmuştur. Geçmişte batılılaşma, uluslaşma veya kimikleşme çerçevesinde kamusal otorite ile ortak olan değerler bütünü söz konusuysa artık bu işlevin turizm gibi dinamik bir alana yönlendirildiği görülür. 1982 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığının kuruluşu eskiçağ bilimleri alanında yeni bir söylem ve eylem geliştirme sürecini başlatır. 1990’lı yıllarda ise Kültür ve Turizm Bakanlığı yapılacak olan arkeolojik kazıların turizm bölgelerine kaydırılması ve var olan kazılarında bu anlamda hızlandırılması yönünde teşvik edici uygulamalarda bulunur. Böylece Antalya, Aydın, Muğla ve Mersin gibi yerlerde açılan üniversitelerde büyük bir akademikleşme süreci başlar.¹³¹

1980’li yıllardan itibaren artan üniversitelerin sayısı hemen her alanı olumlu etkilediği gibi eskiçağ bilimleri alanındaki akademikleşmeyi de etkilemiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında bir elin parmaklarını geçmeyen eskiçağ tarihçilerinin sayısı günümüzde hatırı sayılır bir artış göstermiştir. Ancak bununla birlikte günümüzde bu alanda çok sayıda yetişmiş eskiçağ tarihçisi olmakla birlikte Cumhuriyetin ilk dönemlerindeki heyecanın azalmış olduğu görülür. Aynı şey yapılan çalışmalar içinde geçerlidir. Günümüzde eski doğu tarihiyle ilgili yapılan akademik yayınların sayısı belki Cumhuriyet dönemindeki yapılan çalışmaların çok ötesindedir, ancak aynı şeyin yayınların niteliği konusunda ne derece geçerli olduğu tartışmalıdır. Yeni akademik çalışmaların çok kıymetli olması elbette yadsınamaz, ama bu alana gereken önemin verilmemesi, nitelikli ve yetişmiş eleman sıkıntısı ve devletin bu alanda yapılan araştırmalar gereken desteği sağlamaması gibi sorunlar hala

¹²⁹ Turan, *agm.*, s.308-309.

¹³⁰ Cumhuriyet, Sayı:22912, (1988), s.14; Tiryaki, *agm.*, s.40.

¹³¹ Tiryaki, *agm.*, s.42.

gündemdedir. Bununla birlikte çok net bir şekilde ifade edilmelidir ki, eski Anadolu ve Doğu tarihi hakkında bugün artık çok fazla şey biliyoruz. Bunu sayısız arkeolojik kazıya ve epigrafik çalışmalara borçluyuz. Fakat bilinmeyen ve çözülemeyen daha birçok husus söz konusudur.¹³²

Bugün Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümleri ile Tarih Bölümleri içerisinde eski doğu kültürleri ve medeniyetleri ile ilgili dersler vermeye, donanımlı araştırmacılar yetiştirilmeye ve araştırma-yayınlar yapılmaya devam edilmektedir. Bununla birlikte sadece üniversitelerde değil devlete bağlı olan ya da özel araştırma kurumları da bu alanla ilgili çalışmaları ve araştırmaları desteklemeye devam etmektedir.

---

¹³² Ahmet Ünal, “Türkiye’de Eski Anadolu Araştırmalarının Bugünkü Durumu ve Sorunlardan Bazıları”, *XII. Türk Tarih Kongresi I*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999), s.18.

3.BÖLÜM: KİŞİLER, YAYINLAR, KURUMLAR VE TARİHÇİLİK

3.1. ESKİÇAĞ TARİHÇİLİĞİ YAYINLAR VE TARİHÇİLER

Eskiçağ tarihi üzerine çalışan bilim insanları Türkiye’de eskiçağ tarihinin gelişmesi ve ilerlemesi için uzun yıllar boyunca çaba harcamış ve çalışmıştır. Cumhuriyet’in ilk yıllarından bu yana devam eden arkeolojik kazılar sonucunda önemli eserler gün yüzüne çıkarılmıştır. Mustafa Kemal Atatürk’ün yurt dışına eğitim ve öğretim amacıyla gönderdiği öğrencilerin yurda geri dönmesi ve Hititoloji ile Sümeroloji gibi filolojik temelli bölümlerin kurulması ile eskiçağ tarihi ve tarihçiliğinde büyük bir atılımın başladığı söylenebilir. Artık usta çırak ilişkisi içerisinde çok değerli akademisyenler yetişmeye başlamıştır. Bugünden baktığımızda ne kadar donanımlı oldukları görülen bu tarihçilerin büyük bir kısmı üniversiteler bünyesinde çalışmalarını sürdürmüşlerdir. Eskiçağ tarihçiliğine katkıları noktasında baktığımızda konular üzerindeki eğilimlerin zaman içinde farklılık gösterdiği anlaşılmaktadır. Eserlerin muhtevası ise genel olmaktan ziyade daha spesifik ve ayrıntılıdır. Cumhuriyetin ilk yıllarında sınırlı imkanlar nedeniyle yayınların sayısı azdı. Ancak bugün hala başvuru eserlerin o dönemlerin ürünleri olduğu ifade edilmelidir.

Eski doğu tarihiyle ilgili Cumhuriyetin ilk dönemlerinden günümüze değin yapılan bilimsel yayınların temelde filolojik ve arkeolojik veriler ışığında kaleme alındığı görülmektedir. Ancak arkeolojik verilerin genellikle filolojik temelli metinlerdeki bilgileri destekler bir mahiyette dikkate alındıkları ifade edilmelidir. Türkiye’de yapılan Eski doğu tarihiyle ilgili çalışmaların büyük bir çoğunluğu yazılı kaynaklara dayanılarak yapılmış çalışmalardır. Türkiye’de Eskiçağ doğu tarihçiliği ve filolojisi noktasında iki önemli merkezden biri Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi diğeri ise İstanbul Üniversitesi’dir. Ankara Üniversitesi’nin ilgili bölümlerine mensup araştırmacıların yayınlarının daha çok yazılı kaynaklara dayalı olduğu görülmektedir. İstanbul Üniversitesi’nin ilgili bölümlerinde ise arkeolojik veriler ışığında yapılan çalışmaların biraz daha baskın olduğu dikkati çekmektedir.¹³³

Eski doğu tarihi üzerine yapılan çalışmalar büyük oranda Anadolu ve Mezopotamya tarihiyle ilgilidir. Bununla birlikte Urartu, Eski Suriye-Filistin ve Mısır tarihine az da bir ilgilinin var olduğu söylenebilir. Bu bölümde söz konusu coğrafyaların eskiçağ tarihleri üzerine Türkiye’de yapılan çalışmalardan, bu dönemleri

¹³³ Çiftçi, *agt.*, s.39.

çalışan tarihçilerden ve filologlardan ve söz konusu araştırmacıların tarihçiliklerinden genel hatlarıyla bahsetmeye ve böylece Türk eskiçağ tarihçiliğinin durumu hakkında bir sonuca varmaya çalışacağız.

3.1.1. Anadolu

Anadolu'nun Asya, Avrupa ve Afrika kıtaları tarafından çevrelendiği ve Asya ile Avrupa arasında bir köprü görevi üstlendiği bilinmektedir. Eski çağlar boyunca Anadolu'nun Mısır, Mezopotamya ve Akdeniz havzasındaki diğer uygarlıklarla çevrili olması onun kültürlerin geçiş noktası olmasına neden olmuştur. Ayrıca Anadolu birçok kavmin istilasına da maruz kalan bir yerdir.¹³⁴ Coğrafi konumu, özellikleri ve iklimi ile Anadolu coğrafyası büyük ve küçük çok sayıda medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Hititler, Luviler, Hurriler, Asurlular, Urartulular ve Frigler bunlardan en önemlileridir. Bu uygarlıklar hakkında öğrenilenler ve keşfedilenler günden güne artmış olsa da bilinmeyenleri de çoktur. Ahmet Ünal'a göre bu bilinmeyen ama üzerinde durulması gereken konulardan bazıları şunlardır: Tarihi göçlerin geride bıraktığı arkeolojik veriler ve bu noktada Hitit göçleri hakkındaki muğlaklık; arkeolojik kültürlerin bölgelere göre dağılışı konusunda, Anadolu coğrafyasındaki bölgeler arası farklılıkların artması, uygarlıkların farklı coğrafyalardaki yayılımı üzerindeki araştırmaların yetersizliği; tarihi coğrafya konusunda hala I ve II. bin yıl Anadolu coğrafyasının karanlık olması ve çivi yazılı belgelerin dikkatle incelenmesi gerekliliğidir.¹³⁵

Çivi yazılı kil tabletlerin ele geçmesiyle çözümlenen çivi yazısı sayesinde Eski doğu tarihiyle ilgili bilimsel araştırmalar ve yayınların büyük bir ivme kazandığı bilinmektedir. Anadolu'da M.Ö. II. bin yılda yaşamış olan Hititlerin ayrıntılı tanınması onların başkenti olan Hattuşa'nın keşfi ile başlar. Çorum-Boğazköy yakınlarında bulunan Hattuşa ilk olarak Fransız gezgin C. Texier tarafından keşfedilmiştir. Daha sonra burada bulunan birkaç arkeolojik eser dünyaya tanıtılmıştır. Fakat ilk resmi kazıları başlatan Alman Asur bilimci Hugo Winckler olmuştur. Winckler bu kazılar neticesinde on bin dört yüz adet çivi yazılı tabletin gün yüzüne çıkmasını sağlamıştır. Fakat çivi yazılı tabletlerin incelenmesi için önce tabletlerdeki dilin çözülmesi gerekiyordu. Çek bilgin B. Hrozný tarafından çözülen Hititçe tabletler ile Hititler ilgili çevreler tarafından tanınmaya başladı. Kısa bir zamanda Avrupa'da bu araştırmalar ve

¹³⁴ Ekrem Memiş, *Eskiçağ Türkiye Tarihi*, (Bursa: Ekin Yayınevi, 2011), s.3.

¹³⁵ Ünal, *agm.*, s.18.

Hititler'in eski dünyalarına karşı büyük bir ilgi oluşmaya başladı.¹³⁶ Yapılan çalışmalar sonucu Boğazköy arşivinde Hititçe yazılmış kral yıllıkları, siyasi anlaşmalar, mektuplaşmalar, hukuki metinler, dua metinleri, mitolojik metinler, fal ve büyü metinleri gibi çeşitli konulardaki çok sayıda tablet bulunmuştur.¹³⁷ Bunun yanında söz konusu arşiv sadece Hititçe değil aynı zamanda Sümerce, Hurrice, Luvice, Palaca ve o dönemin siyasi dili olan Akadça, gibi çeşitli dillerde ve farklı konularda yazılmış çok sayıda metinden örnekler barındırmaktaydı. Sözlük niteliğindeki çift dilli kil tabletlerin var olması bu arşivin bugünkü deyimle bir kütüphane niteliği taşıdığını gösterir.¹³⁸ Söz konusu farklı dillerdeki metinler, çift dilli metinler ve söz gelimi Proto-Hattice yazılan metinler sadece Hititler değil, Luviler, Palalar, Sümerler, Hattiler, Akadlar ve Hurriler gibi Anadolu'da yaşamış farklı kültürlerin ve uygarlıkların varlığını bildirerek onlar hakkında önemli bilgiler vermektedir. Hititler ve Hititçe kil tabletler üzerinde devam eden tüm bu bilimsel hareketlilik Eski Anadolu uygarlıkları üzerinde yapılacak olan araştırmalara hız katmıştı. Yürütülen çalışmaların daha hızlı ve sağlam temellere oturması konusunda belirli bir yöntem ve metodolojinin takip edilmek zorunda kalınması yeni bir bilim alanı olan Hititoloji'nin kurulmasına yol açmıştı.

Ülkemizde Hititoloji üzerine ilk çalışmalar 1933 yılında İstanbul Üniversitesi'nin kurulmasından sonra Hitit dili konusunda uzman olan Dr. Helmuth Theodor Bossert'in İstanbul Üniversitesi Türk Arkeoloji Enstitüsü'nde göreve gelmesi ile başladı. Bossert bugün hala İstanbul Üniversitesi Hititoloji Bölümü'nün kurucusu sayılır.¹³⁹ Aynı şekilde 1936 yılında Ankara Üniversitesi'nde de Hans Gustav Güterbock öncülüğünde bir başka Hititoloji bölümü kurulmuştur.

Yurt dışında Hititoloji, Eskiçağ tarihi, Sümeroloji ve Arkeoloji eğitimi almış olan Sedat Alp ülkemizde bu alanda yapılan çalışmaların öncüsü olmuş ve ilk Türk Hititolog, unvanına sahip olmuştur.¹⁴⁰ Sedat Alp Türkçe ve Almanca yazılmış olan sekiz kitabı ve Türkçe, İngilizce, Almanca ve Fransızca kaleme alınan yüze yakın makalesiyle bu alana büyük katkılar sağlamıştır.¹⁴¹ Her bir eserin içeriğine teker teker bakmanın bu tezin kapsamını aşacağını belirtmekle birlikte onun çalışmalarının çok

¹³⁶ İlker Koç (ed.), *Hititler*, (Ankara: ODTÜ Yayıncılık, 2006), s.8.

¹³⁷ Cem Karasu, "Some Remarks on Archive-Library Systems of Hattuša-Boğazköy", *Archivum Anatolicum*, Cilt-Sayı:2-0 (1996), s.39.

¹³⁸ Karasu, *agm.*, s. 40.

¹³⁹ Metin Alparslan, *Hititolojiye Giriş*, (İstanbul: Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü, 2009), s.82.

¹⁴⁰ Alparslan, 2009, *age.*, s.83.

¹⁴¹ Süel, *agm.*, s.17.

büyük bir kısmının Hititler ile ilgili olduğu görülebilmektedir. İlgili akademik çevrelerin dikkatini çeken özellikle Hititlerin yazısı ve dili konusunda olanlar ön plandadır. Anlamı bilinmeyen nesnelere ve ideogramların Hititçe karşılıklarının bulunması üzerinde durduğu önemli eserlerinden biri 1947 yılında *Belleten* dergisinde yayımlanan “La Désignation du Littuus en Hitite” başlıklı Fransızca çalışmasıdır. Bunun yanında yine aynı dergide yayımlanan “Sosyal Sınıf NAM.RA’lar ve İdeogramın Hititçe Karşılığı” isimli makalesinde Alp, sosyal bir sınıf olan NAM.RA’lar konusunda ilk olarak III.Hattuşili dönemi ile II. Murşili dönemine ait iki metni ele almıştır. Daha sonra kendisinden önce bu konuda araştırma yapmış olan A. Götze’nin haklı olduğunu söyleyerek NAM.RA’nın bir “köle” tanımlayıcısı olmadığını ifade etmiştir.¹⁴² O, III.Hattuşili dönemine ait metinlerden yola çıkarak NAM.RA’lar hakkında şu sonuca ulaşmıştır: NAMRA’ların hukuku hürlere nazaran daha azdı. Bu kimseler kadınlar ve erkeklerden oluşmaktaydı. Onların en büyük sorunları kendi istekleri doğrultusunda çalışma yerlerini terk edememesiydi. Bununla birlikte Alp ziraat içerikli tabletler üzerine yaptığı çalışmalar ile Sümerce NAM.RA kelimesinin Hititçe karşılığının ise “*arnuwala*” olduğunu bulmuştu.¹⁴³ Onun bu buluşu bütün Hititologlar tarafından kabul görmüştü. Böylece bu sınıf üzerinde çalışılması daha kolay bir hale gelmişti. Aradan çok zaman geçmesine rağmen onun bu konudaki çalışmalarının günümüzde hala önemini koruduğu ifade edilmelidir.¹⁴⁴ Sedat Alp söz konusu çalışmada aynı zamanda Hititçe gramerdeki ekler üzerinde yaptığı çalışmalar ile Kültepe tabletlerinde kullanılan eklerin Hititçeleştirilerek kullanıldığını söylemiş ve Hititlerin Asur Ticaret Kolonileri çağındaki varlığını filolojik benzerlikler üzerinden kanıtlamaya çalışmıştır. O, bu konuyu yeni bilgiler ışığında “Hititler Hakkında Yeni Bir Kitap Münasebetiyle”¹⁴⁵ isimli çalışmasında daha ayrıntılı olarak ele almaya devam etmiştir.

Sedat Alp’in bu bağlamda bir diğer makalesi ise “Libasyon Kapları “Gaga Ağzılı Testi” ile “Kol Biçimli Alet” ve Hitit Metinlerindeki Karşılıkları”dır. O, burada bir önceki makalesinde olduğu gibi birçok Hititçe metinden yararlanarak kap isimlerinin bu dildeki karşılıklarını vermiştir. Kol biçimli alet için H. Güterbock’un

¹⁴² Sedat Alp, “Hititlerde Sosyal Sınıf NAM.RA’lar ve İdeogramın Hititçe Karşılığı” *Belleten*, Cilt-Sayı: 13-50 (1949), s.246.

¹⁴³ Alp, 1949, *agm.*, s.259-264.

¹⁴⁴ Süel, *agm.*, s.18.

¹⁴⁵ Sedat Alp, “Hititler Hakkında Yeni Bir Kitap Münasebetiyle”, *DTCF Dergisi*, Cilt-Sayı:10-3,4 (1952).

belirttiği gibi “*kattakurant*” kelimesinin bu aleti tam olarak karşılamadığını söyleyerek gaga ağızlı testinin karşılığının “*ispantuwa*” olduğunu bulmuştur.¹⁴⁶ Bu noktada belki yeri gelmişken bir başka Hititolog Alp’in öğrencisi olan DTCF mezunu Yaşar Coşkun’dan da kısaca bahsetmek gerekir. Zira Alp’in sadece iki libasyon kabı üzerine yapmış olduğu çalışmanın bir bütün olarak incelenmesini talebesi Yaşar Coşkun üstlenmiştir. Boğazköy metinleri üzerine çalışmalar yapmış olan Coşkun’un *Boğazköy Metinlerinde Geçen Bazı Seçme Kap İsimleri* başlıklı doktora tezi 1979 yılında kitap olarak yayımlanmıştır. Daha öncesinde bu konuda toplu bir çalışma yapılmaması bakımından eserin eski doğu ve Anadolu tarihi açısından önemi büyüktür. Çalışmada geçen söz konusu kap isimleri: *ispantu(ua)-, ispantuzzi-, ispantuzziessar-, KUKUBU, tapisana- BIBRU, GAL, Huppar*’dır. Bu kap isimlerinin her biri hakkında ilk olarak yazılış ve ideogramlarına, sonrasında filolojik ayrıntılarını, daha sonra kapların yapımında kullanılan elemanlar ve bunların kullanım sıralarını ve son olarak ise varılan sonuç ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır.¹⁴⁷

Coşkun’un başka bir makalesi ise “Anadolu-Mezopotamya İlişkileri Çerçevesinde Ortak Bir Kelime: hupurni”dir. Yazıda bu kelimenin kandil olarak da kullanılabilen küçük bir parfüm kabı olabileceği üzerinde durulmuştur.¹⁴⁸ Yaşar Coşkun’un benzer şekilde hem kaplar konusunda hem de karşılığı ve anlamı bilinmeyen kelimeler üzerine daha başka çalışmaları mevcuttur. Bu çalışmaların yanı sıra dikkat çeken bir diğer makalesi “Cam Hamuru, Fayans” isimli çalışmasıdır. Hititler döneminde camın kullanılıp kullanılmadığını inceleyen Coşkun, Ortaköy tabletlerinden de yola çıkarak ve başka ilgili kelimeleri de inceleyerek Hititler döneminde camın kullanılmış olabileceği sonucuna varır. Tabletlerde geçen “*zapzagaia*” kelimesinin filolojik değerlendirmeler sonucu camdan yapımlı objeler anlamına gelebileceğini söyler.¹⁴⁹ Yaşar Coşkun tarihçilik konusunda hocası Alp’i örnek aldığı görülür. Yaptığı filolojik temelli çalışmalar bugün hala büyük oranda önemini korumaktadır. Eserlerinden de anlaşılacağı üzere eski Anadolu tarihinde kaplar üzerine çalışma yapmak isteyen araştırmacıların onun eserlerine göz atmadan ilerleme kaydetmesi mümkün gözükmemektedir.

¹⁴⁶ Sedat Alp, “Libasyon Kapları “Gaga Ağızlı Testi” ile “Kol Biçimli Alet” ve Hitit Metinlerindeki Karşılıkları”, *Belleten*, Cilt-Sayı:31-124 (1967), s.525.

¹⁴⁷ Yaşar Coşkun, “Boğazköy Metinlerinde Geçen Bazı Seçme Kap İsimleri”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt-Sayı: XXVII-3,4 (1969), s.1-2.

¹⁴⁸ Yaşar Coşkun, “Anadolu-Mezopotamya İlişkileri Çerçevesinde Orta Bir Kelime: hupurni”, *Belleten*, Cilt-Sayı: LIII-205 (1988), s.1507.

¹⁴⁹ Yaşar Coşkun, “Cam Hamuru, Fayans”, *Archivum Anatolicum*, Cilt:3 (1997), s.70.

Sedat Alp'in *Hitit Çağında Anadolu, Çiviyazılı ve Hiyeroglif Yazılı Kaynaklar* onun Hitit dili üzerindeki önemli çalışmalarından bir başkasıdır. Kitapta eski Anadolu dillerinden bahsedilmiş ve çok sayıda metin çevrisi verilmiştir. Bu çalışma ile Alp araştırmacıların yazılı kaynaklara daha kolay ulaşmasını sağlamak istemiştir.¹⁵⁰ Sedat Alp'in dil konusunda Hititoloji'ye katkıları büyüktür. Yaptığı çalışmalar kendisinden sonra bu konular üzerine çalışan araştırmacılar için önemli bir kaynak olmuştur.

Sedat Alp'in hem ulusal hem de uluslararası alanda büyük öneme sahip olan, Maşat Höyük ve Konya Karahöyük kazıları üzerine yaptığı iki önemli çalışması mevcuttur. Maşat Höyük kazılarında çıkarılan tabletlerin çevrilerinin yapmıştır. Bu tabletler üzerine yapmış olduğu bu çalışmaları özellikle orta Hitit dönemini aydınlatmıştır. O, ayrıca Maşat Höyük yerleşiminin Hititler dönemindeki adının "Tapigga" olduğunu tespit etmiş ve çalışmalarını *Hethitische Briefe Aus Maşat-Höyük* ve *Hethitische Keilschrifttafeln Aus Maşat-Höyük* olmak üzere iki cilt halinde yayımlamıştır.¹⁵¹ Diğeri ise 1953 yılında kazıları başlayan Konya Karahöyük'te ortaya çıkan buluntular içerisindeki mühürler sonucu ortaya koyduğu *Konya Civarında Karahöyük'te bulunan Silindir ve Damga Mühürleri* isimli kitabıdır. Eser Hitit tarihine ve mühür sanatına dair çok önemli bilgiler vermiş, Anadolu ve Ege Yunan Kültürleri arasındaki ilişkilerin ortaya koymuştur.¹⁵²

Sedat Alp'in üzerinde durduğu konulardan biride coğrafyadır. "Kaniş=Anişa=Nişa, Erken Hitit Çağının bir Başkenti", gibi çalışmaları ile coğrafi yerleşimlerin lokalizasyonlarını belirleyerek bu yerleşim yerlerinin Eski Anadolu coğrafyasının şekillenmesindeki önemleri üzerinde durmuştur.¹⁵³ Hitit yerleşimlerinin lokalizasyonu konularıyla ilgili bir başka çalışması "Hitit Kenti Hanhana'nın Yeri"dir. Hanhana Hititlerin önemli bir kült şehriydi. Aynı zamanda burası fırtına tanrısının da kült şehri idi. Bu şehrin sürekli olarak Gaşka tehdidinde olması ve II.Murşili döneminde işgale uğramasından dolayı Alp, bu şehrin Kızılırmak Vadisi'nde aranması gerektiğini söyler.¹⁵⁴

Sedat Alp'in Hititlerin hukuku ve dini üzerine de çalışmaları mevcuttur. Sedat Alp çalışmalarına arkeolojik verileri de dahil ederdi. Dolayısıyla Hititçe metinlerdeki

¹⁵⁰ Sedat Alp, *Hitit Çağında Anadolu, Çiviyazılı ve Hiyeroglif Yazılı Kaynaklar*, (Ankara: Tübitak Yayınları, 2001), Önsözden.

¹⁵¹ Süel, *agm.*, s.20.

¹⁵² Kağnıcı, *agm.*, s.94-95.

¹⁵³ Süel, *agm.*, s.20

¹⁵⁴ Sedat Alp, "Hitit Kenti Hanhana'nın Yeri", *Belleten*, Cilt-Sayı: XLI-164 (1977), s.652.

bilgileri mevcut arkeolojik verilerle karşılaştırır ve varacağı sonuçlarda yazılı ve yazısız kaynakların birlikteliğinin önemini de ortaya koymaya çalışırdı. Hitit arkeolojisindeki gelişmeleri takibi onun bu konuda yetkinliğini ortaya koyar. Bu ilgisinin ve yeterliliğinin yurtdışında aldığı eğitimle birebir ilişkisi bulunmaktaydı. Yaptığı çalışmalarla bunu göstermiştir. Yaptığı yayınların tümü dünyada kabul görmüştür. Ülkemizde Hititoloji'nin tanınması ve yayılması onun çalışmalarının öncülüğünde olmuştur. Bu alanda çok değerli akademisyenlerin yetişmesini sağlamıştır. Sedat Alp' in çalışmaları hakkında biraz fazla detay bilgi verilmesinin nedeninin onun sonraki meslektaşları tarafından bir rol model olarak alınması, Hitit tarihi çalışacak sonraki nesil için metodolojik anlamda örnek alınacak bir tarihçilik örneği sergilemesi ve yayınlarının halen değerini ve özgünlüğünü muhafaza etmesidir.

Sedat Alp'in ve Yaşar Coşkun'un öğrencisi olan bir diğer önemli Türk Hititolog Ahmet Ünal' dır. Halen hayatta olan ve Hitit tarihi ve arkeolojisiyle ilgili akademik ve popüler çalışmalarına devam eden Ünal, çok uzun yıllar boyunca yurtdışında bulunmuştur. Ahmet Ünal'ın Eski Anadolu dilleri, Hititlerde siyasi tarih, kültür, din, büyü, falcılık, tıp, arkeoloji ve sanat ile ilgili çalışmaları mevcuttur.¹⁵⁵ En önemli eserlerinden biri olan *Hititler Devrinde Anadolu* isimli kitabı üç cilt halinde yayımlanmıştır.¹⁵⁶ 3 kitaptan oluşan bu seri Hitit tarihinin siyasi, toplumsal, dinsel ve iktisadi alanlarıyla ilgili bilgiler içermektedir. Ünal'ın bu serideki üslubu Hitit tarihi ile ilgili sonraki kitaplarında da açık bir şekilde görülebileceği üzere sadece Hitit tarih uzmanlarına ya da araştırmacılara değil, diğer taraftan bu döneme ilgi duyan genel okuyucu kitlesine de uygun bir ton içermektedir. Bundan dolayı o akademik makalelerinin tersine kitaplarında genellikle herkesin anlayabileceği ve okumaktan keyif alabileceği ancak diğer taraftan Hitit tarihi hakkında birçok şey de öğrenebileceği bir içerik ve üslubu tercih etmiştir.

Ünal'ın dikkat çeken çok sayıda eserlerinden bir diğeri de *Anadolu'nun En Eski Yemekleri* isimli 2007 yılında yayımladığı çalışmasıdır. Filolojik ve arkeolojik malzemelere dayanarak hazırlanan bu çalışmanın Hitit mutfaklığı ile ilgili yazılmış ilk Türkçe eser olduğu söylenebilir.¹⁵⁷ Ünal'ın bu çalışmada iki temel amacı olmuştur: bunlardan ilki 4000 yıllık Anadolu coğrafyasının bugünkü tarım, hayvancılık vb.

¹⁵⁵ Gülçin İlkı, "Prof. Dr. Ahmet Ünal'ın Hayatı Kişiliği ve Eserleri", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2007), s.3.

¹⁵⁶ Ahmet Ünal, *Hititler Devrinde Anadolu*, (İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları,2002), s.VII.

¹⁵⁷ Ahmet Ünal, *Anadolu'nun En Eski Yemekleri Hititler ve Çağdaş Toplumlarda Mutfak Kültürü*, (İstanbul: Homer Yayıncılık, 2007), s.21.

konularda içinde bulunduğu zor durum ile geçmişi kıyaslayarak “niçin bu hallere düştük?” sorusunun cevabını aramak olmuştur. İkincisi ise insanların o dönemlerde hangi gıda maddelerini nereden sağladıklarını ve neler ile beslendiklerini belirlemektir.¹⁵⁸ Kitabın içeriği bu ve benzeri soruların cevaplarını arayan bir içerikte planlanmıştır. Prehistorik dönemlerde tarım ve beslenme, mutfak kapları, eti yenen ve yenmeyen hayvanlar, buğday üretimi gibi konuların yanında Anadolu’da farklı zaman aralıklarındaki tarım ve hayvancılığın durumu, Hititlerde bu konunun önemi, çiftçilik ve arazi gibi genel konulara da ayrıntılı olarak yer verilmiştir.

Çok sayıda makalesi olan Ahmet Ünal’ın bu çalışmaları da yine kitapları gibi büyük oranda Hitit tarihi üzerinedir. O, ayrıca Hititlerdeki bazı uygulamaların günümüz dünyasındaki durumunu karşılaştırmalı olarak ele alan çalışmalara da yer vermiştir. Örneğin Ünal, günümüzde popüler bir konu olan feminizmin eskiçağlardaki durumunu tarihsel bir şahsiyet üzerinden tartışmaya açmıştır. Bu çalışması günümüzdeki feminizm tartışmalarının bir Hitit kraliçesi üzerinden nasıl yürütüleceğinin gösterilmesi açısından oldukça özgündür. Ünal feminizm konusundaki güncel tartışmalar üzerine bazı fikirler ortaya koyarak Hitit kaynaklarındaki bilgiler ışığında “Eski Anadolu’da Feminizmin Öncülerinden Bir Kraliçe Portresi; Kizzuwatnalı Puduhepa” isimli makalesinde bu konulara değinmiş ve kraliçe Puduhepa’yı bu açıdan ayrıntılı olarak ele almıştır.¹⁵⁹ Bu makalede de açık bir şekilde ifade edildiği üzere Ahmet Ünal birçok çalışmasında antik kaynaklardaki bilgilere dayanılmadan yapılan çalışmaları her zaman çok sert bir dille eleştirmiştir.

Başka bir çalışması ise tezimizde de sıklıkla başvurduğumuz “Türkiye’de Eski Anadolu Araştırmalarının Bugünkü Durumu ve Sorunlardan Bazıları” isimli makalesidir. Ahmet Ünal burada da yine eleştirel bir tavır ile ülkemizde eskiçağ tarihinin ve kültürünün benimsenememesinin sebepleri üzerinde durur. Batının bu konudaki rolüne değinirken eskiçağ alanında araştırılması gereken ve eksik olan konular üzerinde tek tek durarak araştırmacılara bir anlamda yol göstermiş ve çözüm önerileri sunmuştur.¹⁶⁰ Ahmet Ünal’ın çok sayıda Türkçe çalışmasının yanı sıra İngilizce ve Almanca gibi modern batı dillerinde kaleme aldığı birçok çalışması da bulunmaktadır. Yurt dışındaki üniversitelerde de akademisyen olarak görev almış ve

¹⁵⁸ Ünal, 2007, *age.*, s.10.

¹⁵⁹ Ahmet Ünal, “Eski Anadolu’da Feminizmin Öncülerinden Bir Kraliçe Portresi; Kizzuwatnalı Puduhepa”, *Arkeoloji ve Arkeologlar Derneği Dergisi*, Sayı:24 (2005), s.5.

¹⁶⁰ Ünal, 1999, *agm.*, s.18.

çok sayıda kongreye davet edilmiştir. Özellikle diğer araştırmacılar tarafından pek ilgi görmeyen ve arka planda bırakılan konularla ilgili çalışmalar yaptığı bilinmektedir. Ahmet Ünal bu konuları çok daha detaylı ve akıcı bir şekilde ele alırken zaten bilinen veya üzerine araştırmalar yapılmış olan konuları ise daha genel bir şekilde anlatmıştır.

Hititler üzerine çalışmalar yapan bir diğer isim ise Muhibbe Darga'dır. İstanbul Üniversitesi Arkeoloji Bölümü'nü bitiren Muhibbe Darga burada Prof. Mansel, Bossert ve Bosch'tan dersler almıştır. "Eskiçağ'da Pencereden Bakan Kadın Motifleri" isimli tez çalışması ile mezun olmuştur. Doçentlik çalışması ise Hitit bayram ritüelleri üzerinedir.¹⁶¹ Hitit hiyeroglifleri üzerine çalışmış ve bu çalışmalarını ile işlevi anlaşılamayan yapı ve heykellerin tanımlamasını yapmıştır. Muhibbe Darga'nın *Hitit Mimarisi* isimli iki ciltten oluşan kitabında genel bir Hititler bilgisi verildikten sonra arkeolojik verileri ve metinler ışığında Hitit mimarisi anlatılmıştır. Sonraki yıllarda Darga'nın ortaya koyduğu *Hitit Sanatı* en önemli eserlerinden biridir. Söz konusu eser sadece Hititlerin mimarisinden değil genel olarak Hitit sanatı hakkında kapsamlı bir kaynak eser niteliği taşır. Eser eski, yeni ve geç Hitit çağları üzerine yazılmıştır ve üç bölümden oluşmuştur. İlk iki bölüm içinde mimarlık, heykelticilik çömlekçilik, keramik sanatı, mühürcülük ve gliptik sanatı üzerinde ayrı ayrı durulmuştur. Geç Hitit döneminin sanatını da kendi içinde üç bölüm halinde coğrafyayı dikkate alarak incelemiştir.¹⁶²

Muhibbe Darga Side dili üzerine kıymetli çalışmalar yapmış bir kişiydi. Bu konuda Darga Belleten dergisinde yayımlanan "Side Dili ile Yazısı Hakkında Notlar ve Side Doğu Şehir Kapısında Bulunan Yazıtlar" isimli makalesinde Side dilini araştırmak için iki kaynaktan söz etmiştir. Bunlardan ilki antik yazarlardan edinilen bilgiler, diğeri de Sidece yazılmış metinlerdir. Bunlar üzerinde yaptığı detaylı incelemeyi görseller, Side alfabesi ve işaret dili ile de desteklemiştir.¹⁶³ Bu çalışmalar bilim dünyası için önemli bir kazanım olmuştur. Muhibbe Darga'nın tarihçiliğine baktığımızda ise çalışmalarında arkeolojik ve filolojik verileri bir arada değerlendirdiğini görmek mümkündür. Her defasında Hititlerin Anadolu tarihindeki önemini vurgulamıştır. Bu coğrafyada en uzun süre kalan ve en yaygın kültür olarak

¹⁶¹ Aksel Tibet, Erkan Konyar, "Prof. Dr. Muhibbe Darga'nın Mesleki Akademik Özgeçmişi ve Yayınları", *Muhibbe Darga Armağanı*, Taner Tarhan, Aksal Tibet, Erkan Konyar (Hazırlayanlar), (İstanbul: Sadberk Hanım Müzesi Yayınları, 2008), s.25-26.

¹⁶² Muhibbe Darga, *Hitit Sanatı*, (İstanbul: Anadolu Sanat Yayınları, 1992), s.6.

¹⁶³ Muhibbe Darga, "Side Dili ile Yazısı Hakkında Notlar ve Side Doğu Şehir Kapısında Bulunan Yazıtlar", *Belleten*, Cilt-Sayı:XXX1-12 (1967), s.50.

önemsemiş olduğu Hititlerin insanlık tarihine katkılarını dünyaya tanıtan önemli bir bilim insanıydı.¹⁶⁴ Muhibbe Darga; Karahöyük, Değirmentepe ve Gedikli kazılarına katılmış. Şemsiyetepe, Şarhöyük ve Karakaya Baraj Havzası Kazılarına başkanlık etmişti.

1978 yılında yayımladığı *Eski Anadolu'da Kadın* Muhibbe Darga'nın en tanınmış eseridir. Ülkemizde bu alanda yapılmış geniş çaplı ilk çalışmadır. Boğazköy ve Kültepe tabletleri kaynak alınarak yazılan eserde dönemin kadınlarının kıyafetlerine, takılarına, mektuplarına, toplum içindeki ve yönetimdeki konumlarına kadar hemen her konuya yer verilmiştir.¹⁶⁵ Kadınlar üzerinde yaptığı bir diğer çalışmada İngilizce olarak yayımladığı "Puduhepa; An Anatolian Queen of the Thirteenth Century B.C."dir. Bunun yanında Mısır Kraliçesi ve Mısır'ın tek kadın firavunu olan Hatşepsut konusunda da bir kitabı olan Muhibbe Darga'nın Türkiye'deki ilk kadın arkeologlardan olması, bu çalışmaları ve arkeoloji karşısında duruşu bütün bilim kadınlarına örnek teşkil etmiştir. 2003'te Eskişehir'deki Türk Üniversiteli Kadınlar Birliğinden "2003 yılı Kadın Başarı ödülünü", İstanbul Kültür Üniversitesinden "Yürekli Kadın 2005 ödülünü", İçel Sanat Kulübü'nün 2006 yılı "Başarılı Türk Bilim Kadını" gibi ödüller alması onu bu konudaki önemini, başarısını ve insanlar üstünde oluşturduğu etkiyi ortaya koymuştur.¹⁶⁶

Aslında Muhibbe Darga'dan daha önce eski Anadolu'da kadın konusunda 1940 yılında DTCF Tarih Bölümünden mezun olan Füzuran Kınal bir makale kaleme almıştı. "Eski Anadolu'da Kadının Mevkii" isimli 1956 yılında Belleten dergisinde yayınlanan bu çalışma Hititlerden önce ve Hititler çağında olmak üzere iki kısımdan oluşmaktaydı. Kınal bu yazısında Hititlerden öncesi için Kültepe devri tabletleri, arkeolojik verileri her iki dönem içinde Hattuşa arşiv vesikalarını tetkik etmiştir.¹⁶⁷ Yazıda Kültepe çağındaki kadının, erkeklerle birlikte hayatın her sahasında rol alarak birtakım sosyal haklara sahip olduğu ancak Hititler döneminde kadının bu haklarından feragat ettiği ileri sürülmüştür. Kınal bu durumu Anadolu'nun yabancı halklar ile karşılaşmasına bağlıyordu. Ancak Muhibbe Darga Hititler döneminde kadının siyasal ve toplumsal rolüne dair metinlerdeki mevcut bilgilerin Kınal'ın ileri sürdüğü gibi olumsuz olmadığını, bilakis Hitit Anadolu'sunda kadının toplumsal hayatta görünür

¹⁶⁴ Yılmaz Büyükerşen, "Tanıdığım Muhibbe Darga", *Muhibbe Darga Armağanı*, s.144.

¹⁶⁵ Muhibbe Darga, *Eski Anadolu'da Kadın*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1984), içindekiler.

¹⁶⁶ Tibet, Konyar, *agm.*, s.28.

¹⁶⁷ Füzuran Kınal, "Eski Anadolu'da Kadının Mevkii", *Belleten*, Cilt-Sayı: s.355-360.

ve etkin olduğunu kanıtlayacak içerikte olduğunu ortaya koymuştur. Aslında Anadolu ve Mezopotamya üzerine çalışmalar yapmış olan Füzuran Kınal'ın tarihçiliği konusunda en güzel örneği "Hitit Hierogliflerinin Yaşı Meselesi" isimli makalesinde görmek mümkündür. Henüz asistan olduğu sıralarda yaptığı bu çalışma ile Kınal bilginin yeni keşifler ve bulgular ile değişebileceğini, alanında çok önemli iki isim olan Bossert ve Guterbock'un bu konuda ileri sürdükleri fikirleri sorgulayarak gösterir. Makaledeki söz konusu Hitit hierogliflerinin yaşını Bossert M.Ö III.bin yıla, Guterbock ise M.Ö. XIII-XV yılları arasına tarihlendirmişlerdir. Fakat Füzuran Kınal bu iki Hitit tarihi uzmanı ile aynı fikirde değildi. O, bu görüşüne kanıtlar sağlamak için Soli, Alacahöyük ve Alishar Höyük gibi yerlerde bulunan arkeolojik materyal ve görsel üzerine detaylı bir araştırma yapar ve her iki tarihçinin de aksine Hitit hierogliflerinin M.Ö.II.bin başlarında sembol olarak da olsa kullanılmaya başladığını ileri sürer. Bu yazı Kınal'ın eleştirel yöntem bilgisine dair güzel bir örnektir. Nitekim o bu iddiasında da büyük oranda haklı çıkacaktır. Makalelerinin yanı sıra Füzuran Kınal'ın çok önemli kitapları da bulunmaktadır. Bunlardan iki tanesine ayrıca değinmekte fayda vardır. Bunlardan ilki *Arzava Memleketlerinin Mevkii ve Tarihi* isimli DTCF Yayınlarından çıkan kitaptır.¹⁶⁸ Hititlerin rakibi olan Arzavalıların tarihinin anlatıldığı bu eser hem yazılı kaynaklara dayanılarak yazılması hem de ülkemizde Arzavalılar üzerine yapılmış ilk müstakil çalışma olması bakımından önemlidir.

1962 yılında Türk Tarih Kurumu Yayınları'ndan çıkan *Eski Anadolu Tarihi* isimli kitabını ise Anadolu'nun dünya tarihindeki yerini ve önemini belirtmek amacı ile kaleme aldığı bilinmektedir. Bu eser, Türk Tarih Kurumu adına Afif Erzen ve Tahsin Özgüç tarafından incelenmiş önemli bir kaynaktır. Eser prehistorik devirden Geç Hitit Devletinin sonuna kadar eskiçağda Anadolu tarihini kaynaklar ışığında ele almıştır.¹⁶⁹

İstanbul Üniversitesi Hititoloji bölümde görev yapmış ve yapan Hitit tarihçileri ve dilcilerinin eski Anadolu ve Hitit tarihine katkıları atlanmamalıdır. Bu kimselerin yapmış oldukları yayınlarla ulusal ve uluslararası ilgili camialar tarafından kabul görmüş ve özgün çalışmalarıyla Hitit tarihine önemli katkıları olmuş araştırmacılardan oluştuğu bilinmektedir. Bu uzmanlardan Ali Dinçol gibi bazılarının vefat ettiği, ancak büyük bir kısmının çalışmalarına devam ettikleri ifade edilmelidir. Hititler konusunda

¹⁶⁸ Füzuran Kınal, *Arzava Memleketlerinin Mevki ve Tarihi*, (Ankara: TTK Yayınları, 1953), önsözden.

¹⁶⁹ Füzuran Kınal, *Eski Anadolu Tarihi*, (4. Baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1998) Önsözden.

çalışmalar yapmış ve bu alana büyük katkılar sağlamış Hititolog Ali Dinçol'un özellikle Hitit grameri ve Luvi hiyeroglifleri konusundaki çalışmalarının yanı sıra Urartular üzerinde de önemli çalışmaları olmuştur. Hititolog olan eşi Belkıs Dinçol da eşi gibi Almanya'da Hitit tarihi, arkeolojisi ve sanatı üzerine önemli çalışmalar yapmıştır. Aynı şekilde her ikisi de Berlin'den Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesine teslim edilen Boğazköy tabletleri yayın komisyonunda yer almışlardır. Belkıs Dinçol'un "Eski Önasya ve Mısır'da Müzik"¹⁷⁰ isimli eseri eski doğudaki müzik konusunda Türkiye'de yapılan ilk çalışmalardan olması bakımından söz konusu edilmelidir.

Halen İstanbul Üniversitesi Hititoloji bölümünde çalışmalarını sürdüren Hititolog Metin Alparslan ve eşi Meltem Doğan Alparslan da Hititçe çivi yazılı tabletler üzerinde yürüttükleri çalışmalarına devam etmektedirler. Meltem Doğan ve Metin Alparslan çiftinin çalışmaları daha çok Geç Hitit dönemi hiyeroglifleri, Hitit mührü, tarihi coğrafya, Hitit ekonomisi ve ticaret ile ilgili konularda yoğunluk göstermektedir. Son zamanlarda aynı zamanda Hitit tarihi ile ilgili Türkçe popüler ve prestij yayınlara da imza atarak Hitit tarihi ile ilgili bilginin geniş kitlelere yayılması konusunda yoğun bir çaba da harcadıkları gözlemlenmektedir. Aynı zamanda Hitit tarihi ve çiviyazısı üzerinde çalışmak isteyen öğrenciler için de ders kitabı niteliğinde çalışmaların varlığı dikkat çekmektedir. Özellikle Metin Alparslan'ın kaleme aldığı *Hititolojiye Giriş* başlıklı eserin bu alanda çalışmak isteyen ve yeni başlayanlar için oldukça önemlidir. Eser Bir bilim olarak Hititoloji'nin Türkiye'deki durumu, Hititlerin siyasi tarihi ve çivi yazı gibi konuların yer aldığı bir giriş kitabı niteliğindedir.¹⁷¹ Her iki Hititolog'un da özellikle Almanca yayınları uluslararası Hititoloji camialarında bilinmekte ve Hitit tarihi ile ilgili yerli ve yabancı yayınlarda bu çalışmalarına referanslar verilmektedir.

Hititlerden daha önce Anadolu'ya Mezopotamya bölgesinden gelerek yerleşmiş ve burada uzun yıllar boyunca ticari faaliyetler yürütmüş olan Asurlular da Eski Anadolu tarihinde oldukça önemli bir yere sahiptirler. Anadolu'nun yazıyla tanışmasına aracı olan Asurlar, aynı zamanda Mezopotamya ve Anadolu arasında adına Asur Ticaret Kolonileri çağı dediğimiz ve yaklaşık olarak 200 yıl boyunca devam eden bir ticaret ağının kökleşmesine öncülük etmişlerdir. Anadolu'da kurmuş

¹⁷⁰ Belkıs Dinçol, *Eski Önasya ve Mısırda Müzik*, (İstanbul: Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, 2003)

¹⁷¹ Metin Alparslan, *Hititolojiye Giriş*, (İstanbul: Türkiye Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü, 2009), s.5-6.

oldukları ticari teşkilattan yani “Asur Ticaret Kolonileri” döneminden kalan Eski Asurca yazılmış çivi yazılı kil tabletler eski Anadolu tarihi için oldukça önemli kaynaklardandır. Kayseri’nin 20 km kuzey doğusundaki Kültepe’den çıkarılan bu tabletler ile Asur Ticaret Koloni çağının merkezinin Orta Anadolu’daki Kaniş yerleşmesi olduğu anlaşılmıştır.¹⁷² Bu bölgede ilk defa 1925 yılında Çek bilgini B. Hrozny mevsimlik bir kazı yapmış ve 750 adet tablet bulmuştur. Daha sonrasında Türk Tarih Kurumu’nun desteği ile ilk kazılar 1948 yılında Tahsin Özgüç başkanlığında başlamıştır. Kazılar sonucunda 13.000 tablet bulunmuştur. Bu tabletlerin büyük bir çoğunluğu Ankara Anadolu Medeniyetler Müzesi’nde, bir kısmı da Kayseri Müzesi’ndedir.¹⁷³ Fakat bu tabletlerin 1980’li yılların ortalarına kadar çok azı yayınlamıştır. 1980 yılında Prof. Dr. Mehmet Emin Bilgiç başkanlığında kurulan içerisinde yerli ve yabancı çok sayıda bilim adamının yer aldığı Kültepe Tabletlerinin Yayın Heyeti’nin yaptığı çalışmalar ile eski Anadolu tarihi hakkında bilgi veren çivi yazılı materyaller daha düzenli ve hızlı bir şekilde yayımlanmıştır.¹⁷⁴

Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesinin ilk mezunlarından olan Sümerolog Mehmet Emin Bilgiç, Benno Landsberger’in öğrencilerindendi. “Kapadokya Tabletlerine Göre Anadolu Kavimleri Üzerinde Araştırmalar” adlı doktora tezini tamamladıktan sonra “Çivi Yazılı Hukukî-İktisadî Metinler, Bunlarda Geçen Borç ve Ödünç Tâbirleri” konulu doçentlik tezini hazırlamıştı.¹⁷⁵ Kendisi sonraki çalışmalarına bu yönde devam etmişti. Özellikle Kültepe tabletleri üzerinde çalışan Emin Bilgiç’in bu dönem hakkındaki çalışmalarına baktığımızda ilk göze çarpan onun Kültepe ekonomisi temelli araştırmaları olduğu görülecektir. Bununla birlikte Anadolu’nun Asur çağında toplumsal hayat konularıyla ilgili çalışmalar da yürütmüştür. Hocanın Kültepe metinlerindeki bilgiler ışığında Eski Anadolu’da evlilik ilişkileri üzerine yaptığı çalışmaları dönemin sosyal yapısının anlaşılması açısından oldukça önemlidir. Bunlardan ilki olan “Kültepe Tabletleri Üzerinde Yeni Çalışmalar ve Yeni İki Evlilik Vesikası” isimli makalesindeki söz konusu iki çivi yazılı metin bu konuda dikkate değer bilgiler içermesi açısından oldukça önemlidir. İlk metin Asurlu bir adamın yerli bir kadınla ikinci evliliği yapamayacağından bahsederek bir evlilik söz konusu olursa

¹⁷² Hüseyin Sever, “Kültepe Tabletlerinin Anadolu Tarihi ve Kültür Tarihi Bakımından Önemi”, *DTCF Dergisi*, Cilt-Sayı:35-2 (1991), s.247.

¹⁷³ Sever, *agm.*, s.248.

¹⁷⁴ İrfan Albayrak, Hakan Erol, Murat Çayır, *Cahit Günbattı’ya Armağan*, (Ankara: DTCF Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü Sümeroloji Anabilim Dalı Yayınları, 2015), s.V.

¹⁷⁵ Salih Çeçen (ed.), “Prof. Dr. Emin Bilgiç’in Özgeçmişi”, *Archivum Anatolicum (Emin Bilgiç Anı Kitabı)*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1997), Sayı:3, s.III.

bu durumunda alacağı ceza ile ilgilidir. İkincisi ise yine aynı şekilde birbirlerini terk eden karı ve kocanın benzer cezaları alması konusuyla ilgili kayıtlar içermektedir. Emin Bilgiç evlilik hukuku için kadın ve erkeğin karşılıklı rızasının yanında aynı haklara sahip ve aynı şartlar ve cezalar ile yükümlü olduğunu ifade etmiştir.¹⁷⁶ Bu konudaki bir başka makalesi ise “Hititlerden Önceki Anadolu Halkının Evlilik Hukukunun Orijinal Tarafları” isimli çalışmasıdır. Bilgiç bu yazıda 74 adet çivi yazılı tableti incelemiş ve bu tabletleri evlenme ve ayrılma vesikaları olarak ikiye ayırmıştır.¹⁷⁷

Bunlar dışında M.Emin Bilgiç’in Kültepe ile Hitit ilişkileri üzerine çok sayıda makalesi vardır. Bunlardan bir başkası olan “Anadolu’nun İlk Tarihi Çağının Bir Meselesi” isimli çalışmasında Anadolu’daki Hititler devri ile Asur ticaret kolonileri çağında siyasi ve idari bakımdan önemli olan “bey, büyük bey, kral” gibi unvanlara sahip kimselerin yerel idarelerde ne kadar etkili oldukları ve birbirleri arasındaki ilişkiler üzerinde durularak bu husustaki bilgiler bir araya toplanmıştır.¹⁷⁸ Mehmet Emin Bilgiç Kültepe Çağı üzerine ilk sistemli çalışmaları yapan kişidir. Yayınlanmış ve yayınlanmamış üç bin kadar tablet üzerinde çalışarak Anadolu’nun yerli dilleri üzerine yaptığı çalışmalar ile Anadolu’yu yer, tanrı ve şahıslar bakımından tahlil ve tasnif etmiştir.¹⁷⁹ Bilgiç’in yapmış olduğu çalışmalar arasında bugün hala faydalandığımız kıymetli çalışmaların varlığı bilinmektedir. Türkçe, Almanca ve İngilizce kitap ve makaleleri bulunan Bilgiç’in yazmış olduğu ansiklopedi bölümleri ve çok sayıda katılmış olduğu arkeolojik kazılar vardır. Özellikle Kültepe Çağı konusunda yapmış olduğu çalışmalarla hem çok kapsamlı hem de çok spesifik konulardaki yayınları bu alanda çalışan araştırmacıların en temel kaynakları arasında yer almaya devam etmektedir.

Koloni çağı üzerine çalışmalar yapmış olan isimlerden bir başkası da Kemal Balkan’dır. O, çalışmalarının büyük bir kısmını yabancı dilde yayımlamıştır. Eski Anadolu’da ticaret, siyaset ve sosyal hayatla ilgili çalışmaları bulunan Kemal Balkan’ın önemli çalışmalarından biri olan “Eski Asur ve Anadolu’da Kızların Çocuk

¹⁷⁶ Mehmet Emin Bilgiç, “Kültepe Tabletleri Üzerinde Yeni Çalışmalar ve Yeni İki Evlilik Vesikası”, *X.Türk Tarih Kongresi*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1989), s.424-426.

¹⁷⁷ Mehmet Emin Bilgiç, “Hititlerden Önceki Anadolu Halkının Evlilik Hukukunun Orijinal Tarafları”, *DTCF Dergisi*, Cilt-Sayı: IX-3 (1951), s.229-235.

¹⁷⁸ Mehmet Emin Bilgiç, “Anadolu’nun İlk Tarihi Çağının Bir Meselesi”, *V.Türk Tarih Kongresi*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1956), s.118.

¹⁷⁹ Cahit Günbattı, *Kültepe-Kaniş Anadolu’da İlk Yazı İlk Belgeler*, (İkinci Baskı. Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2017), s.39.

Yaşında Nişanlanması” isimli makalesi olmuştur. Burada söz konusu edilen konular Kültepe dönemi sosyal hayatıyla ilgili özgün veriler içermektedir. Özellikle Asur’dan Anadolu’ya gönderilen Lamassi mektupları ve ilgili diğer tabletlerin incelenmesi ile Asurlu bir geç kıızı evlendirmek üzere birtakım yazışmalar söz konusudur. Abisinin zorlaması, kızın evlenecek yaşta olamayacak kadar küçük olması bu yüzden mahkeme huzurunda evliliğin yapılmasının teklifi gibi birtakım bilgiler ilk defa ilgili akademik camialarla paylaşılmıştır.¹⁸⁰

Bunu yanında Kemal Balkan’ın Eski Mezopotamya uygarlıkları üzerine yaptığı çok sayıda çalışması mevcuttur. Bunlardan en dikkat çeken ve yurtdışında çok sayıda atıf alan çalışmaları Kassit (Kas) ve Kut kavimleriyle ilgili olmuştur. “Eski Önasya’da Kut (veya Gut) Halkının Dili ile Eski Türkçe Arasındaki Benzerlik” konulu makalesi de büyük ses getirmiştir. Bu çalışmada Türkçe ile Kut dili arasında benzerlikler bulunduğu, özellikle fiil köklerinin eski Türkçeye benzediği ve bunu yanında bazı isimler ve eklerin benzerliği de ortaya konulmuştur. Benzer kelimelerin bir listesi de makalede mevcuttur.¹⁸¹ Balkan’ın çalışmaları yurtdışında oldukça ilgi görmüştür.

Balkan’ın özellikle üzerinde durduğu konulardan biride Kas Devleti’dir. Bu konuda ülkemizde ilk çalışmaları o yapmıştır. Sonrasında da bu konu üzerinde ülkemizde pek fazla durulmamıştır. “Kas Tarihinin Ana Hatları” isimli makalesi bu dağ kavimleri hakkında halen bilgi veren Türkçe’deki en kapsamlı metindir. Makalede kasların Ön Asya’ya gelişi, onlar hakkındaki belgeler, kral listeleri, diğer ülkeler ile ilişkilerinde bahsedilmiştir. Ayrıca Kas tarihinin kaynaklarına da makalede yer verilmiştir.¹⁸² Bu kaynaklardan elde edilen bilgilerden oluşan makale 37 sayfa olmasına karşın adeta bir Kas tarih kitabı niteliğindedir.

Mehmet Emin Bilgiç en önemli eserlerinden birisi olan *Ankara Kültepe Tabletleri* isimli üç cilt halinde yayımlanan çalışmasının ikinci cildini öğrencisi olan Sabahattin Bayram ile birlikte hazırlamıştır. Bayram DTCF Sümeroloji Anabilim Dalı’ndan 1979 yılında mezun olmuştur. Bilgiç danışmanlığında doktora eğitimini “*Bazı Yeni Kültepe Metinleri ve Bunlardan Anadolu’nun İlk Tarihi Çağı Hakkında Çıkan Neticeler*” isimli tez ile tamamlamıştır. Kültepe tabletleri yayın heyetinin üyesi

¹⁸⁰ Kemal Balkan, “Eski Asur ve Anadolu’da Kızların Çocuk Yaşında Nişanlanması”, *Belleten*, Cilt-Sayı: LI-200 (1987), s.422.

¹⁸¹ Kemal Balkan, “Eski Önasya’da Kut (veya Gut) Halkının Dili ile Eski Türkçe Arasındaki Benzerlik”, *Erdem Dergisi*, Cilt-Sayı: 6-16 (1990), s.39-47.

¹⁸² Kemal Balkan, “Kas Tarihinin Ana Hatları”, *Belleten*, Cilt-Sayı: XII-48 (1948), s.725-727.

olan Sabahattin Bayram bu yönde çalışmalarını sürdürmüştür. O, vergiler konusunda birtakım çalışmalar yürüterek bu konudaki açıklığı gidermeye çalışmıştır. Metinlerde geçen çok sayıda vergilerle ilgili ifadelerin bir kısmının anlamının tam olarak ne türden bir vergilendirme uygulamasına karşılık geldiği belirlenememişti. “Kültepe Tabletlerinde Geçen Vergiler ve Özellikleri” isimli makalesinde Bayram yapılan bu ticaretler sonucu alınan vergileri ilk defa detaylı bir şekilde inceleyerek birtakım sonuçlara varmıştır. Kültepe metinlerinde geçen çok sayıda vergi türü arasında şunlar sayılabilir: *nishatum*, *saddu'atum*, *tatum*, *qaqqadatum*, *e/istratum*, *waşitum*, *eributum*, *metum hamsat*.¹⁸³ Bayram saray, yerel idareler ve üst düzey kimseler tarafından toplanan bu vergileri ayrıntılı olarak ele almıştır. Bayram bir başka çalışmasında vergi vermek istemeyerek daha fazla kar elde etmek isteyen tüccarların ne gibi yollara başvurduklarını ele almıştır. “Kültepe’den Kaçakçılıkla İlgili Yeni Metinler” isimli makalesi de bu konuyu aydınlatmayı amaçlar. O, kaçakçılıkla ilgili söz konusu yeni Kültepe metinlerini iki grup halinde incelemiştir. İlki kaçak olarak sevk edilen mal karşılığında kullanılan vesikalar, ikinci grup ise kaçırılan mallara yapılan ödemelerdir.¹⁸⁴ Uzun yıllar boyunca Dil, Tarih-Coğrafya Fakültesi Sümeroloji bölümünde çalışmalarına devam etmiş olan Bayram özellikle Kültepe Çağı’nın zengin ticareti üzerine çalışmalarıyla bilinmektedir.

Bir diğer önemli Türk Sümerolog Kemal Balkan’ın öğrencisi olan Veysel Donbaz’dır. Donbaz, 1958 yılında girdiği Ankara Üniversitesi, DTCF Sümeroloji Bölümü’nde eğitimini 1962 yılında tamamlamıştır. Eğitiminin Assiryoloji (Sümer ve Akkad diller) bölümünü Prof. Dr. Kemal Balkan, Prof. Dr. Emin Bilgiç, Prof. Dr. Mevrure Tosun ve Prof. Dr. Kadriye Yalvaç hocalardan almıştır. Ayrıca Prof. Dr. Tahsin Özgüç and Nimet Özgüç’ten de Önasya Arkeolojisi dersleri, Prof. Dr. Sedat Alp hocadan da Hititoloji derslerini görmüştür.

1962 yıl Temmuz ayında İstanbul Arkeoloji Müzeleri, Eski Şark Eserleri Müzesi, Çivi Yazılı Tablet Arşivleri’nde çalışmaya başlamıştır. 1968 yılına kadar asistan kalmış, askerlikten sonra, 1972 yılında yardımcı uzman, 1978 yılında da baş uzman olmuştur. 2010 yılında emekli oluncaya kadar bu görevde kalmıştır.

¹⁸³ Sabahattin Bayram, “Kültepe Tabletlerinde Geçen Vergiler ve Özellikleri”, *DTCF Dergisi*, Cilt-Sayı:36-1,2 (1993), s.6-13.

¹⁸⁴ Sabahattin Bayram, “Kültepe’den Kaçakçılıkla İlgili Yeni Metinler”, *XXXIV. Uluslararası Assiryoloji Kongresi*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1987), s.286-287.

Donbaz, tablet arşivinden yararlanarak birçok yayın yapmıştır. Yabancı uzmanlarla birlikte kitap ve makaleleri de vardır. Kültepe tabletleri yayın komisyonunda çalışmaktadır. Ayrıca Girnavaz ve Kazane Höyük gibi kazı yerleri ile müzelerdeki tabletleri de okuyarak bilim âlemine sunmuştur.

Donbaz, tablet çalışmaları, konuşma yapmak veya tebliğ sunmak amacıyla en az 60 kez yurtdışına gitmiştir: Bu ülkeler arasında ABD, İngiltere, Fransa, Kanada, Almanya, İtalya, İsviçre vardır. Özellikle uluslararası Assiryoloji kongrelerine bildirilerle katılmıştır (Münster, 1985; İstanbul, 1987 (Genel Sekreter); Berlin, 1994; Helsinki (Assyria 95), 1995; Boston, 1998; Tübingen (First International Middle Assyrian Semposium), 1994; Berlin (Second International Middle Assyrian Workshop), 1996; Berlin (International Babylon Symposium) 1997). Ayrıca Çorum, Üçüncü Uluslararası Hititoloji Kongresi 1996; Würzburg Uluslararası Dördüncü Hititoloji Kongresi'ne katılmıştır. Türk Tarih Kongrelerinin 10, 12 ve 13.sünde de birer bildiri sunmuştur. Çeşitli üniversite, enstitü ve müzelerde de bildiri vermiştir

Veysel Donbaz kendine ait kitaplarının yanında birçok bilim insanı ile ortak çalışmalarda da bulunmuştur.¹⁸⁵ Çalışmaları genellikle Orta ve Yeni Asur dönemiyle ilgilidir. Akadca çivi yazılı tabletler üzerinde yürüttüğü çalışmalarını Türkçe, İngilizce ve Almanca çok sayıda çalışmayla bilim âlemine sunmuştur.

43 yıl çalıştığı İstanbul Müzesi'nde Donbaz 10bine yakın tabletin tercümesini yapmış bunlar doğrultusunda 100'den fazla makale ve 17 kitap yayımlamıştır. Sümerce, Akadca, Hititçe, Asurca, Babilce ve modern dillerden İngilizce, Almanca, Fransızca ve İtalyanca bilmektedir. Yurtdışında çok sayıda yerde konferanslar veren Donbaz 2003 yılında emekli olsa da çalışmalarına hala devam etmektedir.

Veysel Donbaz gibi DTCF Sümeroloji Bölümü mezunu olan ve onun gibi müzelerde çalışmış değerli bir bilim insanı da Cahit Günbattı'dır. Onun çalışmalarının büyük çoğunluğu Kültepe arşivleri üzerinedir. *Ankara Kültepe Tabletleri I* başlıklı seçilmiş birtakım Kültepe tabletlerinin Türkçe çevirilerini içeren kitabın yayın ekibinde yer almıştır.¹⁸⁶ Yine *Kültepe-Kaniş, Anadolu'da İlk Yazı, İlk Belgeler,*

¹⁸⁵ Örneğin bunlardan biri de "Two Inscribed Bricks and A Relief Fragment at Ödemiş Archaeological Museum" isimli Ege Üniversitesi Tarih bölümünden Süleyman Özkan ile birlikte yayınladıkları çalışmadır. İzmir Ödemiş Arkeoloji Müzesi'nde bulunan iki yazılı inşaat tuğlası ve kabartma üzerine yapılan incelemeler ile tuğlalar Yeni Asur dönemine tarihlendirilmiştir. Bakınız: Veysel Donbaz-Süleyman Özkan, "Two Inscribed Bricks and a Relief Fragment at Ödemiş Archaeological Museum" *Bellethen*, Cilt-Sayı:LVIII-223 (1994), s.553.

¹⁸⁶ İrfan Albayrak-Hakan Erol- Murat Çayır, *Cahit Günbattı'ya Armağan*, (Ankara: DTCF Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü Sümeroloji Anabilim Dalı Yayınlar, 2015), s.V.

çalışması Kültepe ile ilgili kapsamlı güncel eserlerden birisi olarak zikredilmelidir. 2012 yılında yayımlanan bu kitap Kültepe’de yapılan kazılar ve sonuçları, yapılan ticaret ve ticaret malları, ticaret yolları, hukuk, din, inanış ve yönetim gibi konularla ilgili bilgiler içermektedir. Ayrıca bazı ilgili tabletlerin tercümelerinin verildiği bu eser Kültepe ile ilgili önemli bir kaynak olarak Türk bilim âlemindeki yerini almıştır. Bu kitap Kültepe konusunda yazılmış akıcı ve sadece bu konudaki araştırmacı çevrenin değil de her kesimden insanın rahatça okuyup anlayabileceği bir eserdir.¹⁸⁷

Anadolu ve Mezopotamya arasındaki kültürel ilişkinin varlığı net bir şekilde bilinmektedir. Bu ilişkinin bir yönüne işaret eden önemli bir başka çalışma ise “Eski Anadolu’da “Su Ordali” isimli makalesidir. Tabletlerden edinilen bilgiye göre Asurlu bir tüccarın saray tarafın tutuklanması ile Karum’dan bir heyet saraya giderek tüccarın suçsuz olduğu için bırakılmasını rica ederler. Ona bir fırsat verilmesi ya tanrı Asur’un hançeri üzerine yemin etmesi ya da daha önce bilinen bir uygulama olan nehre atılması teklif edilir.¹⁸⁸ Anadolu’da bu uygulamanın hukuk kuralları yazılı hale gelmeden daha önce teamül hukuku içerisinde olduğu bilinmekteydi.¹⁸⁹ Fakat bunun Kültepe tabletlerinde ilk kez geçtiği bu yazıyla ortaya konmuş olur.

Kültepe çağı ve tabletleri üzerine çalışan bir başka önemli isim İrfan Albayrak’tır. A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü, Sümeroloji Anabilim Dalından 1992 yılında mezun olan Albayrak 2000 yılında “*Asur Ticaret Kolonileri Çağında Kurumlar ve Fonksiyonları*” konulu doktora çalışmasını bitirdi. Onun *Ankara Kültepe Tabletleri* serisinin devamı niteliğinde olan *Kültepe Tabletleri IV, Kültepe Tabletleri IXa* eserlerinin¹⁹⁰ yanı sıra tamamı Eski Asurca çiviyazılı tabletlere dayanan çok sayıda önemli makaleleri mevcuttur. Örneğin “Koloni Çağında Yerli Bir Bayan: 'Madawada'” isimli makalesinde yerli bayan Madawada’nın yaptığı ticari faaliyetleri anlatan biri daha önce yayınlanmış sekiz tabletin incelemesini yapmıştır. Madawada ile ilgili bu tabletlerde abisi ve babası gibi yakını olan bir erkek adı geçmemektedir. Yaptığı alışverişler ile onun zengin bir kadın tüccar olduğu ve yalnızca bulunduğu şehirde değil Anadolu’nun farkı şehirlerinde de ticaret yaptığı tabletlerden öğrenilmiştir.¹⁹¹

¹⁸⁷ Cahit Günbattı, 2017, *age.*, s.ix-x.

¹⁸⁸ Cahit Günbattı, “Eski Anadolu’da “Su Ordali”, *Archivum Anatolicum*, Cilt:4 (1995), s.85.

¹⁸⁹ Günbattı, 1995, *agm.*, s.86.

¹⁹⁰ Albayrak İrfan, *Kültepe Tabletleri IV*, (Ankara: TTK Yayınları, 2006); Albayrak İrfan, *Kültepe Tabletleri IXa*, (Ankara: TTK Yayınları, 2016)

¹⁹¹ İrfan Albayrak, “Koloni Çağında Yerli Bir Bayan: 'Madawada'”, *III. Uluslararası Hititoloji Kongresi*, (1996), s.11.

Kültepe’de yapılan ticaretlerden özellikle Asurluların çok iyi gelir elde ettikleri ve bunları altın ve gümüşe çevirerek Asur’a taşıdıkları bilinmektedir. Fakat tüccarlar Anadolu’da ticarethaneler açmışlar, gayrimenkuller satın almışlardır. Bunların durumu konusunda İrfan Albayrak’ın “Asurlu Tüccar Šu-İštar’ın Kültepe’de Ele Geçen Vasiyetnamesi” isimli çalışması önemli bilgiler verir. Šu-İštar’ın vasiyetini içeren tablet Kt. c/k 1301 ile 1347 kazı kayıt numaralı tablet parçalarının birleşmiş halinin tercümesi makalede verilmiştir. Söz konusu bu kişi evi de dahil olmak üzere mirasının büyük çoğunluğunu büyük oğluna bırakmış, cariyesine de yine bir ev ve köle bırakmış ve kızına kalacak bir yer ve hayatını sürdürebilmesi için bir miktar bakırın faize verilmesini, fakat kız öldükten sonra bunları terekesinin yine büyük oğluna verilmesini istemiştir. Dört şahit huzurunda yazılan vasiyetteki şahit isimleri de tablette belirtilmiştir.¹⁹² Bu tablet ve bu konu ile ilgili başka tabletlerden yola çıkarak bu dönemdeki miras hukuku üzerinde de durulmuştur. Belli bir kural ve düzene göre yapılan mal paylaşımında tüccarlar eşlerinin geleceğini güvenceye almışlar, özellikle rahibe kız çocuklarının mirastan gelecekleri garanti altında olacak şekilde pay bırakıldığı ama evin büyük oğluna her zaman olumlu anlamda ayrıcalık gösterildiği ve kız çocuk öldüğünde mirasın evin büyük oğluna kaldığı söylenebilir. Bunu yanında miras bırakan baba ailede bakıma muhtaç ve güçsüz kadınlara ayrıcalık gösterilmiştir. Fakat bu kadınların ölmeleri durumunda mirasın kime intikal edeceği de belirtmiştir.¹⁹³

Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Sümeroloji Bölümü’nden Hüseyin Sever ve Salih Çeçen de uzun yıllar boyunca Kültepe arşivleri üzerine çalışmışlardır. Salih Çeçen 1990 yılında, "*Ankara Müzesindeki Yeni Kültepe Metinlerinden Elde Edilen Neticeler*" konulu doktora tezini Hüseyin Sever’in danışmanlığında tamamladı ve doktor unvanını kazandı. 1992-1994 yılları arasında Almanya’da Westfalia-Wilhelm Üniversitesinde Humboldt bursiyeri olarak çalıştı. TİKA’nın düzenlediği Moğolistan Türk Anıtları Projesinde yer aldı. Onun çalışmaları daha ziyade Eski Anadolu Tarihi ve sosyal hayatı üzerinedir. Salih Çeçen’in hocası olan Hüseyin Sever de AÜ DTCF Sümeroloji Bölümü’nden 1966 yılında mezun olmuş, 1969 yılında aynı bölüme asistan olarak girmiştir. Aynı üniversitede “*Sargonidlerden Önceki Yeni Asur Çağı Tarihi Kaynakları ve Çıkan Sonuçları*”

¹⁹² İrfan Albayrak, “Asurlu Tüccar Šu-İštar’ın Kültepe’de Ele Geçen Vasiyetnamesi”, *Cahit Günbattı’ya Armağan*, (Ankara, 2015), s.18.

¹⁹³ Albayrak, 2015, *agm.*, s.21-22.

başlıklı teze 1976 yılında doktorasını bitirmiştir. 1997’de emekli olan Sever’in çok sayıda Eski Asur tabletleri ve kültürü üzerine çalışmaları bulunmaktadır.

Kültepe Anadolu’nun hem arkeolojik hem de yazılı eserlerin bulunduğu, sadece eski Anadolu için değil bütün Ön Asya için en önemli kültür merkezlerinin başında gelmiştir. Asur ile Anadolu arasındaki ilişkiler Anadolu’da kültürel, sosyal, ticari ve idari alanda önemli sonuçlar ortaya çıkarsa da şüphesiz en önemlisi Anadolu’nun yazı ile tanışması olmuştur.¹⁹⁴

Anadolu’da Asur Ticaret Kolonileri Çağı ve Hititler dışında değinilmesi gerek bir diğer konu ise Urartulardır. 1960’lı yıllarda Türk bilim insanları tarafından Van şehri ve çevresinde yapılan kazılar akademik çevrelerin ilgisini çekmişti. Bu bölgede yapılan çalışmalara baktığımızda karşımıza ilk olarak arkeolog olan Afif Erzen çıkar. Urartu kazıları onun öncülüğünde başlar. Bugün Afif Erzen dediğimizde aklımıza ilk Urartular gelir. Bunun yanında M.Emin Bilgiç, Tahsin Özgüç ve Kemal Balkan gibi önemli arkeologlar bölgenin ilk dönem kazılarında bulunmuşlardır. 1980’li ve 1990’lı yıllarda ise Baki Ögün, Altan Çilingiroğlu, M.Taner Tarhan, Oktay Belli ve Veli Sevin gibi hem arkeolog hem de tarihçi kimliği ile öne çıkan isimleri bu alanda görmek mümkündür.¹⁹⁵ Çalışmamızda M.Taner Tarhan, Oktay Belli ve Veli Sevin gibi daha çok tarihçi kimliği ile öne çıkan ve bu doğrultuda yapılan çalışmaları değerlendireceğiz.

1970 yılında İstanbul Üniversitesi Ön Asya Dilleri ve Kültürleri Bölümü’nden mezun olan Oktay Belli İstanbul Üniversitesine bağlı Van Bölgesi Tarih ve Arkeoloji Araştırmaları Merkezi’nin bilimsel sekreterlik kadrosuna atanır. Daha sonra ise Afif Erzen başkanlığında ki kazılara katılma fırsatı bulur ve bu alanda çalışmalara başlar. “*Urartular Çağında Van Bölgesi Yol Şebekesi*” isimli doktora tezini tamamladıktan sonra yardımcı doçent unvanı ile çalışmalarını sürdürür. Oktay Belli, özellikle *Urartu krallığında ulaşım, Doğu Anadolu bölgesinde madencilik faaliyetleri, baraj, gölet, sulama kanalları ve mutfak kültürü gibi çeşitli konularda* sayısız eser orta koymuştur. Söz konusu bu eserlerden birkaçını inceleyerek onun çalışmalarının önemini, eskiçağ tarihine katkılarını ve tarihçiliğini ele almaya çalışacağız.

Günümüzden 2700 yıl öncesine ait bir saray banyosunun küvetinin detaylı olarak anlatıldığı “Van Yoncatepe Saray Banyosu ve Küveti” isimli makalesinde günümüzün modern banyolarının ilk örneğini yansıtan Urartu banyosunu ele almıştır.

¹⁹⁴ Günbattı, 2017, *age.*, s.39

¹⁹⁵ Veli Sevin, “Evrenin Kralları Urartu”, *Atlas*, Sayı:98 (2001), s.97.

Banyo, oldukça özgün olan plan ve görünümü ile M.Ö. 1. Binyılın ilk yarısında ilk kez, bir sarayın banyosu konusunda oldukça önemli bilgiler vermektedir. Doğu Anadolu Bölgesi'nde henüz eşine rastlanmayan banyo odası ve küvetin, Eski Doğu Dünyası'nın banyo ve temizlik kültürünün günümüzdekilere benzer bir şekilde, çok yüksek bir seviyeye ulaştığını açık bir şekilde göstermektedir.¹⁹⁶

Oktay Belli'nin Urartuların inancı üzerine yaptığı çalışmaları da dikkate değerdir. Çünkü Urartu çalışmalarında ritüeller ve inanç konusu genel konulara göre geri planda kalmıştır. Bunu sebebi ise bu konudaki yazılı kaynağın azlığıdır. Özellikle mitoloji konusunda hiç kaynak yoktur. Fakat Oktay Belli bu konuda yapmış olduğu "Urartu Mitolojisi Üzerine Bir Deneme" isimli çalışmasında Urartu resim sanatını kaynak olarak ele almıştır. Bu eser Urartularda mitoloji konusunun en önemli çalışmadır.¹⁹⁷ Eskiçağ toplumlarında anonim olan mitoloji her toplumun sosyo-ekonomik başarı ve kültürel değişimi ile yüzlerce kez biçim değiştirmiştir. Oktay Belli bu değişimlerden hareketle farklı uygarlıkların mesela Hititlerin ve Sümerlerin bilinen mitoloji öğeleri üzerinden bu konuların Urartulardaki yansımalarını resim sanatı üzerinden incelemiştir.¹⁹⁸ Oktay Belli'nin din, inanış ve ritüeller konusunda çok sayıda çalışması vardır. Yine bu iki konuyu birleştirdiği *Anzaf Kaleleri ve Urartu Tanrıları* isimli eseri önemlidir. Bu eser Urartu sanatı ve dini için Türkçe literatürdeki bazı özgün çıkarımlarıyla oldukça önemli bir çalışmadır.¹⁹⁹

Urartular sadece mimarisindeki sulama kanalları ya da kaya tünelleri ile değil çeşitli taş ve madenlerden oluşan takıları ile de ünlenen bir uygarlıktır. Oktay Belli'nin *Urartu Takıları* isimli çalışması bu alanda ilk olarak Urartuların madencilik ve kuyumculuk faaliyetlerine son olarak da Urartu takılarını (makyaj takımı, küpeler, metal saç spiralleri, metal bilezikler, yüzükler, metal boyun halkaları pektoraller, madalyonlar, metal süs iğneleri, fibulalar, metal giysi düğmeleri, metal giysi aplikleri, boncuklar)²⁰⁰ işlevlerine göre ayrıntılı bir şekilde ele almıştır. Oktay Belli eserini kendi çekmiş olduğu resimler ile de desteklemiştir.

¹⁹⁶ Oktay Belli, Mete Tozkoparan, "2005 Yılı Van-Yoncatepe Sarayı ve Nekropolü Kazısı", *Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü 28.Kazı Sonuçları Toplantısı Cilt 2*, (Ankara: Dösım Basımevi, 2007), s.442: bkz. "Van-Yoncatepe Saray Banyosu ve Küveti", *Aktüel Arkeoloji*, Sayı-9.

¹⁹⁷ Oktay Belli, "Urartu Mitolojisi Üzerine Bir Deneme", *Anadolu Araştırmaları*, Sayı:7 (1980), s.61.

¹⁹⁸ Belli, 1980, *age.*, s.65.

¹⁹⁹ Oktay Belli, *Anzaf Kaleleri ve Urartu Tanrıları*, (İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 1998) s.7.

²⁰⁰ Oktay Belli, *Urartu Takıları*, (İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayınları, 2010), s.6-7.

Belli'nin *Urartu Takıları* isimli eserinde de yer verdiği süs iğnelerinin ayrıntılı olarak ele alındığı önemli eserlerden birisi de Recep Yıldırım'a ait olan *Urartu İğneleri* isimli çalışmadır. Yıldırım, Urartu iğnelerini anlatırken özellikle üç ana konu üzerinde durmuştur. Bunlardan ilki iğnelerin yapıldıkları malzeme nedir ve yapım tekniği nasıldır? Diğeri bu iğnelerin nerelerde ve hangi şekillerde bulunduğu hususudur? Son olarak ise iğnelerin kültürel amaçları ve kültürel fonksiyonları nelerdir?²⁰¹ Bu çalışmada Urartu iğnelerinin kataloğu da sunulmuştur. Recep Yıldırım'ın Urartular dışında Anadolu ve Mezopotamya ile ilgili genel eserleri de mevcuttur.

Afif Erzen'nin bir diğeri öğrencisi olan M.Taner Tarhan'ında çalışmalarının çok büyük bir kısmı Urartular üzerinedir. Doğu Anadolu bölgesinde çok sayıda kazıya katılan Tarhan arkeolojiye büyük önem vermiş, arkeoloji ve tarih arasındaki ilişkinin önemini her defasında vurgulamıştır. Urartuları genel hatları ile anlattığı doçentlik tezinin giriş kısmından derlediği "Urartu Devletinin Yapısal Karakteri" isimli Türk Tarih Kongresi'ne sunduğu çalışmada Urartuların tarihini iki ana kısma ayırdığını ifade eder. Bunlardan ilki M.Ö. XIII. yüzyılın ilk çeyreği diğeri ise M.Ö. IX. yüzyılın ilk yarısındaki feodal beyliklerin yani Urartu ve Nairi Konfederasyonlarının hâkim olduğu dönemdir. Bu ilk dönem Urartuların arkaik çağı olarak adlandırılır. İkinci dönem ise krallık devridir. İlk dönemde de düşman olan Asur'a karşı feodal beylikler birleşip krallığı oluşturmuştur.²⁰² M.Taner Tarhan başta ifade ettiğimiz gibi çalışmaları ağırlıklı olarak Urartular üzerinedir. Fakat çok başka konular üzerine de çalışmalar yürütmüş değerli bir arkeolog ve eskiçağ tarihçisidir. Akademik hayatında aktif olarak yayınlar, kazılar, konferanslar ve dersler vermiş hepsini bir arada sürdürmüştür. İngiliz Arkeoloji Enstitüsünde ve British Museum'da çalışmalar yapmış ve yurt dışında çok sayıda kongre ve sempozyumlara katılmıştır.²⁰³

Urartular üzerine çalışmalar yapmış önemli tarihçilerden birisi de İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Eskiçağ Tarihi, Klasik Arkeoloji ve Eski Ön Asya Dilleri ve Kültürleri kürsülerini tamamlayan Veli Sevin'dir. Lidya uygarlıkları üzerine doktora çalışmasını yaptığı İstanbul Üniversitesi'nin Edebiyat Fakültesi'nde Van Bölgesi Tarih ve Arkeoloji Araştırma Merkezi'nde müdürlük de yapmıştır.²⁰⁴ Doğu

²⁰¹ Recep Yıldırım, *Urartu İğneleri*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1981), s.2.

²⁰² M. Taner Tarhan, "Urartu Devletinin Yapısal Karakteri", *IX. Türk Tarih Kongresi*, (Ankara, 1986), s.285.

²⁰³ Oğuz Tekin- Mustafa H. Sayar- Erkan Konyar, *Tarhan Armağanı M. Taner Tarhana Sunulan Makaleler*, (İstanbul: Ege Yayınları, 2013), s.IX- XVI.

²⁰⁴ Aynur Özfirat (ed.), *Arkeolojiyle Geçen Bir Yaşam İçin Yazılar Veli Sevin'e Armağan*, (İstanbul: Ege Yayınları, 2014), s. IX.

Anadolu bölgesinde Urartu yerleşmeleri üzerine kendisinin de başkanlık yaptığı çok sayıda kazı ve yüzey araştırmasına katılmıştır. Bugün Urartular, yeni Asur, Frig ve Pers sanatları denildiğinde akla ilk gelen en önemli isimlerden birisidir. Başarısının temelinde Eskiçağ tarihi ile tarihsel coğrafyayı arkeolojik çalışmalarında en doğru şekilde yardımcı bilim dalları olarak kullanmış olması yatar. Özellikle Anadolu ve Mezopotamya Demir Çağları üzerinde titizlikle yürüttüğü çalışmalar çevresinde yayınlarını yapmıştır.²⁰⁵

Veli Sevin'in "Urartu Bahçeleri" isimli çalışması ile eskiçağda ün salan Babil'in asma bahçelerinin bu konudaki tek örnek olmadığı kanıtlanır. Urartu kralları tarafından kurulan bu bahçeler genelde onların isimleri ile anılıyordu.²⁰⁶ Çalışma Urartuların bu konudaki girişimlerine ışık tutması bakımından önemlidir. Sevin'in "Urartu Sanatı" isimli bir başka makalesi ise bir propaganda aracı olarak da kullanılan sanat konusunda komşusu olan Asur sanatının etkisinden bahseder. Bu çalışmasında ilk olarak mimarlığa değinen Veli Sevin kaya mimarlığı üzerinde durur ve bunu Urartuların mimarlığının özü olarak tanımlar. Fakat mimarlığın ağırlık noktası savunma sistemleri üzerine olmuştur ki bunu en iyi örneği 10-15 metreyi bulan surlardır. Taşı ustalıklı kullanan Urartular kabartma ve yontu sanatında da iyi durumdadırlar.²⁰⁷ Saraylarında ise Asur'unkiler gibi gösteriş üzerine değil işlevsellik ön plandadır. Madencilik ve resim sanatında çok iyi durumda olan Urartulardan bu bağlamda günümüze de ulaşmış kıymetli eserler vardır. O bu yazısında neticede Urartu sanatının köklü bir gelenekten ziyade bir devlet hatta çok sınırlı bir hükümet sanatı olduğu üzerinde durmaktadır.²⁰⁸ Urartular üzerine çalışan bir diğer önemli isim ise Altan Çilingiroğlu'dur. Urartu sanatı, inancı ve ekonomisi üzerine çok sayıda çalışması mevcuttur.

Burada detaylı bir şekilde bahsetmediğimiz Eski Anadolu tarihi, dili, kültürü ve arkeolojisi ile ilgili çalışmalarda bulunan merhum ya da halen hayatta olan başka çok sayıda eskiçağ (doğu) tarihçimiz bulunmaktadır. Bunlar arasında Turgut Yiğit, Rukiye Akdoğan, Yasemin Arıkan, Hasan Bahar, Özdemir Koçak, Güngör Karauğuz, Yaşar

²⁰⁵ Özfirat, *age.*, s. XXI.

²⁰⁶ Yeni Asur kralı II. Sargon'un 8. seferinde Urmiye Gölü yakınındaki Ulhu kentine Urattu kralı I.Rusa tarafından yaptırılmış sulama kanalları ve meyve bahçelerinden uzun uzun söz eder. Bakınız: Veli Sevin, "Urartu Bahçeleri" *Belleten*, Cilt-Sayı:L XIV-240 (2000), s.296-297.

²⁰⁷ Veli Sevin, "Urartu Sanatı", *Arkeo Atlas*, Sayı:4 (2005), s.116.

²⁰⁸ Sevin, 2005, *agm.*, s.117.

Coşkun, Hayri Ertem, Galip Çağırğan, Süleyman Özkan, , Murat Çayır, İlhami Durmuş, Fatma Sevinç Erbaşı, Hakan Erol, Sedat Erkut, Özlem Sir Gavaz, Lütfi Gürkan Gökçek, Selen Hırçın, Mustafa Kalaç, Adil Alpman, Fatma Ayşe Karaduman, Cem Karasu, Erkan Konyar, Remzi Kuzuoğlu, Mehmet Kurt, Hatice Gül Küçükbezci, Leyla Murat, Suzan Akkuş Mutlu, Esmâ Öz, , Hasan Peker, Pınar Pınarcık, Selim Pullu, Esmâ Reyhan, Savaş Özkan Savaş, Oğuz Soysal, Aygül Süel, Hasan Ali Şahin, İlknur Taş gibi araştırmacılar sayılabilir. Bu araştırmacıların çok büyük bir kısmının filolojik ve epigrafik temelli çalışmalar yürütmüş olduklarını ifade etmek gerekmektedir.

3.1.2. Mezopotamya

Fırat ve Dicle Nehirleri arasında kalan bölgeyi karşılayan Mezopotamya ilk şehirler ve imparatorlukların kurulduğu yer olmasından dolayı uygarlıkların beşiği olarak adlandırılmıştır. Bu uygarlıklar; Sümerler, Akadlar, Asur, Babil ve Elamlılar'dır. Mezopotamya'daki bu uygarlıklar üzerindeki çalışmalarına ağırlık veren önde gelen eskiçağ tarihçileri ve eserlerini incelediğimizde de görüleceği üzere bu alandaki bilim insanları genel olarak müzelerde çalışan Sümerologlardan oluşmuştur. Yapılan çalışmalar müzelerde mevcut olan çivi yazılı tabletler doğrultusunda yapılmıştır.

DTCF Assirioloji bölümünü tamamlayan Kadriye Yalvaç ve Mebrure Tosun eskiçağ tarihi alanında çalışmış cumhuriyet tarihinin önemli kadın bilim insanlarıdır. Mezopotamya üzerine çalışan Yalvaç ve Tosun'nun makale ve kitaplarında özellikle Sümerler üzerine yapmış oldukları çalışmalar dikkate değerdir. Bunun yanında diğer Mezopotamya uygarlıkları üzerine de çalışmaları mevcuttur. *Sümer, Babil, Asur Kanunları ve Ammi-Şaduqa Fermanı* isimli yayımlamış oldukları bu kitapta Hammurabi öncesi kanunlar, Urugakina, Ur-Nammu, Anna İttisu, Lipit İştâr, Eşnunna kanunları, Hammurabi Kanunları ve Orta Asur Kanunları; son kısımda ise Babil kralı Ammi-Şaduqa'nın fermanı incelenmiş ve Türkçe tercümeleri verilmiştir.²⁰⁹

DTCF'nin ilk mezunlarından olan Muazzez İlmiye Çığ Hititoloji, Hatice Kızılay ise Sümeroloji Bölümünü tamamladıktan sonra İstanbul Arkeoloji Müzeleri, Çiviyazılı Tabletler Arşivi'nde çalışmaya başlamışlardır. Bu ikili müzeye gelen değerli bilim adamları Dr. F.R. Kraus ile S.N. Kramer ile çalışma fırsatı bulmuşlardır.

²⁰⁹ Mebrure Tosun, Kadriye Yalvaç, *Sümer, Babil, Assur Kanunları ve Ammi- Şaduqa Fermanı*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1989)

Landsberger'in öğrencisi Kraus ile birlikte müzede bulunan binlerce tableti temizleyip ve numaralandırıp çivi yazılı tablet arşivinin oluşmasını sağladılar. Müzeye 1951 yılında gelen Kramer, Sümer Edebiyatı üzerine çalışıyordu. Çığ'ın müzede çalışma fırsatı bulduğu kişilerden en önemlisi şüphesiz oydu. Hep birlikte ortak çalışmalarda bulunmuşlardır. Nitekim Kramer *Tarih Sümerde Başlar* isimli ünlü kitabının ön sözünde Çığ ve Kızılay'a teşekkür eder.²¹⁰ Nitekim bu kitap 1990 yılında Muazzez İlmiye Hanım tarafından Türkçeye çevrilmiştir.

Muazzez İlmiye Çığ'ın çok radikal görüşleri ve bu görüşleri doğrultusunda yayımladığı çalışmaları vardır. Çığ kutsal kitapların Tevrat, İncil ve Kuran'ın vahiy yoluyla geldiğine ve Allah'ın kelamı olduğuna inanmıyor, bunun aksine bu kitapların tarihten alınarak toplumların kendi inanç ve kültürleri çevresinde tasarlayıp kaleme alındıklarını düşünüyordu. *Kuran, İncil ve Tevrat'ın Sumer'deki Kökeni* isimli kitabındaki temel düşünce de bu yöndedir. Eserin ilk konusu Sümer dinidir. Çok tanrılı dinin yapısına ve tanrıların tasnifine yer vermiştir. Son kısmında ise bu çok tanrılı dini yapının zamanla tek tanrılı yapıya dönüşerek bugünkü dinlerin temelini oluşturduğu tezini öne sürmüştür. Hemen devamında dinlerin karşılaştırılması konusuna ise Yahudi, Hıristiyan ve Müslüman dinleri ile Sümer dini arasındaki ortak noktaları örnekler ile açıklamıştır.²¹¹

Çığ'ın bir başka önemli eseri *Sumerli Ludingirra* isimli kitabıdır. Çığ burada Sümerli şair Ludingirra'nın ağzından onu yaşam öyküsün çok akıcı bir üslupla anlatmıştır. Ludingirra yaşlılığında yazmış olduğu 23 tablette adeta geçmişe duyduğu özlemleri, yaşadığı anıları, ülkesini, ilk aşkını ve daha pek çok konuyu ele almıştır. Muazzez Hanım ise onun hayatını bu tabletler ışığında kayıtlar ve biraz da kişisel kurguyla adeta bir roman gibi anlatır.²¹² Aslında Baktığımızda bu eser Muazzez İlmiye Çığ'ın bu tarzdaki ilk deneyimi değildir. Daha önce çocuklar için yazdığı *Sümer Hayvan Masalları* kitabı ile de eskiçağ tarihini özelde ise Sümerlileri topluma tanıtmak istemiştir. Bu yüzden roman ve hikâye biçiminde ele aldığı bu kitaplar her yaşa hitap eder niteliktedir. Sümerler üzerine çok sayıda çalışma yapan Çığ Sümer dili ile Türk dilinin çok benzer olduğunu, Türkçede olduğu gibi Sümercede de fiil bakımından

²¹⁰ Samuel Noah Kramer, *Tarih Sümerde Başlar*, Çeviren: Hamide Koyukan, (İstanbul: Kabalıcı Yayınevi, 1999), s.9-10.

²¹¹ Muazzez İlmiye Çığ, *Kuran İncil ve Tevrat'ın Sümer'deki Kökeni*, (22.Basım. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2009), s.1.

²¹² Muazzez İlmiye Çığ, *Sumerli Ludingirra*, (Dokuzuncu Basım, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2003), s.8-11.

zengin olduğunu, Türkçe gibi kelimelerin kök halde olduğu sonradan eklenerek türetildiğini hatta Sümerlerden günümüze bazı kelimelerin geldiğini ifade etmiştir.²¹³

Muazzez İlmiye Çığ gibi müzede çalışan Sümerler üzerine çalışmalar yapmış olan bir diğer isim İstanbul Üniversitesi, Hititoloji Bölümü'nden 1961 yılında mezun olan Fatma Yıldız'dır.²¹⁴ Kendisi daha sonrasında İstanbul Arkeoloji Müzeleri, Eski Şark Eserleri Müzesi, Çivi yazılı Tablet Arşivi'nde Muazzez Hanımla birlikte çalışmaya başlamıştır. "Sumerce Yazılı Kısa İş Mektupları" isimli makalesinde Yıldız, İstanbul Arkeoloji Müzesindeki Lagaş Koleksiyonuna ait yayınlanmış tabletleri tek tek incelediğinde bunların yapısal ve içerik olarak benzer metinlerden oluştuğunu görür. 19 adet olan mektup niteliğindeki bu tabletler genel olarak 5-6 satırı geçmeyen adres, mesaj, emir-dilek, tarih ve mühür baskısı gibi bölümlerden oluşmuştur.²¹⁵ Ama metinlerin hepsinde bu bölümler tam değildir. Söz konusu mektupları alan ve gönderenler rahip, üst düzey memur ve büyük vezir gibi üst düzey yetkili kimseler oluşmaktaydı. Mektuplar bir işin yapılması yada bir şeylerin birine veya birilerine iletilmesi için üçüncü kişiye verilen emir ve az da olsa ricalardan oluşur.²¹⁶ Muazzez İlmiye Çığ gibi Fatma Yıldız da müzede çalıştığı için önemli bilim insanları ile çalışıp yayınlar yapma fırsatı bulmuştur. Horst Steible, Hartmut Waetzold ve Bertrand Lafont Yıldız'ın çalıştığı isimlerden bazılarıydı.

Türkiye'de Eski Mezopotamya tarihi çalışmaları, eskiçağın (Batı ve Doğu) diğer dönemlerine nazaran oldukça zayıf kalmıştır. Bu alanda çalışan ve yetişen uzman sayısı yeterli değildir. Bundan dolayı bu dönemle ilgili çalışmaların sayısı çok fazla değildir. Ancak son yıllarda bu alanda yapılan doktora çalışmalarının sayısında az da olsa bir artış söz konusudur. Ülkemizde bu alanda çalışmalarını yürüten deneyimli ve kıymetli araştırmacılarımız bulunmakla birlikte, Eski Mezopotamya tarihiyle ilgili çalışmaların önemli bir kısmı bu alanda doktoralarını tamamlamış genç araştırmacılardan oluşmaktadır. İsimlerin hepsinden ve bu kimselerin çalışmalarından detaylı bir şekilde tek tek bahsetmek mümkün değildir. Bundan dolayı yaptıkları çalışmaları diğer genç meslektaşlar tarafından temel referanslar olarak görülen birkaç tarihçi hakkında kısaca bilgi vermekle yetineceğiz.

²¹³ Muazzez İlmiye Çığ, "Sümer Dili ile Türk Dili Karşılaştırmaları", *Bilim ve Ütopya*, Sayı:178 (2009), s. 32-33.

²¹⁴ Muazzez İlmiye Çığ; Veysel Donbaz, Fatma Yıldız ve Mustafa Kalaç eskiçağ tarihçileri ve dilcilerin müzede çalışmalarına destek olmuştur. Bakınız: Muazzez İlmiye Çığ, "Çiviyazılı Belgeler Arşivinin Kuruluş Anıları", *Bilim ve Ütopya*, Sayı:133, (2005), s.44-45.

²¹⁵ Fatma Yıldız, "Sumerce Yazılı Kısa İş Mektupları", *Anadolu Araştırmaları*, Sayı:XV (1990), s.257.

²¹⁶ Yıldız, *agm.*, s.258-259.

Bunlardan bir tanesi hem Eski Anadolu hem de Mezopotamya üzerine çalışmalar yapan Kemalettin Köroğlu'dur. Köroğlu, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü'nü 1984'de bitirmiştir. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı'nda yüksek lisansını, 1988'de "*Urartu Devleti'nin Güney Batı Yayılımı*" başlıklı teze bitirdi. Danışmanı Prof. Dr. Veli Sevin'dir. Aynı yerde, "*Yeni Kazı ve Yüzey Bulguları Işığında Diyarbakır/Üçtepe ve Çevresinin Yeni Assur Dönemi Tarihi Coğrafyası*" başlıklı tezi, Prof. Dr. Veli Sevin danışmanlığında tamamlayarak 1994'de doktorasını bitirdi. Çalışmalarını özellikle Urartular ve Yeni Asur dönemleri üzerinde yoğunlaştırmıştır. Onun çok sayıda tekrar baskı yaptığı *Eski Mezopotamya Tarihi* isimli kitabı genel ve özet bir Mezopotamya tarihi içermekle birlikte Eski Mezopotamya tarihi çalışan Türk araştırmacılar için başvurulmuş ilk eserlerden birisi olma özelliğini korumaktadır. Bu kitap rahmetli Firuzan Kınal'ın *Mezopotamya Tarihi* çalışmasından sonra yapılmış Türkçe literatürdeki ilk genel Mezopotamya tarihi çalışmasıdır. Kitap en eski dönemlerden Yeni Babil (Kalde) uygarlığının yıkılışa kadar Mezopotamya'da yaşamış uygarlıkları kronolojik olarak ele almaktadır.²¹⁷ Kemalettin Köroğlu'nun özellikle Demir Çağı Anadolu'su ve daha özeldir aynı döneme tarihlendirilen Diyarbakır bölgesindeki Asur yerleşim bölgeleri ile ilgili çalışmaları mevcuttur. Çalışmalarında arkeolojik verileri yoğun bir şekilde işlemektedir. Diyarbakır bölgesindeki Asur kaya kabartmaları ve steller üzerinde uzun soluklu yürüttüğü çalışmaları ulusal ve uluslararası alanda oldukça ilgi görmektedir. Ayrıca Urartu yerleşmeleri üzerine Doğu Anadolu'da çok sayıda kazı ve yüzey araştırmasına katılmış ve bu konuda da çok kıymetli çalışmalar ortaya koymuştur.

Eski Mezopotamya tarihiyle ilgili birçok çalışmaya imza atan bir diğer isim Ekrem Memiş'tir. Memiş 1974-1975 öğretim yılında A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümünde yüksek öğrenimine başladı ve 1978 yılında Eskiçağ Tarihi'nden mezun oldu. 1983 yılında "*Ege Kavimlerinden Filistinlilerin Kimliği*" konulu doktora tezini vererek "Tarih Doktoru" oldu. İngiltere, Mısır, İtalya ve Hollanda gibi birçok ülkede alanı ile ilgili çalışmalar yapan²¹⁸ Memiş'in hem Anadolu hem de Mezopotamya üzerini çok sayıda çalışması mevcuttur. *Eskiçağda Mezopotamya* isimli kitabı yine bu konuda kaleme alınmış genel eserlerden birisi

²¹⁷ Kemalettin Köroğlu, *Eski Mezopotamya Tarihi: Tarihi Başlangıcından Günümüze Kadar*, (On ikinci Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları, 2018), s.8.

²¹⁸ Ekrem Memiş, *Eskiçağda Türkiye Tarihi*, (Bursa: Ekin Yayınevi, 2011)

olarak görülmektedir. Bu kitap daha ziyade ders kitabı niteliğindedir. Bununla birlikte Memiş'in eski doğu uygarlıkları ile ilgili çok sayıda kitabı ve makalesi bulunmaktadır. *Eskiçağda Türkiye Tarihi* isimli kitabı bunlardan birisidir.²¹⁹ Çok sayıda öğrenci yetiştiren Memiş'in yayınlarında daha ziyade Anadolu ve Mezopotamya arasındaki siyasal ve kültürel ilişkileri belirlemeye çalıştığı görülmektedir.

Sümerce ve Türkçe arasındaki dilsel bağlantılar üzerinde çalışmalarıyla bilinen Yusuf Kılıç' da burada zikredilmelidir. Halen Pamukkale Üniversitesi'nde görev yapan Yusuf Kılıç'ın hem Eski Anadolu hem de Mezopotamya üzerine çalışmaları mevcuttur. Çalışmaları genellikle Eski Mezopotamya ve Anadolu dini ve sosyal sınıfı üzerinedir. Öğrencileriyle ve meslektaşlarıyla ortak yayınları da bulunmaktadır.²²⁰ "Sümeroloji Araştırmalarının Türk Dili ve Tefekkürüne Katkıları" isimli çalışmasında söz konusu dilsel ve kültürel benzerlik hakkında yerli ve yabancı bilim adamlarının görüşlerini de ortaya koyarak benzer kelime örnekleri ile bunu desteklemiştir. Örneğin tablet evi ve okul anlamına gelen Sümerce e.dub.ba kelimesi Sami dillerinden Arapçaya geçerek bize "edep" şeklinde gelmiştir.²²¹ Kılıç, çalışmasını bir adım daha ileri götürerek medeniyet ve tefekkür dünyamızın da temel noktalarında Sümerlerin etkili olduğunu ifade eder.²²²

Veli Sevin'in *Yeni Asur Sanatı Mimarlığı* isimli eserini de atlamamak gerekir. Bu çalışmada Yeni Asur dönemindeki kentlerin, sarayların konakların, konutların, tapınakların ve mezarların mimari yaklaşımı kronolojik olarak verilmiştir. Planlar ve resimler ile somutlaştırılmış olan eser konuya yaklaşımı ve sunuşu bakımından türünün ilk örneklerindedir.²²³

Bununla birlikte Eski Mezopotamya tarihiyle ilgili çalışmalarıyla alana katkı sağlamaya çalışan ve doktoralarını bu alanda tamamlayan genç tarihçiler de bulunmaktadır. Eski Mezopotamya kültürü, dini, sosyal hayatı ve kadını üzerine çalışmaları bulunan Pamukkale Üniversitesinden H.Hande Duymuş Florioti, daha ziyade Yeni Asur dönemine tarihlendirilen siyasal, kültürel ve edebi içerikli çivi yazılı metinler üzerinde çalışmalarını yürüten Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi'nden

²¹⁹ Memiş, *age.*, s.XV-XVİ.

²²⁰ H.Hande Duymuş Florioti ile birlikte yayınladıkları "Eski Mezopotamya'da Din Kadınları (Rahibeler)" isimli makale bu ortaklarından bir tanesidir. Bakınız: Yusuf Kılıç, H. Hande Duymuş, "Eski Mezopotamya'da Din Kadınları (Rahibeler)", *TSA*, Sayı:1 (2009), s.176-177.

²²¹ Yusuf Kılıç, "Sümeroloji Araştırmalarının Türk Dili ve Tefekkürüne Katkıları", *Türk Tefekkür Dünyası Bilgi Şöleni*, Cilt: 2, (İstanbul: Paü Yayınları, 2015), s.733.

²²² Kılıç, *agm.*, s.738.

²²³ Veli Sevin, *Yeni Asur Sanatı Mimarlığı*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991), s.VII.

Selim Ferruh Adalı, Mezopotamya tıbbı, tarih yazımı ve Akadca ve Sümerce çivi yazılı metinlerde geçen fiziksel ve zihinsel sakatlıklarla ilgili kayıtlar üzerinde çalışmaları bulunan Uşak Üniversitesi'nden Gökhan Kağnıcı, Hitit ve Mezopotamya uygarlıkları arasındaki siyasi ve kültürel ilişkileri hakkında çalışmaları bulunan Pamukkale Üniversitesi'nden Şeyma Ay (Arçın), Demir çağı kavimleri ve Aramiler üzerine çalışmış Cemil Bülbül bu tarihçiler arasında sayılabilir.

3.1.3.Mısır ve Diğer Çalışmalar.

Ülkemizde Eski Mısır Tarihi üzerine yapılan çalışmalar yok denecek kadar azdır. İlk olarak bu konuda karşımıza Afet İnan çıkar. 1952 yılında yapmış olduğu *Eski Mısır Tarihi* kitabı ilklerden olduğu için önemlidir. Burada genel hatları ile Mısır Tarihinin siyasi ve kültürel hayatı anlatılmıştır. Daha öncesinde ise Füzuran Kınal “Amarna Çağında Mısırın Önasya Münasebetleri” makalesinde Mısır’ın Hititler, Mitaniler, Babiller ve Suriye Filistin şehir beylikleri ile ilişkilerine değinmişti.²²⁴ 1990’lı yıllarda ise Mısır çalışmaları ile karşımıza Mürüvvet Kurhan çıkar. DTCF Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümünden mezun olmuş sonrasında ise Eski Mısır tarihine ilgi duymuş ve bu alanda akademik çalışmalar yapmıştır. Bunlardan ilki Mısırın en bilinen tanrısı olan güneş tanrısı Ra üzerinedir.²²⁵ Kurhan’ın bu yazısı Türkçe literatürde Eski Mısır dini üzerine yazılmış ilk yazılardan bir tanesidir. Mısır’ın bir başka tanrısı Ptah üzerine yapmış olduğu “Eski Mısır Kraliyet Tanrısı Ptah” isimli çalışması da benzer bir öneme sahiptir.²²⁶ Mürüvvet Kurhan çalışmalarının büyük kısmını Fransız bilim adamlarının çalışmalarından ve Fransızcaya çevrilmiş piramit ve sanduka metinlerinden yararlanarak oluşturmuştur. Ona göre Mısır medeniyeti hakkında çalışma yapmak için Mısır Hiyeroglifi bilmekten öte Avrupa dillerinde tercümesi bulunan metinlerin incelenmesi yeterlidir.²²⁷ Yukarıdaki iki çalışmadan anlaşılacağı üzere Kurhan’ın çalışmaları daha çok Mısır dini üzerinde ağırlık kazanmıştır. Fakat onun genç yaşta ölümü ile Eski Mısır tarihi ile ilgili çalışmaları yarım kalmıştır. Bununla birlikte Ege Üniversitesi’nden Süleyman Özkan ve İstanbul Üniversitesi’nden Hasan Peker’in Eski Mısır tarihi ile ilgili bazı çalışmaları bulunmaktadır. Eski Mısır tarihi alanında çalışma yapmak için yetişen uzman

²²⁴ Füzuran Kınal, “Amarna Çağında Mısırın Ön Asya Münasebetleri”, *DTCF Yayınları*, Cilt-Sayı:2-1 (1943), s.106.

²²⁵ Mürüvvet Kurhan, “Eski İmparatorluk Devrinde Tanrı Ré”, *Bulleten*, Cilt-Sayı:LVII-218 (1993), s.4.

²²⁶ Mürüvvet Kurhan, “Eski Mısır Kraliyet Tanrısı Ptah”, *Bulleten*, Cilt-Sayı:LVIII-222 (1994), s.267.

²²⁷ Kurhan, 1993, *agm.*, s.2.

sayımızın yok denecek kadar az olduğunu söylemek gerekmektedir. Ayrıca eski Ön Asya'nın diğer coğrafyalarında (Suriye-Filistin bölgesi, İran ve Kıbrıs gibi) hüküm sürmüş uygarlıkların tarihleriyle ilgili de aynı sorun baş göstermektedir. Bu coğrafyalarla ilgili ülkemizde yapılan çalışmalar çok sınırlıdır. Birkaç örnek vermek gerekirse akla hemen Firuzan Kınal gelir. Onun Kıbrıs ve Suriye üzerine çalışmaları mevcuttur. Bu çalışmalar üzerinden uzun zaman geçmesine rağmen halen önemini korumaktadır. Onun "Ugarit Krallarının Tarihi" isimli çalışmasında günümüzdeki Suriye sınırları içerisinde bulunan antik bir ticaret şehri olan Ugarit Krallığı incelemiştir.²²⁸ Bu çalışma Ugarit krallığının yapısı ve diğer devletler ile ilişkisini mercek altına kıymetli bir çalışmadır.

Kınal'ın bir diğer makalesi Kıbrıs üzerinedir. "İlk Çağlarda Kıbrıs" isimli 47 sayfa ve beş bölümden oluşan makale kronolojik olarak Kıbrıs'ın eskiçağ tarihini ele almıştır.²²⁹ Makalede Ege göçlerine kadar devam eden Mısır, Asur ve Hititlerin Kıbrıs'la olan ilişkileri üzerinde durulmuştur. Bunlara benzer daha başka çalışmaları da bulunan Kınal'ın ülkemizde Kıbrıs'ın eskiçağları üzerine çalışmalar yapmış nadir insanlardan olduğu ifade edilmelidir.²³⁰

Araştırmaların sınırlı kaldığı bir diğer konuda bozkır kavimleridir. Bu alanda ülkemizde çalışan en önemli isimlerin başında İlhami Durmuş gelir. DTCF Tarih Bölümü mezun olan Durmuş yüksek lisansını burada tamamladıktan sonra Hacettepe Üniversitesinde Prof. Dr. Abdülhalik Çay'ın danışmanlığında, "İskitler" isimli tezi tamamlamıştır. Çalışmaları sonrasında da Türk kültür tarihi, bozkır kavimleri, tarihi coğrafya gibi alanlar üzerine yoğunlaşmıştır. İlhami Durmuş İskitler üzerine çok sayıda çalışma yapmıştır. Bunlardan biri "İskitler" başlıklı 2008 yılında yayımlanan eseridir. Çalışmasında İskitler ile ilgili yazılı ve arkeolojik kaynaklar, İskit adının kökeni, yaşadıkları coğrafya, onların siyasi tarihleri ve diğer devletler ile ilişkileri üzerinde durulmuştur.²³¹ Ayrıca bir diğer bozkır kavimlerinden olan Kimmerler üzerine M.Taner Tarhan'ın, Selim Pullu'nun ve Kadiye Yalvaç'ın da çalışmaları bulunmaktadır.

²²⁸ Firuzan Kınal, "Ugarit Krallarının Tarihi", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt-Sayı:14-23 (1974), s.1

²²⁹ Firuzan Kınal, "İlk Çağlarda Kıbrıs", *Belleten*, Cilt-Sayı:XXVIII-111 (1964), s.387.

²³⁰ 2010 yılında Şeyma Ay (Arçın) "Mısır, Ugarit ve Asur İmparatorluk Dönemi Yazılı Kaynaklarında Alasya" isimli makalesini yayımlamıştır. Şeyma Ay Arçın "Mısır, Ugarit ve Asur İmparatorluk Dönemi Yazılı Kaynaklarında Alasya", *Prof.Dr.Necmi ÜLKER'e Armağan* (İzmir: Meta Basım,2008), ss.441-455.

²³¹ İlhami Durmuş, *İskitler*, (Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 2008), s.III-V.

3.2. KURUMLAR

Türkiye de eski doğu tarihi üzerine çalışma yapan kurum ve kuruluşlar Cumhuriyetin ilk yıllarından günümüze kadar gelişerek her geçen gün sayıları artmaktadır. Akademik alışmalar genellikle üniversiteler, müzeler, enstitüler ve Türk Tarih Kurumu gibi kurumlar öncülüğünde yürütülmüştür. Bu bölümde yalnızca enstitüler ve müzeler hakkında genel bir bilgi verilecektir. Böylece söz konusu iki kurumun eski doğu tarihi araştırmalarındaki rolleri belirlenmeye çalışılacaktır. Türk Tarih Kurumu'na ve üniversitelere birinci ve ikinci bölümde zaman zaman detaylı bir şekilde değinilmişti.

3.2.1.Müzeler

Ülkemizde ilk olarak Osmanlı devletinde 19.yy'da başlayan müzecilik faaliyetlerine çalışmamızın ilk bölümünde değinmiştik. Cumhuriyet döneminde ise diğer sosyal ve kültürel alanlar gibi müzecilik alanında da büyük gelişmeler yaşanır. Müzecilik uygulamalarında ülkemizde kurumsallaşmada iki temel faktör etkilidir. Bunlardan ilki müzelerin kültürel mirasın korunması için önemli merkezlerden birisi olması bir diğer de batılılaşma göstergesi olan modern bir kurum olmasıdır.²³²

Osmanlı Devleti sadece birkaç vilayete müze açabilmişken Cumhuriyet döneminde 28 müze ve 19 müze deposu açılmıştır.²³³ Mustafa Kemal Atatürk'ün kadim uygarlıklara ve onlardan kalan eserlere ne kadar çok önem verdiği bilinir. Başka hiçbir dönemde kültüre bu dönemdeki kadar destek verilmemiştir. Fakat son yıllarda ülkemizde durumun pek parlak olduğu söylenemez. Müzeler için bütçeden ayrılan yetersiz ödenek ve yetişmiş personel sıkıntısı gibi pek çok problem söz konudur.²³⁴

Çok partili hayata geçiş ile birlikte eskiçağ bilimlerinde olduğu gibi müzecilikte de birtakım değışiklikler olmuştur. 1950 yılında ulusal ve uluslararası müzeler ve diğer kurumların iş birliği ve müzecilik standartlarını belirlemek gibi amaçlar ile Uluslararası Müzeler Konseyi "ICOM"un Türkiye Milli Komitesi kurulmuştur. 1960'lı yıllarda sayıları artış gösteren müzelerde koruma, sergileme ve

²³²Hale Özkasım- Semra Ögel, "Türkiye'de Müzeciliğin Gelişimi", *İtü Dergisi*, Cilt-Sayı:2-1 (2015), s.97.

²³³ Halit al, "Osmanlıdan Günümüze Türkiye'de Müzeler", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt-Sayı: 7- 14 (2009), s.330.

²³⁴ al, *agm.*, s.330.

depolama gibi bir takım konularda yenilikler yaşanmıştır.²³⁵ 1980-1990'lı yıllarda ise müzelerin turizm odaklı ele alınması ile özellikle sanat, etnografya ve arkeoloji müzelerinin dünyadaki sayılarında bir artış söz konusu olmuştur.²³⁶

Müzecilik, kuruluş yıllarında eski eserleri toplamak, korumak ve sonrasında bunları sergilemek amacı taşırken günümüz modern müzeciliğinin amacı eserleri toplayıp sergilemenin dışında buralarda bulunan eserler ile insanlara geçmişteki toplumların emeklerini, dünya görüşlerini, inançlarını, dönemin sanatını, geleneğini zevkini göstermek ve dolayısı ile tarihin anlaşılmasını ve eğitimin hayat boyu sürdürülebilir olduğunu vurgulamak olmuştur.²³⁷ Bunu en güzel örneği ise 2015 yılında açılan Şanlı Urfa Arkeoloji ve Mozaik Müzesi'dir. Müze 1969 yılında açılma alanının yetersiz olmasından dolayı Kültür Turizm Bakanlığı tarafından hem arkeoloji müzesi için hem de Halepli Bahçe'de bulunan mozaiklerin sergilenmesi için Arkeopark Projesinin temelleri atılmıştır. 60 bin dönümlük arazi üzerine yapılan müze Türkiye'nin en büyük müzesi olmuştur. Son teknoloji ve modern müzecilik anlayışına göre düzenlenen müze kompleksinde sergiler kronolojik olarak canlandırmaları ile birlikte ziyaretçileri adeta bir zamanda yolculuğa çıkarmaktadır. Yine arkeoloji müzesi ile mozaik müzesi arasındaki arkeopark alanı eğitim faaliyetlerine uygun olarak düzenlenmiştir.²³⁸ Dünyanın en eski tapınağı olarak kabul edilen Göbeklitepe'ye ait arkeolojik verilerin bu müzede yer alması müzeyi uluslararası alanda da ön plana çıkarmaktadır.

Bugün ülkemizde her şehirde en az bir müze bulunmaktadır. Fakat bu müzelerden bazılarının faaliyet alanları sınırlı kalmış, modern müzecilikten ziyade görevleri doğrultusunda eserleri toplama, koruma ve sergilenmenin ötesine geçememişlerdir. Bunun yanında müze çalışanlarının özellikle Hititoloji veya Sümeroloji gibi ilgili alanlardan mezun olan kimseler arasından seçilmesi müzelere satın alınan tabletlerin tanınmasını ve bunun yanında yine kazılar sonucu müzelere getirilen tabletlerin ve diğer arkeolojik maddi kültür kalıntılarının okunup çalışılması ve nihayetinde de yayınlaması sağlanabilir.²³⁹

²³⁵ Vedat Keleş, "Modern Müzecilik ve Türk Müzeciliği", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt-Sayı:2-1,2 (2003), s.5.

²³⁶ İsmail Kervakiran, "Dünyada Değişen Müze Algısı Ekseninde Türkiye'deki Müze Turizmine Bakış", *Turkish Studies*, Cilt-Sayı:9-11 (2014), s.354.

²³⁷ Keleş, *agm.*, s.8.

²³⁸ <http://sanliurfamuzesi.gov.tr/TR-178647/arkeoloji-muzesi.html>

²³⁹ Süleyman Özkan, "Türkiye Müzelerinde Korunan Çivi Yazılı Tabletler", *Prof.Dr.Recep Yıldırım'a Armağan*, Pınar Pınarcık ve Diğerleri, (Ankara: Bilgün Kültür Sanat Yayınları, 2017), s.176.

Ülkemizde geçmişi daha eskiye dayanan hem ulusal hem de uluslararası alanda ziyaretçi çeken arkeoloji müzelerinden en önemlisi İstanbul Arkeoloji Müzesidir. Bunu bir diğer önemli müzemiz Ankara Anadolu Medeniyetler Müzesi takip etmektedir. Bu iki müze eskiçağ araştırmacılarının da çalışmalarını daha sağlıklı yürütmek için sıklıkla başvurduğu yerlerdendir.

İstanbul Arkeoloji Müzesi'ndeki çiviyazılı tablet arşivinin eski doğu araştırmaları için çok önemli olduğunu tekrar belirtelim.²⁴⁰ Ülkemizdeki en büyük çivi yazılı tablet koleksiyonuna sahip olan müzedeki önemli koleksiyonlardan bazıları Boğazköy, Uruk, Lagaş, Nippur, Kaniş Sippar kentlerinden ele geçen tabletlerden oluşmaktadır.²⁴¹ İstanbul Müzesindeki tabletlerin büyük çoğunluğu yerli ve yabancı bilim adamları tarafından yayınlanmıştır. Fakat yapılan çalışmalara paralel olarak ilk olarak Boğazköy tabletleri yayınlanırken çalışmalarına sonra başlanan Kültepe tabletlerinin yayınlanması 1990'lı yılları bulmuştur. Fakat son yıllarda kazılar sonucu orta çıkarılan tabletlerin hemen yayınlandığı görülse de özellikle bazı taşra müzelerinde yayımlanmayan tabletler mevcuttur.²⁴²

Atatürk'ün telkinleri ile başkentte bir Eti müzesi kurma fikrinden hareketle 1938 yılında Mahmut Paşa Bedesteni ve Kuşunlu Hanı restorasyonuna başlanmıştır. Müzenin 1943 yılında ilk kez bir bölümü ziyarete açılırken tamamlanması 1968 yılında olmuştur.²⁴³ Son yıllarda tekrar restorasyon çalışmaları, düzenlemeleri, çağdaş müzecilik anlayışı ile yenilenerek Anadolu Medeniyetler Müzesi 2014 yılında ziyarete açılmıştır. Müze Anadolu'nun eski tarihini arkeolojik malzemeler ile eskiçağlardan günümüze kadar getirirken burada Mezopotamya kökenli tabletlerin olmaması "milli müze" olarak kabul edilen Anadolu Medeniyetler Müzesi için büyük bir eksiklikler. Genellikle yeni Asur dönemi tabletlerinin sergilenmesi yeterli görülse de Sümerce ve Babilce tabletlerin sergilenmesi hem eğitim açısından hem de müzenin tablet koleksiyonunun zenginleştirilmesi açısından önemli sonuçlar ortaya koyacaktır.²⁴⁴ Eski çağ araştırmalarının devamı kazılarda çıkartılan çivi yazılı tabletlerin okunmasına bağlıdır. Türkiye'deki müzelerde Geç Uruk çağından M.Ö. 72 yılına kadar ki süreci kapsayan Sümerce, Akadca, Asurca, Hititçe, Hurrice ve Eski Persçe gibi çok çeşitli

²⁴⁰ <http://www.istanbularkeoloji.gov.tr/TR-205305/eski-sark-eserleri-muzesi.html>

²⁴¹ Muazzez İlmiye Çığ, "Cumhuriyet Devrinde Çiviyazılı Belgelere Verilen Değer ve İstanbul Arkeoloji Müzeleri Çiviyazılı Tabletler Arşivindeki Çalışmalar", *Belleten*, Cilt-Sayı: XLVI-181 (1982), s.9-10.

²⁴² Özkan, 2017, *agm.*, s.174.

²⁴³ <http://www.anadolumedeniyetlerimuzesi.gov.tr/TR-77764/muzenin-tarihcesi.html>

²⁴⁴ Özkan, 2017, *agm.*, s.175.

dillerde tabletlerin mevcut olması şüphesiz araştırmacılar için büyük bir zenginliktir.²⁴⁵

Eğitim, kültür, sanat ve turizm gibi çok sayıda önemli alana hizmet vermesi beklenen modern müzecilik anlayışının ülkemizde daha yenilikçi ve teknolojiye açık tutumu ile her kesimden insanın ilgisi doğrultusunda ihtiyaçlarını karşılamalıdır. Bu doğrultuda müze binalarından buralarda çalışan kişilerin niteliklerine, koleksiyon çeşitliliğine ve sergilenen eserlere önem verilmelidir. Bütün bunların gerçekleşmesi için devletin bütçe ayırması ve çalışan uzmanlar konusunda müzelere daha çok destek olması gerekmektedir.

3.2.2.Enstitüler

Eskiçağ tarihi bakımından Türkiye'nin üzerinde bulunduğu coğrafya o kadar zengin ki sahip olduğu kültürün bir benzerlerini veya başka örneklerini diğer ülkelerin topraklarında bulmak imkansızdır. İşte bu sebeplerden ötürü olsa gerek ülkemizde yabancı devletler eskiçağ tarihi ile ilgili araştırmalarını daha sistematik ve kolay bir şekilde devam ettirebilmek için çok sayıda araştırma enstitüsü kurmuşlardır. Yabancılar kurdukları bu enstitülerin yanı sıra Türkiye merkezli kurumların da varlıkları bilinmektedir. Öncelikli olarak yabancı devletlerin kurmuş oldukları enstitülere bakacak olursak ilk kez 19.yy sonlarında Rusya'nın Osmanlı Devleti topraklarında böyle bir girişimi olduğu görülür. İstanbul Arkeoloji Enstitüsü adı altında kurulan kurumun amacı her ne kadar bilimsel çalışmalar yürütmek olsa da İstanbul'un Ruslar için önemi malumuzdur. Daha sonrasında ise Macarların böyle bir girişim bulunur, fakat bu kurumlar uzun vadede varlığını koruyamamıştır.²⁴⁶

Yabancı devletlerden Almanya en erken ve devamlılık sağlayabilen bir kurum açmış ve bunu günümüze kadar getirebilmiştir. Merkezi Berlin'de olan Alman Arkeoloji Enstitü'nün (DAI) yurtdışındaki dokuz şubesinden bir tanesi İstanbul'dadır. Bu araştırma merkezinin amacı Türkiye'deki arkeoloji ve tarih araştırmalarının yürütülmesi ve geliştirilmesidir. İstanbul Departmanı 1929 yılında DAI'nın 100. yıldönümü için kuruldu. Kurulduğundan bu yana Aizonai, Boğazköy, Göbeklitepe, Didyma, Milet, Pergamon ve Priene gibi önemli yerleşim yerlerinde arkeolojik kazılar yürütmüştür. Bölümün profili Eski Anadolu ve Trakya tarihlerinden Osmanlı

²⁴⁵ Özkan, 2017, *agm.*, s.174.

²⁴⁶ Burak Dosdoğru, "Ankara İngiliz Arkeoloji Enstitüsü", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Hacettepe Üniversitesi, 2018), s.46-47.

dönemine kadar uzanan araştırma projeleri ile karakterizedir.²⁴⁷ Enstitünün yılda bir kez yayımlanan *Istanbuler Mitteilungen* isimli bir dergisi ve çok zengin bir kütüphanesi mevcuttur. Ülkemizde mevcut diğer enstitülerin kütüphanelerine göre daha donanımlı olan bu kütüphanede Roma, Bizans Ön Asya, Osmanlı Selçuklu gibi pek çok dönemi aydınlatan ve pek çok bilim adamının faydalandığı kitaplar ve araştırma materyalleri mevcuttur.²⁴⁸

1930 yılında ise Fransa bu tarz bir girişimle İstanbul Fransız Arkeoloji Enstitüsünü açarak faaliyetlerine başlamıştır. Enstitünün başında ünlü Fransız sanat tarihçisi Prof. Albert Gabriel vardı. Amaç Türk sanatını yerinde incelemek için Türkiye'ye gelecek olan Fransız araştırmacılara gereken desteği sağlamaktı.²⁴⁹ Bu kurum daha sonra Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü (IFEA) adını almıştır. Kurum ilk kurulduğu zamanlarda Türkiye de çalışan Fransız arkeologlar için oldukça önem arz etmekteydi. Enstitünün amacı kendi araştırmacılarını desteklemek ve bunun yanında yerel araştırmacılar için ise eğitim ve uzmanlık olanakları sunmaktır.²⁵⁰ Enstitünün *Anadolu Antigua* ve *Varia Anatolica* gibi dergilerinde, yapılan kazı raporları başta olmak üzere çeşitli konularda makaleler yayımlanmaktadır.

Benzer bir enstitü de İngilizler tarafından kurulmuştur. 1947 yılında İngiliz Arkeoloji Enstitüsü (BIAA) Ankara da açılmıştır.²⁵¹ Amacı beşeri ve sosyal bilimlerde Türkiye ve Karadeniz bölgesinde dünya standartlarında özgün tarih, arkeoloji ve çağdaş araştırmalar yapmak, Türkiye ve İngiltere arasındaki kurumlar ve akademisyenler arasındaki işbirliğini sağlamaktır.²⁵² Periyodik olarak yayımlanan *Anatolian Studies* isimli dergisi genellikle Türkiye ve Karadeniz'deki arkeoloji ve tarih ile ilgili konulara odaklanmıştır. Ayrıca altmış beş binden fazla eser bulunan zengin koleksiyonlu kütüphanesi onu ilgili alanlar için önemli hale getirmiştir.

Yabancıların kurdukları bir başka enstitü Hollanda Araştırma Enstitüsü (NIT)'dür. Hollanda Yakındoğu Enstitüsüne bağlı olarak kurulan kurum 1970'li yıllardan sonra Türkiye'nin arkeolojisinde aktif hale gelmiştir. Son yıllarda enstitü çalışma yelpazesinin kapsayıcı konu başlığını, kültürel miras çalışmaları adı altında

²⁴⁷ <https://www.dainst.org/standort/-/organization-display/ZI9STUj61zKB/14478>

²⁴⁸ Yaşar Tınar, "Alman Arkeoloji Enstitüsünün Cumhuriyet Yıllarında Anadolu Faaliyetleri", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2013), s.18-19.

²⁴⁹ Zeki Arıkan, "Prof. Albert Gabriel, Bursa ve Hasan Ali Yücel", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt-Sayı: 6-12 (2007), s.348.

²⁵⁰ <http://www.ifea-istanbul.net/index.php/fr/recherche/archeologie/prehistoire-anatolienne>

²⁵¹ Dosdoğru, *agt.*, s.4.

²⁵² <https://biaa.ac.uk/about-the-biaa>

hemen her konuyu içine alacak şekilde genişletmiştir. Kurum projeler, yaz okulları ve kongreler gibi pek çok faaliyetle aktifliğini korumaktadır. Ayrıca *Anatolica* isimli yılda bir kez yayımladıkları bir dergileri de vardır.²⁵³

1964 yılında, Amerika ve Kanada Üniversitelerini temsil eden bir grup bilim adamı, Amerikan Araştırma Enstitüsü'nü (ARIT) kurdu. Bu enstitü tarih öncesi dönemlerden günümüze kadar Türkiye'deki arkeoloji, mimarlık, sanat tarihi, tarihi, arşiv çalışmaları, dilbilim, edebiyat, müzikoloji, din, antropoloji, siyaset bilimi, sosyoloji ve disiplinler arası çalışmaları yürütmüştür. Ankara ve İstanbul olmak üzere iki merkezi bulunmaktadır. İstanbul'daki ana şube ANAMED'in binasına taşınmış ve çalışmaları ortak yürütmektedirler. Kurumun İstanbul şubesi daha çok Bizans, Selçuklu ve Osmanlı tarihi konularını ele alırken Ankara'daki merkez ise Anadolu arkeolojisi üzerine odaklanmıştır.²⁵⁴

Türkiye'nin ulusal arkeoloji enstitüsü ilk olarak 1991 yılında kurulmuştur. Bu enstitü daha sonra 2001 yılında bakanlar kurulu kararı ile Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü adını almıştır. Enstitü kuruluş amacı olarak kültürel varlıkları korumayı amaç edinmiştir. Ülkenin her köşesinin kültürel miras açısından zengin olması, kişilerin ve kurumların kalkınma ve yapılaşmasında bu eserleri engel olarak görmesi, eserlerin sadece maddi bir meta olarak değerlendirilmesi gibi sorunların var olması ve bunun yanında uzman sayısının yeterli düzeyde olmaması, maddi olarak bu işler için kaynakların artması ve ülkenin tarihsel bilinç oluşum sürecine girmesi böyle bir enstitünün de gerekliliğini ortaya koymuştur.²⁵⁵ Kuruma arkeologlar, eskiçağ tarihçileri, sanat tarihçileri, filologlar, paleoantropologlar, hititologlar ve sümerologlardan oluşan çok sayıda üye yayınları ile destek olmaktadır. Türkiye Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü'nün gelişim aşamasında olan kütüphanesi mevcuttur. Aynı zamanda kurum tarafından yılda bir kez yayımlanan *Colloquium Anatolicum* adındaki önemli bir süreli yayını bulunmaktadır. Beş binin üzerinde kitap ve çok sayıda süreli yayının bulunduğu TEBE kütüphanesi 2016 yılından itibaren çevrim içi erişime de açık hale gelmiştir.

Geçmiş TEBE'den daha eskiye dayanan bir başka enstitü ise İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesine bağlı olarak 1969 yılında kurulmuş olan Güney

²⁵³ <http://tr.nit-istanbul.org/about>

²⁵⁴ <http://ccat.sas.upenn.edu/ARIT/index.html>

²⁵⁵ <http://turkinst.org/>

Doğu Avrupa Araştırma Merkezi/Enstitüsü'dür. Enstitünün kuruluş amacı Güney Doğu Avrupa memleketlerini tarih, sanat tarihi, arkeoloji, coğrafya filoloji ve edebiyat gibi alanlarda araştırmalar ve yayınlar yapmaktır.²⁵⁶ Kurumun yaptığı önemli faaliyetlerden biri de Afif Erzen öncülüğünde yapılmış olan Enez kazılarıdır. Kazılarda bulunan taşınabilir eserler bugün Edirne Müzesi'ndedir. Merkezin yayın kurulu tarafından hazırlanan Güney Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisine elektronik ortamda İstanbul Üniversitesi'nin internet sayfasından ulaşmak mümkündür.

İstanbul Üniversitesi bünyesinde kurulan bir diğer merkez ise Van Bölgesi Tarih ve Arkeoloji Araştırma Merkezidir. İstanbul Üniversitesi öğretim üyesi olan Afif Erzen Doğu Anadolu bölgesinde zor koşullar altında çalışmalarını yürütmesi ve kendisinden sonra bu çalışmaları devam ettirecek olan öğrenciler, araştırmacılar, bilim adamları ve bilgiyi paylaşan akademisyenler yetiştirilebilmesinin gereği olarak kurulmuş olan enstitü 1967'den beri Doğu Anadolu bölgesinde faaliyet göstermektedir. Van Gölü Havzası, İran'ın batısı, Transkafkasya, Doğu ve Güneydoğu Anadolu kültürleri hakkında yürütülen çalışmalar Tunç Çağı, Demir Çağı, Urartu, Pers, Ortaçağ ve Osmanlı Yakınçağı gibi dönemlerin uzmanlar tarafından ayrıntılı olarak araştırılmasını sağlamıştır.²⁵⁷

Ülkemizde bölgesel araştırma amaçlı kurulan bir diğer Enstitü ise Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü (MCRI)'dür. İsminden de anlaşılacağı üzere arkeolojiden mimarlığa kadar geniş bir akademik çevreden yararlanarak Akdeniz uygarlıklarını maddi ve manevi kültür ürünlerinin tümünü ele almayı sonrasında ise elde edilen verileri yayın, eğitim öğretim, sergiler ve internet aracılığı ile tanıtmayı amaç edinmiştir.²⁵⁸ Akdeniz coğrafyasının eski, orta ve yeni çağlarının ayrıntılı olarak ele alan enstitünün her alan için akademik kadrosu mevcut olup yüksek lisans ve doktora öğrencileri ile eğitim öğretimi sürdürmektedir. Kurumun yılda bir kez yayımladığı Akdeniz Havzası'nın kültür tarih birikimini inceleyen *Cedrus* isimli bir dergisi vardır.

Akdeniz coğrafyası üzerine çalışan bir diğer kurum ise Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Merkezi'dir (AKMED). 1996 yılında Vehbi Koç Vakfı bünyesinde

²⁵⁶ Metin Ünver, "Güney Doğu Avrupa Araştırmaları Enstitüsü/Merkezi Kuruluşu ve Faaliyetleri (Kuruluş1969)" *Güney Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, (2009), s.3.

²⁵⁷ <http://edebiyat.istanbul.edu.tr/tr/content/arastirma-merkezleri/van-bolgesi-tarih-arkeoloji-arastirma-merkezi>

²⁵⁸ <http://www.mediterra.org/>

kurulmuş ve 2016 yılında ise Koç Üniversitesi bünyesinde Suna&İnan Kır a  Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Merkezi adı ile yeniden yapılanmıştır. AKMED, Akdeniz uygarlıklarını insanlığın ortak mirası olarak görerek bu uygarlıklardan günümüze kalmış kültürel mirasın korunması için çalışmalar yapmaktadır.²⁵⁹ Akdeniz dünyası üzerine odaklanan araştırmacılar için oluşturulmuş bir uzmanlık kütüphanesi mevcuttur. Kurum çok sayıda kitap ve süreli yayımlar ile çalışmalarını sürdürmektedir. *Anmed* ve *Adalya* isimli iki dergisi yılda bir kez yayımlanmaktadır.

Yine Koç Üniversitesi tarafından kurulan bir diğer kurum ise Koç Üniversitesi Anadolu Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü'd r (ANAMED). 2005 yılında kurulan kurum Türkiye'de zaman içerisinde var olmuş olan medeniyetlerin tarihine, mimarisine, arkeolojisine ve sanatına adanmış araştırma projelerini desteklemeyi amaçlamaktadır.²⁶⁰ Kurumun kütüphanesinin içeriği Suna Kır a  Kütüphanesi ile işbirliği içerisinde, ANAMED bursiyerlerinin çalışma alanları ile paralel olarak günden güne zenginleşmektedir. Kendi yayınevlerinden çok sayıda kitap yayımı yapmışlar ve yapmaya devam etmektedirler.

---

²⁵⁹ <https://akmed.ku.edu.tr/hakkimizda/misyon-ve-vizyon/>

²⁶⁰ <https://anamed.ku.edu.tr/tr/anamed>

SONUÇ

Türkiye’de Cumhuriyetin kuruluş yıllarında Mustafa Kemal Atatürk’ün Türk kimliğinin araştırılmasını istemesi ve Türklerin köklü bir geçmişinin olması fikri, yeni bir bilim alanı olan eskiçağ tarihinin çok güçlü temeller üzerine kurulmasına vesile olmuştur. Türk tarihinin araştırılması için bu dönemde Türk Tarih Kurumu’nun kurulması, yurt dışına özellikle eskiçağ tarihi alanında eğitim almak amacı ile öğrencilerin gönderilmesi ve üniversite reformunun yapılması bu açıdan dikkate değer gelişmelerdi. Bununla birlikte İstanbul ve Ankara Üniversitelerinde Sümeroloji, Hititoloji, Arkeoloji ve Filoloji çalışmalarının yürütülmesine olanak sağlayan kürsülerin kurulması ve bu alanlarda yurt dışından hocaların getirilmesiyle bu hocalardan dersler alarak yetişen değerli bilim insanlarının yetişmesi gibi büyük gelişmeler neticesinde Türk eskiçağ tarihi ve tarihçiliğinde büyük bir atılım göze çarpar. Bu gelişmeler sayesinde Türkiye’deki eskiçağ tarihi araştırmalarına bilimsel düzeyde gereken ilgi gösterilmeye başlanmıştır. Bu dönemde etkili olan milliyetçilik fikri ve yeni kurulmuş olan devlete kimlik kazandırılmak istenmesi gibi başka siyasi gelişmelerin de bu alanla ilgili çalışmaların önünün açılmasında etkili ve önemli roller oynamış olduğu bilinmektedir.

Mustafa Kemal Atatürk’ün vefatından sonra 1940’lı yıllarda yeni iktidar döneminde ise eskiçağ tarihine ve bu dönemle ilgili araştırmalara ve çalışmalara bakış açısının farklılaştığı görülür. Bu yıllarda yavaş yavaş Milliyetçilik düşüncesi yerini giderek hümanizme bırakmaya başlamıştır. Avrupa ile yakınlaşmak için onunla ortak bir kök bulma amacı çalışmaların yönünü doğudan batı medeniyetlerinin üzerine çekmiştir. Bu dönem ortaya atılan Anadoluçuluk fikride yine bu bağlamda ortaya çıkmış ve ilgi görmüştür.

1950’li yıllara geldiğimizde ideolojinin tekrar değiştiği yeni iktidarın bakış açısının hemen her konuyu etkilediği görülür. Bu durum tarihe bakışı değiştirmiştir. Dolayısıyla eskiçağ tarihine bakış da bir değişime uğramıştır. Anadoluçuluk fikri bu dönemde artık tam olarak hayat bulurken coğrafya merkezli tarih görüşü ile Avrupa’yla yakınlık kurulmak istemiş ve bu yüzden eski batı uygarlıkları yani Roma -Yunan tarihi ve arkeolojisi üzerine çalışmalara daha fazla ağırlık verilmeye başlanmıştır.

1960-1980 arasında yaşanan siyasi iktidarsızlık eskiçağ tarih araştırmalarını önemli ölçüde etkilemiştir. Yaşanan siyasi olaylar akademik camiada yankı bulmuş, arkeolojik kazılar azalmış ve bazı önemli hocalar görevden alınmıştır. Bu süreçte

kendine geniş yer bulan ideoloji ise Türk İslam Sentezi olmuştur. Milliyetçilik ve din duyguları ile Müslüman ve Türk olmayan eskiçağ uygarlıklarının önemi azalırken Müslüman ve Türk olan Osmanlı ve Selçuklu tarihlerinin araştırılması ön plana çıkmıştır. Öyle ki üniversitelerde eskiçağ tarihi bölümlerinin kapatılması dahi teklif edilmiştir. Ders kitaplarında eskiçağ uygarlıklarına verilen önem azalmış, Türk Tarih Kurumu devletleştirilerek siyasete daha yakın hale getirilmiş ve “sentez” doğrultusunda yapılan çalışmalar desteklenmiştir.

Türk İslam sentezi anlayışı tamamen ortadan kalkmasa da zaman içerisinde iniş çıkışlar yaşamıştır. 1990-2000’li yıllarda ise artık sayıları artan üniversiteler ile birlikte eskiçağ bilimleri alanında yetişen nitelikli eleman sayısında ve çalışmalarında önemli bir artışın sağlanmış olduğu görülmektedir. Bu dönemde eskiçağ bilimleri turizm politikaları çevresinde ele alınmıştır. Yapılan arkeolojik kazılar bu açıdan önemli olup olmamasına göre değer görmeye başlamıştır.

Eskiçağ tarihi başka ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de yapılan siyaset çevresinde iktidarın güçlendirmesi ve devlete köklü bir geçmiş inşa etmesi amaçları doğrultusunda ele alınmıştır. Antik dönemlerle ilgili çalışmalar salt bilimsel bir kaygı çerçevesinde yürütülmemiştir. Bundan dolayı günümüzde olduğu gibi geçmiş dönemlerde de bu alanla ilgili çalışmaların siyasi ve kültürel yönlerinin olduğunu kimse yadsıyamaz.

Eskiçağ tarihine en yoğun ilgi hiç kuşkusuz Cumhuriyetin ilk yıllarında denk düşer. Türkiye Cumhuriyeti bu alanla ve dönemle ilgili çalışmalara, biraz da bu konuda geç ve geri kalınmış olduğu düşüncesinin de etkisiyle, yoğun bir şekilde destek vermiştir. Bu desteğin ve ilginin nedenleri her ne kadar salt bilimsel bir ilgiyle birebir ilişkili olmasa da eskiçağ bilimlerinin tam teşekküllü olarak kurumsallaşması, üniversitelerde ilgili kürsülerin kurulması ve yoğun bir araştırma ve çalışma sürecine girilmesi bu dönemdedir. Ancak maalesef özellikle 1970’li yıllardan günümüze değin eskiçağ tarihi, kültürleri ve dilleri alanında yapılan çalışmaların ve ilginin ilk dönemlerdeki o heyecanını tekrar yakalayamadığı ve yitirdiği söylenmelidir.

Cumhuriyet döneminde yetişen eskiçağ tarihçileri ve yaptıkları çalışmaların üzerinden yıllar geçmesine rağmen bu tarihçiler ve eserleri önemini halen korumaktadır. Bu tarihçileri ve onların bilimsel çalışmalarını incelediğimizde eskiçağda Anadolu üzerine yapılan çalışmaların veya yayınların Eski Mezopotamya tarihine nazaran sayıca çok daha fazla olduğu görülmektedir. Eski Mezopotamya tarihi ile ilgili araştırmaların çok geride kaldığı görülmektedir. Buradaki en büyük sebep hiç

şüphesiz Anadolu'nun bir vatan toprağı olarak görülmesidir. Ayrıca Eski Anadolu tarihi için çok büyük bir öneme sahip Boğazköy ve Kültepe tabletlerinin ortaya çıkarılmasında ve bu tabletler üzerinde çalışılmasında Türk eskiçağ tarihçilerinin ve eskiçağ dilleri uzmanlarının büyük rolü de bunda etkilidir. Mezopotamya başta olmak üzere Eski doğu uygarlıklarıyla ilgili çalışmaları yürütecek dil ve tarih bilgisi donanımlı yetişmiş araştırmacı sayımızın yetersiz olması ve Türkiye sınırları dışındaki toprakların eski tarihleriyle ilgili çalışmalara karşı isteksizlik neticesinde bu eski Yakındoğı uygarlıklarıyla ilgili ortaya konulan yayınlar yetersizdir. Tüm bu olumsuz duruma rağmen yine de son yıllarda eski Mezopotamya tarih üzerine çalışmaların bir miktar ivme kazanmış olduğunu görmek sevindirici. Ancak Eski Mısır ve Suriye-Filistin tarihi çalışmaları için aynı şeyi söylemek zordur. Bu alanlarda halen büyük bir boşluk söz konusudur.

KAYNAKÇA

- Akbaba, Bülent. “1960-1970’lerde Tarih Eğitimi”, *Türkiye’de Tarih Eğitimi*, (ed) Ahmet Şimşek, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2017, ss.209-243.
- Akça Berk, Neval. “1950’lerde Tarih Eğitimi”, *Türkiye’de Tarih Eğitimi*, (ed) Ahmet Şimşek, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2017, ss.173-196.
- Akurgal, Ekrem. *Anadolu Uygarlıkları*, Dokuzuncu Baskı, İstanbul: Net Turistik Yayınları, 2007.
- Albayrak, İrfan. “Koloni Çağında Yerli Bir Bayan: 'Madawada'”, *III. Uluslararası Hititoloji Kongresi*, 1996, ss.1-14.
- _____. *Kültepe Tabletleri IV*, Ankara: TTK Yayınları, 2006.
- _____. “Asurlu Tüccar Şu-İstar’ın Kültepe’de Ele Geçen Vasiyetnamesi”, *Cahit Günbattı’ya Armağan*, Ankara, 2015, ss.15-28.
- _____. *Kültepe Tabletleri IXa*, Ankara: TTK Yayınları, 2016.
- Albayrak, İrfan, Hakan Erol, Murat Çayır. *Cahit Günbattı’ya Armağan*, Ankara: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü Sümeroloji Anabilim Dalı Yayınları, 2015.
- Alkan, Necmettin. “Tarihin Çağlara Ayrılmasında “Üç’lü Sistem ve “Avrupa Merkezi” Tarih Kurgusu”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt-Sayı: 2-9 2009, ss.23-42.
- Alp, Sedat. “Hititlerde Sosyal Sınıf NAM.RA’lar ve İdeogram’ın Hititçe Karşılığı”, *Belleten*, Cilt-Sayı: 13-50, 1949, ss.245-270
- _____. “Hititler Hakkında Yeni Bir Kitap Münasebetiyle”, *DTCF Dergisi*, Cilt-Sayı:10-3,4, 1952, ss.241-248.
- _____. “Libasyon Kapları “Gaga ağızlı testi” ile “Kol biçimli alet” ve Hitit Metinlerindeki Karşılıkları”, *Belleten*, Cilt-Sayı:31-124, 1967, ss.513-531.
- _____. *Hitit Çağında Anadolu, Çiviyazılı ve Hiyeroglif Yazılı Kaynaklar*, Ankara: Tübitak Yayınları, 2001.
- Alparslan, Metin. *Hititoloji’ye Giriş*, İstanbul: Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü, 2009.
- Alpay, Yalın. “Fuat Köprülü’nün Muhafazakar ve Ulusal Tarih Tezi Kurgusu”, *Muhafazakar Düşünce*, Sayı:38 Aralık 2013, ss.83-126.
- Arıkan, Zeki. “Tanzimattan Cumhuriyete Tarihçilik”, *Tanzimat’tan Cumhuriyete Ansiklopedisi*, Cilt:4, İstanbul: İletişim Yayınları, 1983, ss.1584-1594.

_____.“Albert Gabriel (1883-1972), Mimar, Arkeolog, Ressam, Gezgin”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt-Sayı: VI-15, 2007, ss: 347-352.

Atabinen, Saffet. “Türklerin Avrupalılarla Müşterek Troya Menşeleri Meselesi Efsanesi Üzerine Araştırma”, *III.TTK Sunulan Bildiriler*, Ankara: TTK Basımevi, 1943, ss.543-556.

Ay Arçın, Şeyma. “Mısır, Ugarit ve Asur İmparatorluk Dönemi Yazılı Kaynaklarında Alasya”, *Prof.Dr.Necmi Ülker'e Armağan*, İzmir: Meta Basım, 2008, ss.441-455.

Balkan, Kemal. “Kas Tarihinin Ana Hatları”, *Belleten*, Cilt-Sayı:XII-48, 1948, ss.723-757.

_____.“Eski Asur ve Anadolu’da Kızların Çocuk Yaşında Nişanlanması”, *Belleten*, Cilt-Sayı:LI-200, 1987, ss.417-427.

_____.“Eski Önasya’da Kut (veya Gut) Halkının Dili ile Eski Türkçe Arasındaki Benzerlik”, *Erdem Dergisi*, Cilt-Sayı: 6-16, 1990, ss.1-64.

Bayram, Sebahattin. “Kültepe’den Kaçakçılıkla İlgili Yeni Metinler” XXXIV. *Uluslararası Assirioloji Kongresi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1987, ss.285-289.

_____.“Kültepe Tabletlerinde Geçen Vergiler ve Özellikleri” *DTCF Dergisi*, Cilt-Sayı:36-1,2, 1993, ss.1-13.

Belli, Oktay. ‘Mitoloji Üzerine Bir Deneme’’, *Anadolu Araştırmaları*, Sayı:7, 1980, ss.61-78.

_____. *Anzaf Kaleleri ve Urartu Tanrıları*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 1998.

_____.“Van-Yoncatepe Saray Banyosu ve Küveti”, *Aktüel Arkeoloji*, Sayı-9, 2008 ss.84-91.

_____. *Urartu Takıları*, İstanbul: Türkiye Turiş ve Otomobil Kurumu Yayınları, 2010.

Belli, Oktay, Mete Tozkoparan. “2005 Yılı Van-Yoncatepe Sarayı ve Nekropolü Kazısı” *Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü 28.Kazı Sonuçları Toplantısı I*, Ankara: Dösım Basımevi, 2007, ss.429-454.

Bilgiç, Mehmet Emin. “Hititlerden Önceki Anadolu Halkının Evlilik Hukukunun Orijinal Tarafları”, *DTCF Dergisi*, Cilt-Sayı: IX-3, Ankara, 1951 ss.227-250.

_____. “Anadolu’nun İlk Tarihi Çağının Mühim Bir Meselesi”, *V.Türk Tarih Kongresi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1956, ss.118-127.

_____. “Kültepe Tabletleri Üzerinde Yeni Çalışmalar ve Yeni İki Evlilik Vesikası”, *X.Türk Tarih Kongresi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1989, ss.22-27.

Bolat, Bengül Salman. “Tanzimat’tan Demokrat Partiye Kültür Politikaları ve Tarih Anlayışları”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, Cilt-Sayı:5-8, 2012, ss.232-247.

Copeaux, Etienne. *Türk Tarih Tezinden Türk-İslam Sentezine*, İkinci Basım, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000.

Coşkun, Yaşar. “Boğazköy Metinlerinde Geçen Başlıca Libasyon Kapları”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt-Sayı:XXVII-3,4, 1969, ss.1-60.

_____. “Anadolu-Mezopotamya İlişkileri Çerçevesinde Ortak Bir Kelime; hupurni”, *Belleten*, Cilt-Sayı:LIII-205, 1988, ss.1505-1507.

_____. “Cam Hamuru, Fayans”, *Archivum Anatolicum*, Cilt-Sayı:3-0 1997, ss.67-73.

Çağlar, Ali- Mustafa Uluçakar. “Günümüz Türkçülüğünün İslamla İmtihanı: Türk İslam Sentezi ve Aydınlar Ocağı”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı:26, 2017, ss.119-139.

Çal, Halil. “Osmanlıdan Günümüze Türkiye’de Müzeler”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt-Sayı: 7-14, 2009, ss.315-333.

Çalen, Mehmet Kaan. “Anadolucu Tarih Tasavvuru: Yeni Vatan, Yeni Tarih, Yeni Millet”, *Turkish History Education Journal*, Cilt-Sayı:1-6, 2017, ss.75-99.

Çelebi, Nilgün. “Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi’ndeki Mülteci Profesörler”, *Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt-Sayı: 1-43, 2003, ss.259-272.

Çığ, Muazzez İlmiye. “Cumhuriyet Devrinde Çiviyazılı Belgelere Verilen Değer ve İstanbul Arkeoloji Müzeleri Çiviyazılı Tabletler Arşivindeki Çalışmalar”, *Belleten*, Cilt-Sayı: XLVI-181, 1982, ss.1-15.

_____. *Sumerli Ludingirra*, Dokuzuncu Basım, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2003.

_____. “Çiviyazılı Belgeler Arşivinin Kuruluş Anıları”, *Bilim ve Ütopya*, 2005, ss.41-46.

_____. *Kuran İncil ve Tevrat’ın Sümer’deki Kökeni*, 22.Basım İstanbul: Kaynak Yayınları, 2009.

_____. “Sümer Dili İle Türk Dili Karşılaştırmaları”, *Bilim ve Ütopya*, 2009, ss.32-35.

Çiftçi, Alifer. “Türkiye’de Eskiçağ Tarihçiliği”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2010.

Darga, Muhibbe. "Side Dili ile Yazısı Hakkında Notlar ve Side Doğu Şehir Kapısında Bulunan Yazıtlar", *Bellekten*, Cilt-Sayı:XXX1-12, 1967, ss.49-66.

_____. *Eski Anadolu'da Kadın*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1984.

_____. *Hitit Sanatı*, İstanbul: Anadolu Sanat Yayınları,1992.

Demir, Remzi, Doğan Atılğan. *Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi ve Türkiye'de Beşeri Bilimlerin Yeniden İnşası*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 2008.

Dinçol, Belkıs. *Eski Önasya ve Mısırda Müzik*, İstanbul: Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, 2003.

Donbaz, Veysel, Süleyman Özkan. "Two Inscribed Bricks and a Relief Fragment at Ödemiş Archaeological Museum", *Bellekten*, Cilt-Sayı:LVIII-223, 1994, ss.553-557.

Dosdoğru, Burak. "Ankara İngiliz Arkeoloji Enstitüsü", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Hacettepe Üniversitesi, 2018.

Dönmez, Şevket, Meltem Doğan Alparslan, Metin Alparslan, Sabahattin Ezer. "Eski Önasya Dilleri ve Kültürleri Kürsüsü Tarihçesi (1934-2002)", *Anadolu Araştırmaları XVI*, 2002, ss.145-150.

Durmuş, İlhami. *İskitler*, Ankara:Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1993.

Elban, Mehmet. "1950'lerin Popüler Tarih Dergisi "Resimli Tarih Mecmuası"nda Tarih Eğitimi ve Öğretimi", *Turkish History Education Journal*, Cilt-Sayı: 7-2, 2018, ss.372-391.

Erdem, Ali Rıza. "Atatürk'ün Önderliğinde Üniversite Reformu: Yükseköğretim ve Bilim Tarihimizde Dönüm Noktası", *Belgi*, Cilt-Sayı: 1-4, 2012, ss.376-388.

Erkal, Mustafa E. "1938-1980 Dönemi Türkiye'de Sosyal Yapı ve Dinamikleri", *Sosyoloji Konferansları*, Sayı: 53, 2016, ss.150-185.

Ersanlı, Büşra. *İktidar ve Tarih Türkiye'de Resmi Tarih Tezinin Oluşumu, (1929-1937)*, Dördüncü Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, 2011.

Gölbaş, Alper. "Türk Arkeolojisinin Kuramı", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt-Sayı: 9-46, Ekim 2016, ss.302-316.

Günaltay, Şemsettin. "Türk Tarih Tezi Hakkında İntikatlarn Mahiyeti ve Tezin Kat'ı Zaferi", *Bellekten*, Cilt-Sayı: 2-7/8, s.337-365.

Günbattı, Cahit. "Eski Anadolu'da "Su Ordalı", *Archivum Anatolicum*, Cilt:4 1995, ss.75-88.

- _____. *Kültepe- Kaniş Anadolu'da İlk Yazı İlk Belgeler*, 2. Baskı Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2017.
- Hacısalıhoğlu, Fuat. "Türk Tarihçiliğinde Anadoluçuluk Düşüncesi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.
- _____. "Anadolucu Tarih Yazımı", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt-Sayı: 8-40, 2015, ss.254-266.
- Hırçın, Selen. "Ülkemizde Eskiçağ Bilimlerinin Eğitime İlk Yansımaları", *Anadolu Araştırmaları XII*, 1990, ss.41-53.
- İlkı, Gülçin. "Prof. Dr. Ahmet Ünal'ın Hayatı Kişiliği ve Eserleri", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi 2007.
- İğdemir, Uluğ. "Atatürk ve Belleten", *Belleten*, Cilt-Sayı: 3-10, 1939, ss.355-356.
- _____. *Yılların İçinden Makaleler, Anılar, İncelemeler*, Ankara: TTK Basımevi, 1991.
- İnan, Afet. "Atatürk ve Tarih Tezi", *Belleten*, Cilt:III, 1939, ss.243-246.
- _____. "Dil Tarih – Coğrafya Fakültesinin Kuruluş Hazırlıkları Üzerine", *Ankara Üniversitesi DTCF Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt-Sayı: 0-1, 1957, ss.1-16.
- _____. *M. Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1971.
- _____. "Mustafa Kemal Atatürk'ün Türkiye Tarihi'nin İncelenmesi İçin Düşünceleri", *VII. Türk Tarihi Kongresi Ankara 25-29 Eylül 1970: Kongreye Sunulan Bildiriler*, Cilt:II, Ankara: TTK Yayınları, 1973, ss.809-813.
- İplikçioğlu, Bülent. *Eskiçağ Tarihinin Anahatları*, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1990.
- Kafesoğlu, İbrahim. "Üniversitelerde Tarih Öğretiminde Yeni Bir Plan", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, Cilt-Sayı:14-19, 1964, ss.1-14.
- Kafesoğlu, İbrahim, Altan Deliormanlı. *Tarih I*, İstanbul: MEB, 1976.
- Kağnıcı, Gökhan. "Türkiye'de Eskiçağ Tarihçiliği ve Sedat Alp", *Türk Tarihçileri*, (ed.) Ahmet Şimşek, Ankara: İletişim Yayınları, 2016, ss.85-102.
- Karasu, Cem. "Some Remarks on Archive-Library Systems of Hattuşa-Boğazköy", *Archivum Anatolicum*, Cilt:2, 1996, ss.39-59.
- Keleş, Vedat. "Modern Müzecilik ve Türk Müzeciliği", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt-Sayı:2-1,2, 2003, ss.1-16.
- Kervakiran, İsmail. "Dünyada Değişen Müze Algısı Ekseninde Türkiye'deki Müze Turizmine Bakış", *Turkish Studies*, Cilt-Sayı:9-11, 2014, ss.345-369.

Keskin, Yusuf Ziya. “Demokrat Parti İktidarı ve Günümüze Yansımaları”, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt- Sayı: 5-1, 2012, ss.107-130.

Kılıç, Fahri, Gökhan Güçin. “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Yurtdışına Gönderilen Öğrenciler ve Türk Tarihine Etkileri”, *Tarih Okulu Dergisi*, Sayı:XXXII, 2017, ss.19- 54.

Kılıç, Yusuf, H. Hande Duymuş Florioti. “Eski Mezopotamya’da Din Kadınları (Rahibeler)”, *TSA*, Sayı:1, 2009, ss.159-178.

Kılıç, Yusuf. “Sümeroloji Araştırmalarının Türk Dili ve Tefekkürüne Katkıları”, *Türk Tefekkür Dünyası Bilgi Şöleni*, Cilt:2, İstanbul: Paü Yayınları, 2015, ss.728-739.

Kınal, Füzuran. “Amarna Çağında Mısırın Önasya Münasebetleri”, *DTCF*, 1943, ss.99-106.

_____. *Arzava Memleketlerinin Mevki ve Tarihi*, Ankara: TTK Yayınları, 1953.

_____. “Eski Anadolu’da Kadının Mevkii”, *Bellekten*, Cilt-Sayı:XX-79, 1956, ss.355-378.

_____. *Eski Anadolu Tarihi*, Dördüncü Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1998.

Koç, Bekir. “Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’nin Kuruluş Süreci, İlk Mezunları ve Halil İnalıcık”, *OTAM*, Sayı-40, 2016, ss.27-43.

Koç, İker. *Hititler*, Ankara: ODTÜ Yayıncılık, 2006.

Köken, Nevzat. “Cumhuriyet Dönemi Tarih Anlayışları ve Tarih Eğitimi”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi, 2002.

Köroğlu, Kemalettin. *Eski Mezopotamya Tarihi: Tarihi Başlangıcından Günümüze Kadar*, On ikinci Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2018.

Kramer, Samuel Noah. *Tarih Sümerde Başlar*, Çeviren: Hamide Koyukan, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 1999.

Kurhan, Mürüvvet. “Eski İmparatorluk Devrinde Tanrı Ré”, *Bellekten*, Cilt-Sayı:LVII-218, 1993 ss.1-26.

_____.“Eski Mısır Kraliyet Tanrısı Ptah”, *Bellekten*, Cilt-Sayı:LVIII, 222, 1994, ss.255-278.

Mansel, Arif Müfid. “Osman Hamdi Bey”, *Bellekten*, Cilt-Sayı: 24-94, 1960, ss.291-301.

Memiş, Ekrem. *Eskiçağ Türkiye Tarihi*, Bursa: Ekin Yayınevi, 2011.

- Mumcu, Ahmet. "Eski Eser Hukuku ve Türkiye", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt –Sayı: 26- 3-4, 1969, ss.41-76.
- Oktay, Emin, Niyazi Akşit. *Tarih I*, İstanbul: Remzi Kitapevi, 1989.
- Oralalp, Füsün. "Sedat Alp", *Bilim Teknik*, Sayı:340, 1966, ss.68-77.
- Ortaylı, İlber. "Klasik Çağın Algılanması", Oral Sander'e Armağan, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt:51, 1997, ss.371-380.
- Özcan, Ahmet. "1960- 1970'lerde Popüler Tarihçilik", *Türkiye'de Tarih Eğitimi*, (Ed) Ahmet Şimşek Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2017, ss.243-251.
- Özdoğan, Mehmet. "Keban Projesi'nden Arkeometri Ünitesi'ne Türk Arkeolojisinde Çağdaşlaşma Süreci", *Türkiye'de Arkeometrinin Ulu Çınarları*, (ed) Ali Akın Akyol Kameray Özdemir, İstanbul: Homer Yayınları, 2012, ss.43-49.
- Özfirat, Aynur. *Arkeolojiyle Geçen Bir Yaşam İçin Yazılar Veli Sevin'e Armağan*, İstanbul: Ege Yayınları, 2014.
- Özkan, Süleyman. "Türkiye Müzelerinde Korunan Çivi Yazılı Tabletler", *Prof.Dr. Recep Yıldırım'a Armağan*, Pınar Pınarcık ve Diğerleri, Ankara: Bilgün Kültür Sanat Yayınları, 2017, ss.173-192.
- Özkasım, Hale, Semra Ögel. "Türkiyede Müzeciliğin Gelişimi", *İtü Dergisi*, Cilt-Sayı:2-1, 2015, ss.96-102.
- Sever, Hüseyin. "Kültepe Tabletlerinin Anadolu Tarihi ve Kültür Tarihi Bakımından Önemi", *DTCF Dergisi*, Cilt-Sayı:35-2, 1991, ss.247-269.
- Sevin, Veli. *Yeni Asur Sanatı Mimarlığı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991.
- _____. "Urartu Bahçeleri", *Belleten*, Cilt-Sayı:LXIV-240, 2000, ss.395-414.
- _____. "Evrenin Kralları Urartu", *Atlas*, Sayı:98, 2001, ss.90-108.
- _____. "Urartu Sanatı", *Arkeo Atlas*, Sayı:4, 2005, ss.116-117.
- Sinanoğlu, Suat. *Türk Hümanizmi*, İkinci Baskı, Ankara: TTK Basımevi, 1988.
- Şahin, Sencer. "Türkiye Genelinde Eskiçağ Bilimleri ve Eskiçağ Tarihi Temel Bilimleri", *Arkeoloji Dergisi*, Cilt:3, 1995, ss.203-214.
- Şeker, Kadir. "İnönü Dönemi Kültür Hayatı", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2006.
- Şimşek, Ahmet - Fatih Yazıcı. "Türkiye'de Tarih Öğretiminin Dünü Bugünü", *TYB Akademi*, Sayı:8, 2013, ss.11-33.

- Tarhan, M. Taner. "Urartu Devletinin Yapısal Karakteri", *IX. Türk Tarih Kongresi*, Ankara: TTK Yayınları, 1986, ss.285-301.
- _____. "Sevgili Hocamız Prof. Dr. Afif Erzen", *Anadolu Araştırmaları XIV*, 1996, ss.1-19.
- Taşkın, Ayşe- Ahmet Şimşek. "Cumhuriyet Dönemi İlkokul Tarih / Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Eskiçağ Tarihinin Öğretimi", *Kastamonu Eğitim Dergisi*, Cilt-Sayı: 25-4, 2017, ss.1533-1548.
- Tekin, Oğuz. "İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı Tarihçesi", *Cumhuriyetin 80.Yılında Üniversitelerde Tarih Öğretimi Araştırmaları ve Yayınları Semineri*, İstanbul: Globüs Dünya Basımevi, 2004, ss.23-46.
- Tekin, Oğuz Mustafa H. Sayar, Erkan Konyar. *Tarhan Armağanı M. Taner Tarhana Sunulan Makaleler*, İstanbul: Ege Yayınları, 2013.
- Tınar, Yaşar. "Alman Arkeoloji Enstitüsünün Cumhuriyet Yıllarında Anadolu Faaliyetleri", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2013.
- Tibet, Aksel, Erkan Konyar. "Prof. Dr. Muhibbe Darga'nın Mesleki Akademik Özgeçmişi ve Yayınları", *Muhibbe Darga Armağanı* Hazırlayanlar: Taner Tarhan, Aksel Tibet, Erkan Konyar, İstanbul: Sadberk Hanım Müzesi Yayınları, 2008, ss.25-33.
- Tiryaki, Gökhan. "Türkiye' Eskiçağ Bilimlerinin Kültür Politikası Üzerine Bir Deneme Tarihsel Süreç Sorunlar ve Çözüm Arayışları", *Eskiçağ Yazıları 4*, (ed) A.Vedat Çelgin - N.Eda Akyürek Şahin, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2013,ss.31-60.
- Tosun, Mebrure, Kadriye Yalvaç. *Sümer, Babil, Assur Kanunları ve Ammi- Şaduqa Fermanı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1989.
- Turan, İbrahim. "Tarih Yazımı ve Eğitimde Türk İslam Yaklaşımı", *Türkiye'de Tarih Eğitimi*, (ed) Ahmet Şimşek, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2017, ss.305-311.
- Türk Ocağı Türk Tarih Heyeti, *Türk Tarihinin Ana Hatları*, İstanbul: Devlet Matbaası, 1930.
- Ünal, Ahmet. Türkiye'de Eski Anadolu Araştırmalarının Bugünkü Durumu ve Sorunlardan Bazıları", *XII. Türk Tarih Kongresi I*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999, ss.13-20.
- _____. *Hititler Devrinde Anadolu*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2002.
- _____. "Eski Anadolu'da Feminizmin Öncülerinden Bir Kraliçe Portresi; Kizzuwatnali Puduhepa", *Arkeoloji ve Arkeologlar Derneği Dergisi*, Sayı:24, 2005, ss.5-15.

_____. *Anadolu'nun En Eski Yemekleri Hititler ve Çağdaş Toplumlarda Mutfak Kültürü*, İstanbul: Homer Yayıncılık, 2007.

Ünver, Metin. "Güney Doğu Avrupa Araştırmaları Enstitüsü/Merkezi Kuruluşu ve Faaliyetleri (Kuruluş 1969)", *Güney Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 2009, ss.1-17.

Yazıcı, Fatih. "Cumhuriyet Dönemi Tarih Ders Kitaplarında Tarih Yazımı", *Türkiye'de Tarih Yazımı*, (ed.) Vahdettin Engin-Ahmet Şimşek, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2011, ss.197-220.

Yıldırım, Recep. *Urartu İğneleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1981.

_____. "Atatürk'ten Günümüze Eskiçağ Tarihi ve Arkeoloji Çalışmaları", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt-Sayı: 2- 6,7, 1997, s.33-47.

Yıldırım, Sefa. "Türkiye Cumhuriyetinin Kuruluş Yıllarında Eskiçağ Tarih Araştırmalarına Genel Bir Bakış (1920-1930)", *Türkish Studies*, Cilt-Sayı: 10-5, 2015, ss.357-396.

Yıldız, Fatma. "Sümerce Yazılı Kısa İş Mektupları", *Anadolu Araştırmaları*, Sayı-XV, 1999, ss.257-267.

Yuvalı, Abdülkadir. "Türkiye'de Tarih Eğitimi", *Fırat Üniversitesi Tarih Metodolojisi ve Türk Tarihinin Meseleleri Kolokiyumu*, (ed) Abdülkadir Yuvalı, 1990, ss.253-261.

<http://www.ttk.gov.tr/genel/tarihce/> , (erişim tarihi: 28.11.2018)

<http://www.ttk.gov.tr/genel/tarihce/> , (erişim tarihi:28.11.2018)

<https://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP20.htm> (erişim tarihi: 25.01.2019)

<https://www.sumerceatolyesi.com/veysel-donbaz/> (erişim tarihi: 08.04.2019)

<https://www.dainst.org/standort/-/organization-display/ZI9STUj61zKB/14478> (erişim tarihi 26.03.2019)

<http://www.ifea-istanbul.net/index.php/fr/> (erişim tarihi 26.03.2019)

<https://biaa.ac.uk/about-the-biaa> (erişim tarihi: 10.04.2019)

<http://tr.nit-istanbul.org/about>(erişim tarihi: 10.04.2019)

<http://ccat.sas.upenn.edu/ARIT/index.html> (erişim tarihi:13.04.2019)

<http://www.dlir.org/merj-home> (erişim tarihi:18.04.2019)

<http://turkinst.org/> (erişim tarihi: 26.03.2019)

<http://edebiyat.istanbul.edu.tr/tr/content/arastirma-merkezleri/van-bolgesi-tarih-arkeoloji-arastirma-merkezi> (erişim tarihi: 13.04.2019)

<http://www.mediterra.org/> (erişim tarihi: 10.04.2019)

<https://akmed.ku.edu.tr/hakkimizda/misyon-ve-vizyon/> (erişim tarihi 26.03.2019)

<https://anamed.ku.edu.tr/tr/anamed> (erişim tarihi:18.04.2019)

<http://www.ifea-istanbul.net/index.php/fr/recherche/archeologie/prehistoire-anatolienne> (erişim tarihi: 10.04.2019)

<http://tr.nit-istanbul.org/about> (erişim tarihi: 13.04.2019)

<https://biaa.ac.uk/about-the-biaa> (erişim tarihi: 13.04.2019)

<http://ccat.sas.upenn.edu/ARIT/index.html> (erişim tarihi:18.04.2019)

<http://www.dlir.org/merj-home> (erişim tarihi 26.03.2019)

<http://turkinst.org/> (erişim tarihi: 10.04.2019)

<http://www.mediterra.org/> (erişim tarihi 26.03.2019)

<http://edebiyat.istanbul.edu.tr/tr/content/arastirma-merkezleri/van-bolgesi-tarih-arkeoloji-arastirma-merkezi> (erişim tarihi:18.04.2019)

<https://akmed.ku.edu.tr/hakkimizda/misyon-ve-vizyon/> (erişim tarihi:18.04.2019)

<https://anamed.ku.edu.tr/tr/anamed> (erişim tarihi: 10.04.2019)

<http://www.aegeanprehistory.net/> (erişim tarihi: 13.04.2019)

<http://www.msgsu.edu.tr/tr-TR/kuzey-ege-arkeoloji-uygulama-ve-arastirmamerkezi/2676/Page.aspx> (erişim tarihi 26.03.2019)

<http://sanliurfamuzesi.gov.tr/TR-178647/arkeoloji-muzesi.html> (erişim tarihi 02.04.2019)

<http://www.istanbularkeoloji.gov.tr/TR-205305/eski-sark-eserleri-muzesi.html> (erişim tarihi 02.04.2019)

<http://www.anadolumedeniyetlerimuzesi.gov.tr/TR-77764/muzenin-tarihcesi.html> (erişim tarihi 02.04.2019)